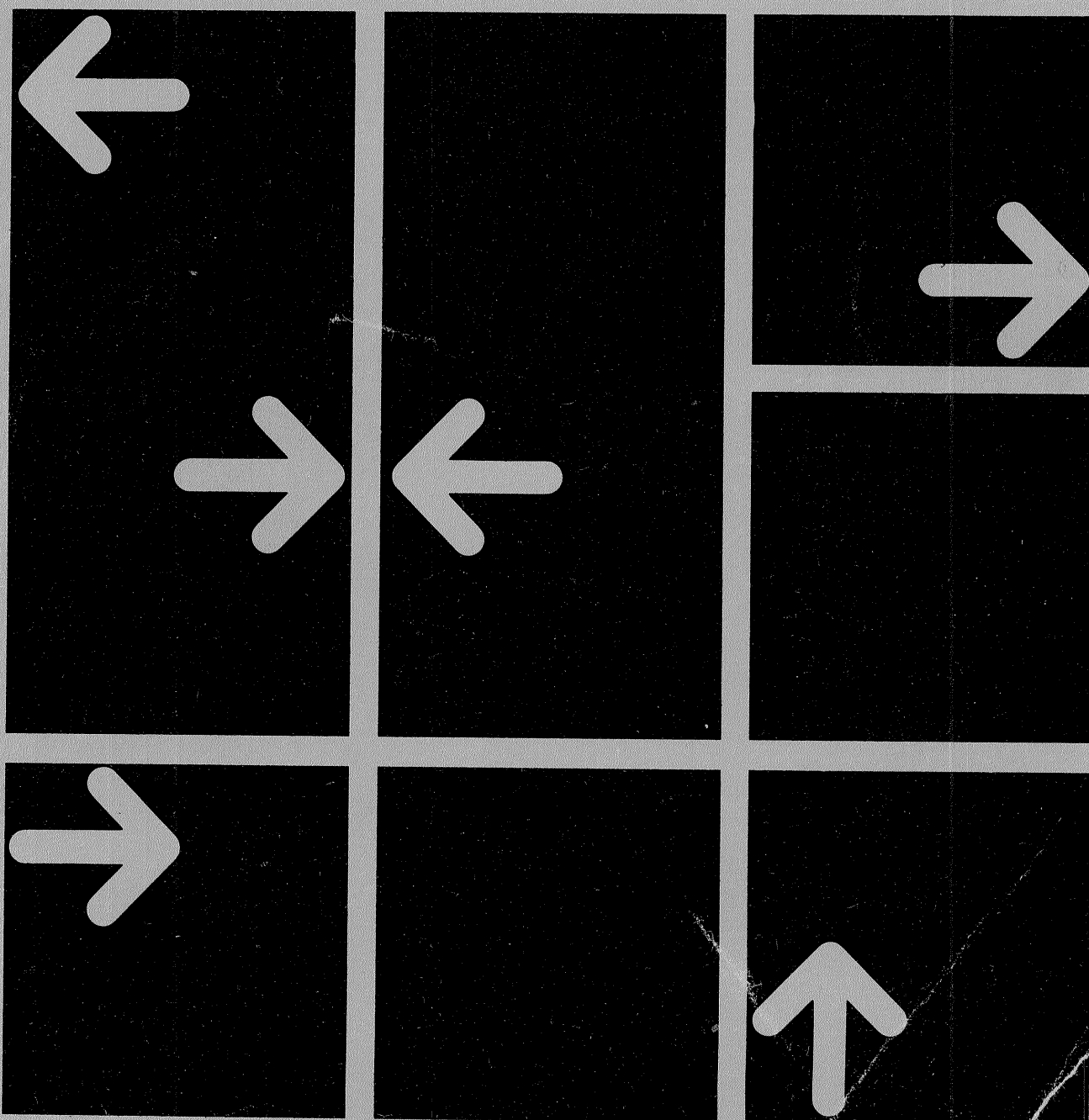

Miljoenennota 1977

Handwritten signature

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Zitting 1976-'77

Rijksbegroting voor het dienstjaar 1977

14100

Nr. 1

NOTA OVER DE TOESTAND VAN 's RIJKS FINANCIËN

Aangeboden 21 september 1976

De bedragen, die in de nota en de bijlagen zijn vermeld, zijn uitgedrukt in miljoenen guldens, tenzij anders is aangegeven.

In de miljoenennota van vorig jaar is het voornemen ontvouwd de stijging van de druk van de collectieve lasten te beperken tot 1% van het nationale inkomen per jaar. Deze beslissing moest er toe bijdragen, dat de stijging van de structurele werkloosheid in Nederland zou worden teruggedrongen, de inflatie zou verminderen en dat het draagvlak voor de openbare voorzieningen zou worden versterkt.

Bij de uitwerking van het nieuwe beleid werd duidelijk dat nog méér nodig was om het bereiken van de genoemde doelstellingen te bewerkstelligen. Aanvullende beleidsmaatregelen, met name grootscheepse extra steun aan de investeringen en bijdragen tot beperking van de arbeidskostenstijging werden aangekondigd in de nota inzake de selectieve groei.

De thans voorliggende miljoenennota bevat de neerslag van het omvangrijke en op onderdelen diep ingrijpende beleidsprogramma. Deze nota is daarmee een buitengewoon gecompliceerd stuk geworden. Deels is dit het gevolg van de ingewikkeldheid van de problemen, deels ook vloeit dit voort uit het streven een zo volledig en zo controleerbaar mogelijk beeld te geven van het beleid. Dit laatste dwingt tot een verantwoording van de wijze waarop in verschillende fasen van besluitvorming (de meerjarenafspraken conform de miljoenennota 1976, de nota inzake de selectieve groei, de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid', de verwerking van nadere mee- en tegenvallers en overige beleidsbijstellingen) de cijfers wijziging hebben ondergaan. Er is naar gestreefd desondanks het zicht op de hoofdlijnen van het financieel-economische beleid niet verloren te doen gaan.

Met het weergeven van de beleidsvoornemens in deze nota is uiteraard het laatste woord niet gezegd. Voortdurend veranderende omstandigheden nopen tot voortdurend en tijdig bijstellen. Ook de verdere concretisering en uitbouw van het beleid zullen nog veel hoofdbrekens vergen en nauwkeurige begeleiding vereisen.

Het uitgestippelde beleid trekt gedurende een reeks van jaren een zware wissel op de financieringsmogelijkheden, op de bereidheid tot matiging van privé-aanspraken, op de economische groei en op de bereidheid nationale en internationale solidariteit in praktijk te brengen. De regering onderkent dat de ingeslagen weg geen gemakkelijke is. Zij acht deze niettemin de enig mogelijke voor het bereiken van een maatschappelijke harmonie van volledige en volwaardige werkgelegenheid, beperkte inflatie en een doeltreffend stelsel van collectieve voorzieningen, waarin die nationale en internationale solidariteit tot uitdrukking komen.

De Minister van Financiën,
W. F. Duisenberg.

1. Inleiding 7

2. De economische ontwikkeling in 1976 en 1977 10

- 2.1. De internationale economische situatie 10
- 2.2. De ontwikkeling van bestedingen en besparingen 13
- 2.3. De arbeidsmarkt 16
- 2.4. Inkomens en prijzen 19
- 2.5. De secundaire inkomensverdeling 22
- 2.6. De ontwikkeling van de druk der collectieve lasten 26
- 2.7. De monetaire en kapitaalmarktontwikkeling 26

3. Het financieel-economische beleid 32

- 3.1. Inleiding 32
- 3.2. Het middellange termijnbeleid 33
- 3.3. Het beleid in 1977 37
- 3.4. Het monetaire en kapitaalmarktbeleid 39

4. De collectieve sector 41

- 4.1. Het 1%-beleid 41
- 4.2. Omvang van de noodzakelijke beleidsherzieningen 41
- 4.3. Verdeling beleidsherzieningen 42
- 4.4. Nadere wijzigingen 43
- 4.5. De feitelijke drukstijging van de collectieve lasten 44

5. Meerjarenramingen rijksbegroting 48

- 5.1. Totaalbeeld 1977-1980 48
- 5.2. Het beleid ten aanzien van uitgaven en niet-belastingontvangsten 52
- 5.3. Aanvullende maatregelen 55
- 5.4. Geëxtrapoleerde ramingen voor 1981 57
- 5.5. De spelregels voor het meerjarige begrotingsbeleid 58

6. De begroting 1977 60

- 6.1. Totaalbeeld 60
- 6.2. De uitgaven 60
- 6.3. De ontvangsten 61
 - 6.3.1. Het belastingbeleid 61
 - 6.3.2. De belastingontvangsten 63
 - 6.3.3. De belastingdruk 65
 - 6.3.4. De niet-belastingontvangsten 66
- 6.4. De financiering 68

7. De financiën van de gemeenten en de provincies 69

- 7.1. Het Gemeentefonds en het Provinciefonds 69

- 7.2. De specifieke uitkeringen aan gemeenten, provincies en andere publiekrechtelijke lichamen 70
- 7.3. De financiering van de kapitaaluitgaven van de lagere publiekrechtelijke lichamen 71

Bijlagen

1. Algemene verzamelstaat van de uitgaven en de ontvangsten per hoofdstuk van de begrotingen 1976 en 1977 74

- A. Uitgaven 74
- B. Ontvangsten 75
- C. Aanvullende posten 1977 75
- D. Specificatie van de conjuncturele posten 76

2. Belastingopbrengsten 77

- A. Ramingen 1976 en 1977 per belasting 77
- B. Belastingdruk en verdeling van de belastingdruk in de laatste tien jaar 78

3. De meerjarenramingen 1977-1981 79

- A. Uitgaven, ingedeeld naar begrotingshoofdstukken en homogene groepen en niet-belastingontvangsten per begrotingshoofdstuk 79
- B. Overzicht beleidsherzieningen en andere wijzigingen in de meerjarenramingen 83
- C. Meerjarenraming Gemeentefonds en Provinciefonds 87
- D. De trendmatige toeneming van de belastingontvangsten 89
- E. Groei van het aanvaardbaar geachte structurele begrotingstekort 91
- F. Nadere toelichting bij het totaalbeeld 92

4. De vermoedelijke uitkomsten van de begroting 1976 99

5. De kasontwikkeling van het Rijk 105

- A. De kasontwikkeling in 1975 105
- B. De kasontwikkeling in het eerste halfjaar 1976 105

6. De uitgaven en de ontvangsten 1976-1977 ingedeeld volgens de functionele classificatie 111

- A. Totaaloverzicht 111
- B. Rubricering per begrotingshoofdstuk 115

7. De uitgaven en de ontvangsten 1973-1977 ingedeeld volgens de economische classificatie 118

- A. Indeling in hoofdgroepen 118

B. Indeling in subgroepen	119
C. Aansluiting aan de begrotingscijfers 1977	125
8. Tienjareoverzicht 1968–1977	126
A. Totalen van uitgaven en ontvangsten	126
B. Uitgaven per functie	127
C. Ontvangsten per functie	128
9. De kapitaaluitgaven van de gemeenten en de provincies in 1973–1976 en hun financiering	129
10. De uitgaven, die voortvloeien uit machtigingen tot het aangaan van verplichtingen	131
11. De nationale schuld	135
12. De staatsbalans per 31 december 1975	138
13. Aantallen burgerlijk personeel per departement	151
14. De uitgaven van de gehele overheid en de sociale verzekering	152
15. De begrotingen 1977 van de fondsen en de staatsbedrijven	153
16. Lijst van gebezigde technische termen en hun betekenis	157

1. Inleiding

Het beleid dat de regering noodzakelijk acht voor de komende jaren is in grote lijnen uiteengezet in de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid' (Kamerstuk 13 951) en in de nota inzake de selectieve groei (Kamerstuk 13 955). In deze nota's is ook gewezen op de samenhang met de structuurhervormende maatregelen, welke thans bij het parlement aanhangig zijn, respectievelijk nog zullen worden gemaakt. De budgettaire gevolgen van het thans uitgezette beleid hebben sterk hun stempel gedrukt op de voorbereiding van de begroting 1977 en vooral ook op de herziening van de meerjarenramingen tot en met 1980.

Als primaire doelstelling voor het financieel-economische beleid ziet de regering een terugdringing van de structurele werkloosheid tot ten hoogste 150 000 manjaren in 1980. Ter verwezenlijking van deze doelstelling zijn maatregelen voorgesteld gericht op stimulering van de investeringen. Daarnaast blijft matiging van de arbeidskostenstijging noodzakelijk om het hoofd te bieden aan de doorgaande ongunstige structurele ontwikkelingen.

Het economische herstel is in 1976 ingezet, althans gemeten aan de ontwikkeling van de industriële productie. Dit herstel in 1976 steunt vooral op de volumegroei van de export, die samenhangt met de forse expansie van de wereldhandel. Ook van de voorraadvorming gaat een stimulerende invloed uit. De externe positie, gemeten naar het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans plus de voorraadvorming, blijft sterk en wordt voor 1977 geraamd op ruim 4% van het nationale inkomen. De sterke externe positie houdt enerzijds verband met het achterblijven van de particuliere investeringen en anderzijds met de grote invloed van de aardgasexploitatie op het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans.

Het conjuncturele herstel in Nederland wordt in 1976 vooral gedragen door de groei van de export. In 1977 wordt de stimulans, zij het in nog niet over de gehele linie overtuigende mate, aangevuld door een oplopen van de volumegroei van met name de investeringen in vaste activa.

Ondanks het ingezette economische herstel is in 1976 de werkloosheid verder opgelopen. De werkloosheidsdaling die wordt voorzien voor 1977 is nog bescheiden. De omstandigheid dat de harde kern in de werkloosheid blijft oplopen onderstreept de noodzaak van het op de middellange termijn gerichte beleid dat in de eerder genoemde nota's is uiteengezet. Voor het slagen van dit beleid wordt 1977 de toetssteen. De regering is bij de opstelling van de begroting 1977 daarom uitgegaan van een loonraming die spoort met de geamendeerde endogene loonraming uit de Macro-Economische Verkenning 1977.

Bij de herziening van de meerjarenramingen is de regering uitgegaan van een beperking van het stijgingstempo van de druk van de collectieve lasten tot 1% van het nationale inkomen per jaar. De daartoe noodzakelijke ombuigingen in de uitgaven – zowel op de rijksbegroting als bij de sociale verzekeringen – belopen te zamen circa 7½ miljard in 1980¹. Hiervan

¹ Exclusief de nog te concretiseren ombuigingen in de sfeer van de sociale voorzieningen, waarmee reeds vorig jaar in de meerjarenafspraken was gerekend.

wordt circa 3 miljard gevonden op de rijksbegroting en circa 4½ miljard bij de sociale verzekeringen. Het aanvullende beleidsprogramma is er onder meer op gericht de feitelijke matiging van de lastenstijging groter te doen zijn. Bovendien leiden zowel het 1%-beleid als het aanvullende programma tot een extra matiging van de premiedrukstijging als gevolg van de daardoor te bereiken daling van de werkloosheid en de daling van de arbeidsinkomensquote. De feitelijke drukstijging zal dus als gevolg van een en ander beneden de 1% per jaar blijven. Zoals in hoofdstuk 3 nader zal worden uiteengezet betekent dit niet dat er nog ruimte is voor additionele lastenverzwaring.

Een ander belangrijk uitgangspunt voor het budgettaire beleid voor de komende jaren is de aanvaardbare omvang van het structurele begrotingstekort. In de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid' is, in het licht van de gekozen doelstellingen ter zake van met name de werkgelegenheid en de groei, voor de gehele overheid een financieringstekort (dat wil zeggen begrotingstekort minus de aflossingen) onvermijdelijk geacht van maximaal 5% van het nationale inkomen in 1980. Daar is ook gesteld dat de regering voor tussenliggende jaren overschrijdingen accepteert, omdat het pakket aanvullende maatregelen zijn maximale omvang reeds in 1978 bereikt, terwijl de inverdieneffecten op de rijksbegroting, zoals deze voortvloeien uit hogere groei en lagere werkloosheid, slechts geleidelijk worden gerealiseerd. Voor 1977 komt daar nog bij, dat het tekort in dat jaar nog in belangrijke mate wordt beïnvloed door conjuncturele posten.

In de huidige meerjarenafspraken is de regering uitgegaan van een financieringstekort voor de gehele overheid van 4,5 à 5% van het nationale inkomen in 1980, waarvan 3,4% als beoogd structureel tekort voor het Rijk. Dit laatste percentage ligt enigszins onder hetgeen ten tijde van het indienen van de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid' onvermijdelijk werd geacht. De oorzaak ligt in een structurele meevaller bij de belastingen, met name in 1975. Daar tegenover staat dat het financieringstekort voor de overige publiekrechtelijke lichamen in de komende jaren wellicht hoger zal zijn dan eerder is geraamd, mede in samenhang met het aantrekken van de particuliere investeringen.

Samenvattend wordt het structurele beeld voor de rijksbegroting als volgt.

Tabel 1.1 Structureel totaalbeeld

	1977	1978	1979	1980
Relevante uitgaven	83,2	92,2	101,4	110,6
Relevante ontvangsten	74,1	81,3	90,7	100,0
Feitelijk structureel financieringstekort	9,1	10,9	10,7	10,6
Aanvaardbaar structureel financieringstekort	7,9	8,7	9,7	10,7
Overschrijding	1,2	2,2	1,0	- 0,1

De meerjarenramingen tot en met 1980 zijn aangevuld met geëxtrapoleerde ramingen voor 1981. Dit geschiedt in navolging van het gestelde in de nieuwe ontwerp-Comptabiliteitswet, waarin is bepaald dat aan de begroting ramingen voor de vier op het begrotingsjaar volgende jaren worden toegevoegd.

Tegenover de ombuigingen waartoe het 1%-beleid noopt staan een aantal onvermijdelijke tegenvallers en enkele opwaartse beleidscorrecties, waarmee in totaal circa 1½ miljard is gemoeid. Voor 1977 resteert er – na correctie voor enkele bijzondere factoren, maar inclusief de uitgaven wegens het aanvullen-

de beleid – een volume-accres van de relevante uitgaven van circa 4%. Voor het jaar 1978 komt het volume-accres onder invloed van het dan tot volledige ontplooiing komende aanvullende beleid nog uit op rond 3½%.

Voor de jaren 1979 en 1980 daalt het volume-accres tot respectievelijk 2½ en 2%. De daling in 1980 vindt haar spiegelbeeld in de afnemende drukstijging welke van de rijksbegroting uitgaat. Tegenover het afnemende volume-accres van de rijksuitgaven staat dan, gegeven het 1%-beleid, een toenemend volume-accres van de sociale uitkeringen.

Overigens zij opgemerkt dat de statistische meting van het volume-accres van de rijksuitgaven wordt beïnvloed door de afspraak de produktiviteitsstijging bij de overheid op nul te stellen. Op grond daarvan wordt de loonstijging geheel als prijsstijging aangemerkt. Aangezien de rijksuitgaven in sterke mate loongevoelig zijn wordt aldus het volume-accres van die uitgaven gedrukt.

Het belastingplan voor 1977 staat in de eerste plaats in het teken van het permanent maken van enige tijdelijke belastingverlichtingen ten bedrage van 2,6 miljard.

De structurele druk van de rijksbelastingen in 1977 zal met 0,4% toenemen. Hierbij zijn niet meegerekend de met betrekking tot de kinderaftrek aangekondigde maatregelen, omdat daartegenover in de uitgavensfeer een bijdrage aan de kinderbijslagfondsen staat. Voor het belastingplan is, naast een beperking van de aanpassing van het tarief van de loon- en inkomstenbelasting aan de inflatie tot 80%, met name van belang een omvangrijke overloop van maatregelen uit het belastingplan 1976, waaronder die vanwege de verhoging van de omzetbelasting. Voor de jaren 1978 tot en met 1980 zijn de te treffen maatregelen omvangrijker. De regering zal zich nader beraden op de te maken keuze. Daarbij kunnen ook alternatieve mogelijkheden op het terrein van de niet-belastingmiddelen (met name de aardgasprijs voor kleinverbruikers) en de sociale premies worden overwogen.

De niet-belastingmiddelen (inclusief de aardgasopbrengsten) geven in de periode 1977–1980 een groei te zien die enigszins achterblijft bij de groei van het nationale inkomen. In het bijzonder de na 1978 dalende groei van de aardgasopbrengsten is daarvan oorzaak.

Het feitelijke begrotingstekort 1977 verschilt aanzienlijk van het eerder vermelde structurele tekort van ruim 9 miljard. Een aantal conjuncturele posten en invloeden, welke te zamen 3½ miljard vergen, doen het feitelijke tekort stijgen tot circa 12½ miljard en inclusief aflossingen tot circa 14½ miljard. De financieringsbehoefte zal naar schatting uitkomen op ruim 13 miljard.

Met betrekking tot het Provinciefonds wordt voorgesteld de uitgaven en inkomsten met ingang van 1977 te ontkoppelen, waardoor het zijn karakter van 'opdeelfonds' verliest. De uitkeringen zullen jaarlijks groeien met de trendmatige groei van de belastingopbrengsten. Het Provinciefonds krijgt daardoor in dit opzicht eenzelfde karakter als het Gemeentefonds.

In het kader van het 1%-beleid en op grond van de verlaging van de trendmatige reële groei, die wordt gehanteerd bij de ruimteberekening, wordt het trendmatige volume-accres in de algemene uitkering van het Gemeentefonds verminderd van 4 tot 3,5%.

2. De economische ontwikkeling in 1976 en 1977

2.1. De internationale economische situatie

Nadat de wereld in 1974 en in de eerste helft van 1975 de diepste economische inzinking sinds de tweede wereldoorlog had doorgemaakt begonnen in de loop van laatstgenoemd jaar de eerste tekenen van een, zij het nog uitermate langzaam en aarzelend herstel zichtbaar te worden. In de Verenigde Staten en Japan was de opleving, gemeten aan de ontwikkeling van de industriële productie, in het tweede en derde kwartaal op gang gekomen. Het duurde nog enige tijd alvorens zij doorzette en de economische activiteit ook in Europa, mede gevoed door het daar in de meeste landen gevoerde conjunctuurstimulerende beleid, begon aan te trekken. Pas in de loop van 1976 heeft het economische herstel duidelijker vormen aangenomen.

Voor de duurzaamheid van het economische herstel is het van essentiële betekenis, dat de investeringen weer gaan aantrekken. In de Verenigde Staten zijn de verwachtingen op dit punt, mede gebaseerd op uitkomsten van investeringsenquêtes, optimistisch. Dit geldt in iets mindere mate ook voor Japan en West-Duitsland. Voor een aantal landen zal onder de huidige omstandigheden het herstel van de investeringen evenwel in sterke mate worden bepaald door de ontwikkeling van een aantal structurele factoren.

In de eerste plaats zal de, zij het per land verschillende maar over het algemeen nog steeds veel te hoog blijvende inflatiegraad zeer belangrijk en blijvend moeten worden teruggedrukt. Een hoge inflatiegraad zoals die waarmee we de afgelopen jaren zijn geconfronteerd, is een van de factoren die op langere termijn ontwrichtend kunnen werken voor allerlei maatschappelijke beslissingsprocessen en met name ook voor de investeringen. De noodzaak tot afremming van de inflatie houdt in, dat het beleid zal moeten zijn gericht op de bevordering van een evenwichtige groei van de economische activiteit en dat een te snelle en ongebreidelde groei zal moeten worden voorkomen. In deze geest zijn aanbevelingen gedaan zowel door de O.E.S.O. als door de Europese Gemeenschap.

In de tweede plaats vormen de stijgende arbeidskosten een belangrijke remmende faktor voor een duurzaam economisch herstel, omdat zij de winstmarges onder te grote druk hebben gezet. Voorzover de stijgende arbeidskosten in de prijzen konden worden doorberekend en dus niet ten laste van de winstmarges kwamen verergerden zij de inflatie. Deze problematiek is bepaald niet alleen voor Nederland actueel. Ook in andere landen komt men tot de conclusie, dat hier een belangrijke oorzaak van structurele werkloosheid ligt, welke niet via algemene stimulerende maatregelen kan worden opgelost, doch waarvoor een beperking van de groei van de arbeidskosten nodig is.

In samenhang met het voorgaande moet vervolgens worden gewezen op de problematiek van de groei van het beslag van de collectieve sector op het nationale inkomen. De stijging van de druk van de collectieve lasten kan namelijk via afwenteling in de lonen eveneens tot beperking van de rendementen in het bedrijfsleven en tot grotere inflatie leiden, hetgeen een nadelige invloed heeft op de investeringen. Ook dit is niet een typisch Nederlands probleem, doch speelt, zij het in mindere mate, ook in andere landen een belangrijke rol bij de vormgeving van het begrotingsbeleid.

Tenslotte is er het probleem van het verminderen van de in vrijwel alle landen in de jaren 1974 tot en met 1976 zowel absoluut als in verhouding tot het nationale inkomen sterk opgelopen begrotingstekorten, teneinde ruimte op de kapitaalmarkt vrij te maken voor de financiering van voor de werkgelegenheid op langere termijn noodzakelijke investeringen in vaste activa van het bedrijfsleven.

Het begrotingsbeleid is er in diverse landen, voornamelijk via beperking van de uitgavengroei, op gericht in de komende jaren een bijdrage te leveren tot de vervulling van de voorwaarden voor een duurzaam herstel van de investeringen. Zo zal in de Verenigde Staten het begrotingstekort van circa 70 miljard dollar in het begrotingsjaar 1976 worden teruggebracht tot circa 45 miljard in het begrotingsjaar 1977. In 1979 moet de begroting in evenwicht zijn. In Frankrijk wordt voor 1977 gestreefd naar een sluitende begroting, terwijl die voor 1976 nog een tekort vertoont van meer dan 30 miljard francs. In Duitsland zal het financieringstekort van de centrale overheid in 1977 in vergelijking met de vastgestelde begroting voor 1976 met ongeveer één derde worden verminderd, terwijl men er naar streeft het tekort daarna verder terug te brengen tot een niveau in 1979 van 1/3 van dat in 1976. Ook in Engeland is het beleid duidelijk gericht op beperking van de groei van de collectieve sector, teneinde ruimte vrij te maken voor investeringen en voor de export.

Het terugdringen van de begrotingstekorten wordt in de genoemde landen noodzakelijk geacht voor herstel van een evenwichtige economische groei en een hoog niveau van werkgelegenheid. Niettemin zal de werkloosheid de komende jaren als gevolg van structurele factoren (zoals vermindering van de arbeidsintensiteit der investeringen, toeneming van kwalitatieve verschillen tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt) niet onbelangrijk hoger blijven dan in vorige conjunctuurecycli het geval was.

In het binnenkort te publiceren vierde programma voor de economische politiek op middellange termijn in de Europese Gemeenschap wordt aan de hierboven geschetste problematiek uitgebreid aandacht besteed. Herstel van het niveau van de bedrijfsinvesteringen wordt daarin als noodzakelijke voorwaarde genoemd voor de bestrijding van de structurele werkloosheid die in sterke mate moet worden toegeschreven aan de te lage investeringen van de laatste jaren.

Als belangrijkste oorzaken voor het lage investeringsniveau worden met name de hoge inflatiegraad en de uitholling van de winsten genoemd. De inflatie heeft daarbij een belangrijke impuls gekregen door de in verhouding tot de produktiviteitsstijging te hoge loonstijgingen van de afgelopen jaren welke mede werden veroorzaakt door de stijging van de collectieve lastendruk. In het programma worden daarom loonmatiging, beperking van de groei van de collectieve sector en vermindering van het financieringstekort als belangrijke voorwaarden gezien voor herstel van een verantwoorde economische groei. Zo'n groei is op haar beurt een voorwaarde voor duurzaam herstel van een aanvaardbaar niveau van werkgelegenheid. Zoals is uiteengezet in de nota inzake de selectieve groei streeft de regering daarbij naar een groei, die nadrukkelijk rekening houdt met het facettenbeleid (milieu, energie, grondstoffen). Ook in het internationale overleg in het kader van de O.E.S.O. zijn in het recente verleden voor het in de komende jaren in de ledenlanden te voeren beleid gelijksoortige overwegingen naar voren gebracht.

Het feit, dat de internationale handel in 1976 een sterke groei vertoont, vormt een hoopvol teken. Deze krachtige groei houdt in niet onbelangrijke mate verband met het onvoorzien grote accres van de voorraadinvesteringen ter aanvulling van eerder teruggelopen voorraden. Hoewel deze stimulans naar zijn aard slechts tijdelijk kan zijn, verwacht het O.E.S.O.-secretariaat voor de periode tot medio 1977 toch een stijging van de buitenlandse handel van het O.E.S.O.-gebied van circa 8 procent. Deze ontwikkeling, gevoegd bij de

gunstige investeringsvooruitzichten in de Verenigde Staten en het in een aantal landen op structurele bevordering van de investeringen gerichte beleid, geeft grond aan de verwachting dat in de komende twaalf maanden de investeringen in het O.E.S.O.-gebied als geheel in voldoende mate zullen aantrekken om aan het economische herstel internationaal een redelijk duurzaam karakter te verlenen.

De internationale betalingsbalanssituatie

Een negatief aspect naast de hiervoor geschetste hoopgevende internationale conjuncturele ontwikkeling wordt gevormd door de onevenwichtige betalingsbalansverhoudingen tussen de verschillende groepen van landen. Deze verhoudingen zullen naar verwachting in het komende jaar niet verbeteren. Door het economische herstel in het O.E.S.O.-gebied zal, in het bijzonder als gevolg van de toenemende invoer van olie, het gezamenlijke tekort op de lopende rekening in 1976 oplopen tot circa 20 miljard dollar, zulks in vergelijking met een tekort in 1975 van circa 5,5 miljard dollar. Volgens ramingen van de O.E.S.O. voor het eerste halfjaar van 1977 zal het tekort in dat jaar ten minste op het hoge niveau van 1976 blijven. Dit houdt mede verband met enige vertraging van het tempo waarin de olieproducerende landen hun olieontvangsten in de lopende sfeer aanwenden; daardoor neemt het gezamenlijke overschot van deze landen toe. Terwijl het overschot van de gezamenlijke O.P.E.C.-landen in 1975 circa 40 miljard dollar bedroeg, zal dit in 1976 oplopen tot circa 50 miljard dollar en in 1977 naar voorlopige raming tot ongeveer 55 miljard dollar.

Het gezamenlijke tekort op de lopende rekening van de groep van niet-olieproducerende ontwikkelingslanden zal in 1976 uitkomen op circa 20 miljard dollar tegenover 26 miljard dollar in 1975. Een verdere verkleining zal zich naar verwachting van het O.E.S.O.-secretariaat in 1977 niet voordoen. Voor de financiering van de betalingsbalanstekorten van de ontwikkelingslanden lijken op korte termijn weliswaar voldoende bronnen aanwezig, doch er is een duidelijke tendens waarneembaar dat de betrokken landen hun toevlucht moeten nemen tot kredieten met aanzienlijk kortere looptijden dan voorheen. In het begin van de zeventiger jaren werden veel kredieten afgesloten met een looptijd van 7–10 jaar, terwijl zij nu meestal een looptijd hebben van 1–6 jaar. Dit betekent dat omstreeks 1980 veel kredieten aflopen. Dit zal dan leiden tot extra financieringsproblemen voor de betrokken landen zonder dat daar, voorzover thans valt te voorzien, een aanzienlijke daling van hun tekort op de lopende rekening tegenover zal staan.

De toeneming van de schuldenlast van de ontwikkelingslanden maakt een aanzienlijke groei van de middelenoverdracht aan die landen – eventueel in de vorm van schuldverlichting – een zeer urgente zaak. Die groeiende schuldenlast heeft tot gevolg, dat een toenemend gedeelte van de exportopbrengsten van deze landen moet worden aangewend voor de financiering van rente en aflossing. Daardoor zal de invoer van investeringsgoederen en daarmee de economische groei onder een neerwaartse druk komen te staan. Bij een verder oplopen van de schuldenlast van de niet-olieproducerende ontwikkelingslanden moeten daarom toenemende en ingrijpende invoerbeperkingen niet uitgesloten, zo niet onvermijdelijk worden geacht. Dit zou negatieve gevolgen kunnen hebben voor de ontwikkeling van de wereldhandel en daarmee ook voor het niveau van de economische activiteit, met name in landen met een sterk internationaal georiënteerde economie. Ook een evenwichtige internationale economische ontwikkeling maakt derhalve maatregelen noodzakelijk.

De Nederlandse betalingsbalans

De lopende rekening van de betalingsbalans vertoont reeds een aantal jaren een aanzienlijk overschot. In 1976 zal dit naar verwachting circa 5,5 miljard gulden bedragen. Voor 1977 wordt een overschot van circa 6 miljard

geraamd. Hierin zou een aanwijzing kunnen worden gezien voor de aanwezigheid van een structurele onderwaardering van de gulden, ware het niet dat het aardgas een dominerende rol speelt. Ter illustratie wordt er op gewezen, dat de waarde van de aardgasexport van 1976 op 1977 met 1,5 miljard toeneemt. Er is in Nederland in feite sprake van een twee-sectoren-economie, te weten een aardgassector en een niet-aardgassector. Wanneer men deze sectoren ten aanzien van hun invloed op de betalingsbalans zou kunnen scheiden, zou in de aardgassector een groot lopend overschot aan de dag treden, terwijl de niet-aardgassector, gegeven onze internationale concurrentiepositie, vermoedelijk een structureel tekort op de lopende rekening zou aanwijzen.

Een en ander betekent dat de hoofdzakelijk uit de exploitatie van aardgas voortvloeiende overschotten op de lopende rekening, welke voor de komende jaren worden verwacht, geen aanleiding tot wijziging van de koers van de gulden dienen te geven. De op wat langere termijn eventueel uit het overschot voortvloeiende drang tot appreciatie van de gulden zal dan ook zoveel mogelijk moeten worden geneutraliseerd. Dit kan worden bewerkstelligd door een zodanige beïnvloeding van de kapitaalrekening, dat een evenwicht op de totale rekening van de betalingsbalans (d.w.z. alle posten exclusief het bankenverkeer en de mutaties van de officiële reserves) ontstaat en een eventuele druk op de gulden verdwijnt.

2.2. De ontwikkeling van bestedingen en besparingen

Na rond het midden van 1975 een dieptepunt te hebben bereikt vertoonde de nationale economie vooral in de laatste maanden van dat jaar duidelijk tekenen van een conjunctureel herstel. Deze opleving, die zich in 1976 en naar verwachting ook in 1977 voortzet, is echter van bescheiden omvang en voltrekt zich in een betrekkelijk traag tempo.

Uit de in tabel 2.1 weergegeven ontwikkeling van een aantal bestedingscomponenten blijkt, dat het conjunctuurherstel aanvankelijk vooral steunt op een volumegroei van de uitvoer van goederen en diensten die samenhangt met de expansie van de wereldhandel. Ook van de omslag in de voorraadbeweging gaat (blijkens de in tabel 2.2 vermelde verhoudingscijfers) een stimulerende invloed uit. Beide factoren te zamen dragen in 1976 voor ruim 80% bij tot de stijging van de totale effectieve vraag.

Daartegenover is het beloop van de overige binnenlandse bestedingen vooralsnog betrekkelijk zwak; in 1976 als geheel nemen zij toe met ruim 1%. Pas in de loop van 1977 zal naar verwachting de volumegroei zich duidelijker gaan aftekenen met een gemiddeld accres van ruim 2½%. In dat jaar zal de stimulans van export en voorraadvorming ten dele worden overgenomen door een volumeuitbreiding van de bedrijfsinvesteringen in vaste activa. Deze laatste bestedingscategorieën zullen dan voor het eerst sinds 1973 weer bijdragen tot de vergroting van de effectieve vraag. Hun aandeel in dit accres bedraagt circa 12% tegenover een bijdrage van de uitvoer van goederen en diensten en de voorraadvorming te zamen van bijna 65%.

Wat de particuliere consumptie betreft blijft het accres in 1976 achter bij dat van het vorige jaar. Dit is toe te schrijven aan anticipatieaankopen aan het einde van 1975 alsmede aan de in december 1975 en juli 1976 afgekondigde loonmaatregelen die een beperking van de reële inkomensstijging in de primaire sfeer tot gevolg hadden. De toeneming van de particuliere consumptie wordt dan ook voor een groot deel gedragen door bestedingen uit de ook in 1976 toenemende overgedragen inkomens.

Onder invloed van de nog bestaande onderbezetting van productiecapaciteit en de zwakke rendementspositie zet de daling van het niveau van de bedrijfsinvesteringen in vaste activa zich over 1976 als geheel voort. Verwacht wordt echter dat nog in dit jaar een herstel zal intreden dat pas in de prognosecijfers voor 1977 duidelijk tot uitdrukking komt. Hieraan ligt de veronderstelling ten grondslag dat bij een verder oplopen van de wereldconjunctuur de afzetperspectieven van het bedrijfsleven gunstiger worden.

Bovendien mag op grond van het voorgenomen beleid een verbetering van de winstvooruitzichten van bedrijven worden verwacht.

De overheidsconsumptie geeft in 1976 een verdere stijging te zien als gevolg van het op ondersteuning van het herstel gerichte begrotingsbeleid. Ook het volume van de overheidsinvesteringen stijgt nog in 1976, hetgeen mede een gevolg is van een overloop uit 1975 van activiteiten uit hoofde van aanvullende werkgelegenheidsprogramma's. Naar raming zal het volume van de totale directe overheidsbestedingen in 1977 nauwelijks stijgen. Dit is vooral een gevolg van het aflopen van eerder aangevangen werkgelegenheidsprogramma's en van het op een ombuiging van het stijgingstempo van de overheidsuitgaven gerichte beleid. Overigens dient bij een beoordeling van deze volumemutaties te worden bedacht dat zij betrekking hebben op slechts een deel van de totale overheidsuitgaven (in 1975 en 1976 circa 40%). Het overige gedeelte bestaat uit overdrachtsuitgaven (inclusief sociale verzekering), die in dit verband buiten beschouwing blijven. In de methodiek van tabel 2.1 komen deze overdrachten tot uitdrukking via hun invloed op de particuliere bestedingen die hierdoor worden vergroot.

Zoals uit tabel 2.2 blijkt daalden de nationale besparingen uitgedrukt in procenten van het netto nationale inkomen in 1975 tot een in het licht van het verleden zeer laag niveau van 14,4%. Blijkens de ramingen kan de nationale spaarquote daarna oplopen tot 15,6% in 1977, hetgeen overigens nog steeds aanmerkelijk lager is dan het gemiddelde peil in de jaren vóór 1975. Deze toeneming komt grotendeels voor rekening van de particuliere besparingen. Ofschoon voor 1976 en 1977 gegevens ontbreken over de verdeling tussen gezinnen en bedrijven, lijkt het aannemelijk dat het accres zich concentreert in de bedrijvensector, waar de mogelijkheid van winstherstel is verbeterd, gelet op het teruglopen van de arbeidsinkomensquote ten opzichte van 1975.

Daarentegen dalen de besparingen van het Rijk en van de sociale verzekeringssector. In beide sectoren worden de inkomsten en uitgaven beïnvloed door het conjunctuurverloop en de mede in verband daarmee getroffen maatregelen. Met name de besparingen van het Rijk namen in 1975 en 1976 in een snel tempo af, zowel als gevolg van de reactie van de belastingopbrengsten op de economische inzinking als door het expansieve uitgavenbeleid. Illustratief voor dit laatste is de sterke stijging van de inkomensoverdrachten, die voor een deel is veroorzaakt door rijksbijdragen aan de sociale fondsen.

Het beloop van de besparingen van de sociale verzekeringsfondsen is mede toe te schrijven aan het in 1976 gevoerde arbeidsvoorwaardenbeleid. De in het kader daarvan tot stand gekomen verlaging van de premiepercentages voor enkele sociale verzekeringswetten heeft namelijk tot gevolg dat op de, in het algemeen vrij ruime, liquide reserves van een aantal sociale fondsen wordt ingeteerd.

De in het voorgaande geschetste ontwikkeling van investeringen en voorraden weerspiegelt zich ook in de in tabel 2.2 weergegeven relatieve aandelen van deze grootheden in het nationale inkomen. Uit de confrontatie van besparingen en investeringen in deze tabel blijkt, dat de relatieve omvang van het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans in 1977 even groot is als in 1976. De externe positie van ons land, gemeten aan de som van het saldo van de lopende rekening en de voorraadvorming, geeft een verdere verbetering te zien (tot 4,3% in 1977) en gaat daarmee uit boven de hiervoor wel gehanteerde normatieve waarde van 2½%. Hierin kan uiteraard geen aanwijzing worden gevonden voor de structurele omvang van het nationale middelenoverschot, aangezien de externe positie mede is bepaald door conjuncturele factoren, met name door een bij het herstel van de besparingen achterblijvende stijging van de bedrijfsinvesteringen. Bovendien moet worden bedacht dat, zoals in de vorige paragraaf is toegelicht, de aardgassector een relatief grote doch tijdelijke invloed heeft op de externe positie.

Tabel 2.1. Volume-mutaties van enkele bestedingscategorieën¹

	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
<i>Consumptieve bestedingen</i>	4,7	5,5	7,0	7,2	3,2	3,3	2,6	2,1	3,6	2,9	2,5
Particuliere sector	5,4	6,6	7,7	7,9	3,3	3,6	3,1	2,6	3,4	2,5	3,0
Overheid: lonen en salarissen	1,7	2,1	4,9	3,1	3,4	3,1	1,5	1,9	1,9	1,7	1,3
Overheid: netto materieel	4,5	2,5	3,5	13,9	2,6	-0,2	-0,5	-3,5	11,4	10,7	0,0
<i>Bruto investeringen in vaste activa</i>	8,1	11,1	-2,1	10,1	3,3	-3,6	9,3	-4,6	-4,5	-4,0	4,0
Bedrijven	6,0	10,5	-1,1	15,6	0,7	-8,2	12,1	-1,2	-5,7	-8,0	7,9
Woningbouw	12,0	9,5	-3,1	1,9	9,5	14,4	2,1	-12,7	-7,1	0,4	0,9
Overheid	10,1	15,0	-3,8	3,2	4,9	-9,1	-10,0	-5,1	4,3	3,0	-3,5
<i>Totaal nationale bestedingen (inclusief voorraadvorming)</i>	5,2	6,8	6,5	8,0	2,1	0,9	3,6	1,3	-1,2	3,2	3,4
Export van goederen en diensten inclusief aardgas	6,7	12,9	15,0	12,3	11,1	11,0	11,5	2,8	-2,7	9,4	7,7
Export van goederen en diensten exclusief aardgas	6,6	12,6	14,8	12,0	10,7	10,6	11,2	2,3	-3,1	9,3	8,0
Totaal bestedingen	5,6	8,5	9,0	9,3	5,1	4,3	6,4	1,9	-2,2	5,3	5,0

¹ Procentuele stijging of daling ten opzichte van het voorgaande jaar.
Bron: Centraal Planbureau.

Tabel 2.2. Besparingen en netto investeringen ¹ (in procenten van het netto nationale inkomen in marktprijzen)

	Besparingen					Netto investeringen				Saldo lopende rekening
	Particu- liere be- sparingen ²	Sociale verzeke- ring	Rijk	Overige publiek- rechtelijke lichamen	Totaal	Vaste activa van bedrijven ³	Voor- raden	Overheid	Totaal	

<i>Voortschrijdende zesjaarsgemiddelden</i>										
1961-1967	14,3	0,3	4,7	- 0,0	19,3	12,9	1,9	4,4	19,2	0,1
1962-1968	14,5	0,3	4,6	- 0,1	19,3	13,3	1,7	4,5	19,5	- 0,2
1963-1969	14,7	0,4	4,5	- 0,0	19,6	13,6	1,7	4,6	19,9	- 0,3
1964-1970	14,9	0,5	4,4	0,1	19,9	13,9	1,8	4,6	20,3	- 0,4
1965-1971	14,7	0,6	4,4	0,1	19,8	14,0	1,7	4,6	20,3	- 0,5
1966-1972	14,7	0,5	4,6	0,1	19,9	14,0	1,6	4,5	20,1	- 0,2
1967-1973	14,7	0,6	4,7	0,2	20,2	13,6	1,6	4,4	19,6	0,6
1968-1974	14,6	0,7	4,8	0,2	20,3	13,1	1,8	4,2	19,1	1,2
1969-1975	14,2	0,7	4,7	0,1	19,7	12,4	1,7	4,0	18,1	1,6
1970-1976	13,8	0,6	4,2	0,2	18,8	11,6	1,3	3,8	16,7	2,1
1971-1977	13,6	0,6	3,6	0,2	18,0	10,6	1,1	3,6	15,3	2,7

<i>Jaarcijfers</i>										
1961	14,4	0,8	5,5	0,4	21,1	12,6	2,9	4,0	19,5	1,6
1962	14,0	0,3	4,5	0,2	19,0	12,1	1,7	4,1	17,9	1,1
1963	13,1	0,1	4,4	- 0,2	17,4	11,0	1,2	4,4	16,6	0,8
1964	14,9	0,2	5,1	- 0,3	19,9	13,3	3,3	4,5	21,1	- 1,2
1965	14,6	0,3	4,6	0,3	19,8	13,2	2,1	4,4	19,7	0,1
1966	14,3	0,2	4,6	- 0,0	19,1	14,3	1,4	4,5	20,2	- 1,1
1967	15,4	0,3	4,3	- 0,5	19,5	14,3	0,9	4,6	19,8	- 0,3
1968	15,0	0,9	4,4	0,4	20,7	14,8	0,7	4,9	20,4	0,3
1969	15,4	0,8	3,9	0,1	20,2	12,9	2,6	4,5	20,0	0,2
1970	14,1	0,7	4,7	0,3	19,8	14,3	2,8	4,4	21,5	- 1,7
1971	13,8	0,5	5,1	0,2	19,6	14,0	1,5	4,6	20,1	- 0,5
1972	14,3	- 0,2	5,5	0,5	20,1	12,2	0,8	4,0	17,0	3,1
1973	15,6	1,0	5,2	0,0	21,8	12,1	2,0	3,5	17,6	4,2
1974	13,9	1,1	4,6	- 0,2	19,4	10,9	2,1	3,2	16,2	3,2
1975	11,5	0,8	2,2	- 0,1	14,4	9,5	- 0,8	3,5	12,2	2,2
1976	13,0	0,6	0,6	0,7	14,9	7,7	1,1	3,5	12,3	2,6
1977	13,0	0,0	1,8	0,8	15,6	8,1	1,7	3,2	13,0	2,6

¹ Voor de jaren t/m 1975 berekend aan de hand van gegevens van het CBS; voor 1976 en 1977 aan de hand van ramingen van het Centraal Planbureau

² Met inbegrip van besparingen van overheidsbedrijven

³ Met inbegrip van investeringen van overheidsbedrijven en de gehele woningbouw

2.3. De arbeidsmarkt

In de miljoenennota 1976 werd vastgesteld, dat de toegenomen werkloosheid behalve aan de conjuncturele vermindering van de vraag voor een deel moet worden toegeschreven aan meer structurele oorzaken. De destijds beschikbare eerste indicaties van het Centraal Planbureau over de ontwikkeling van de economie tot en met 1980 bij ongewijzigd beleid lieten onmiskenbaar zien dat ook na 1976 de structurele werkloosheid verder zou oplopen.

De inmiddels afgeronde middellange-termijnprognose heeft deze indicaties bevestigd. Bij ongewijzigd beleid zou de werkloosheid op middellange termijn zeer aanzienlijk dreigen toe te nemen tot 250.000 à 300.000 manjaren in 1980. Hierin is geen conjuncturele component begrepen. In tweeërlei opzicht geeft de raming voor 1980 dan nog een geflatteerd beeld van de verwachte ontwikkeling van de werkgelegenheid. In de eerste plaats neemt het aantal personen dat onder de Wet op de Arbeidsongeschiktheid (W.A.O.) en de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet (A.A.W.) valt in de periode t/m 1980 naar verwachting sterk toe.

In de tweede plaats worden deze jaren gekenmerkt door een zeer matige stijging van het arbeidsaanbod. In de periode na 1980 zal het arbeidsaanbod echter weer aanzienlijk sneller gaan groeien. Het jaar 1980 zou daarmee een

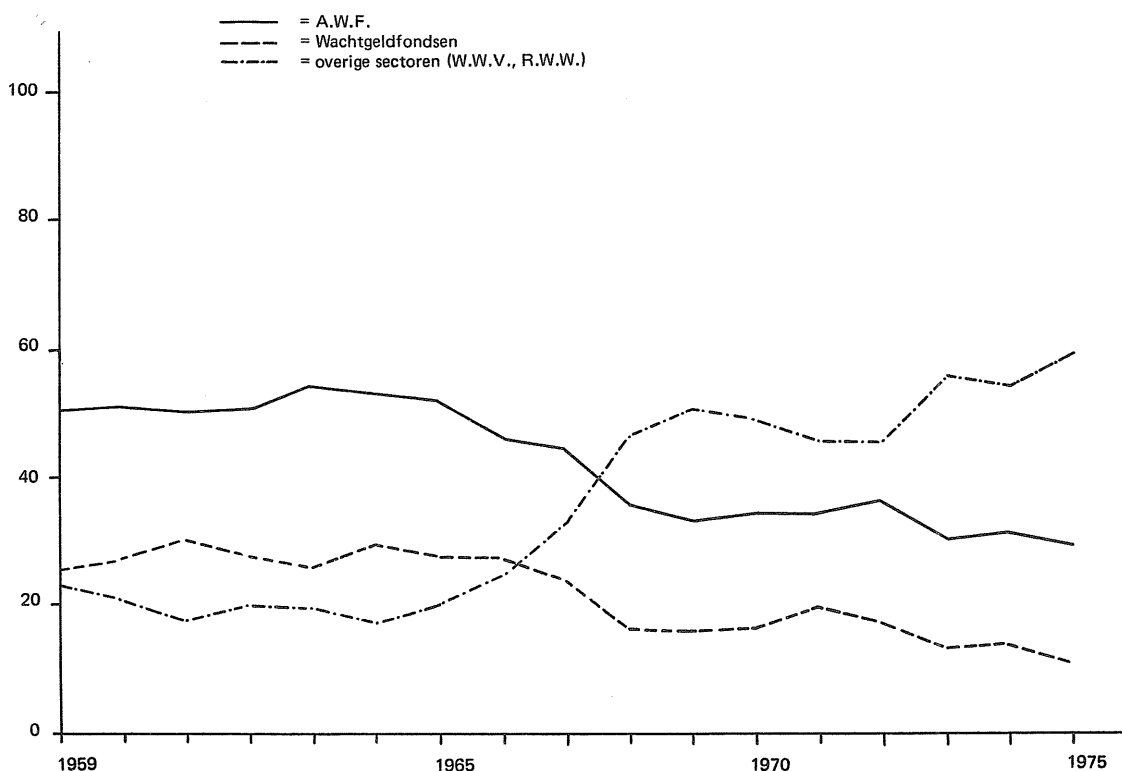
tussenstation voor een nog hogere werkloosheid in de daarop volgende jaren worden.

Een werkloosheid van 250.000 à 300.000 personen acht de regering onaanvaardbaar. Ook de budgettaire lasten zouden nauwelijks meer te dragen zijn. Volgens ruwe schattingen zouden deze bij 300.000 werklozen in 1980 7 à 8 miljard belopen. Bestaande collectieve voorzieningen zouden hierdoor ernstig in gevaar komen, terwijl de op een aantal terreinen nog zo noodzakelijke uitbreiding onmogelijk zou worden.

De problematiek van de structurele werkloosheid

Werkloosheid van minder geschikten, seizoenwerkloosheid en frictiewerkloosheid zijn traditionele vormen van vrijwel onvermijdelijke, permanente en daarmee structurele werkloosheid. Deze werkloosheid is in de loop van de jaren slechts in betrekkelijk geringe mate toegenomen (van in totaal 73.000 manjaren in 1970 tot 80.000 manjaren in 1976). Daarnaast is er een andere vorm van structurele werkloosheid die tot uitdrukking komt in een tekort aan arbeidsplaatsen en in kwalitatieve verschillen tussen vraag en aanbod van arbeid, veroorzaakt door verschillen in opleidingsniveau en opleidingsrichting. Deze vorm van werkloosheid is in de loop van de jaren zeventig sterk toegenomen, te weten van 5 à 10.000 manjaren in 1970 tot naar verwachting circa 70.000 manjaren in 1976. Deze toeneming weerspiegelt zich in de aard van het beroep, dat wordt gedaan op de verschillende werkloosheidsvoorzieningen. Uit grafiek 2.3 blijkt, dat sedert het midden van de jaren zestig binnen het totale aantal van volledig werkloze uitkeringsgerechtigden een verschuiving is opgetreden in de richting van degenen die een beroep doen op voorzieningen, welke recht geven op uitkeringen bij langdurige werkloosheid. Dit zijn met name de Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers (R.W.W.) en de Wet Werkloosheidsvoorziening (W.W.V.).

Grafiek 2.3. Procentuele verdeling van het gemiddeld aantal volledig werkloze uitkeringsgerechtigden naar uitkeringssectoren 1959-1975.

Bron: Algemeen Werkloosheidsfonds

Een van de oorzaken van deze verschuiving is de sterke stijging van het aantal werkloze schoolverlaters die, hoewel niet direct behorend tot de langdurig werklozen, een uitkering ontvangen krachtens de R.W.W. Zo steeg de geregistreerde arbeidsreserve van jongeren beneden de 25 jaar in procenten van die categorie van de beroepsbevolking van 1,1% in 1970 tot 6,1% in 1975.

Globale schattingen wijzen op een zodanige voortzetting van deze verschuiving op middellange termijn, dat in 1980 het aantal volledig werkloze uitkeringsgerechtigden – corresponderend met een geregistreerde arbeidsreserve die bij gewijzigd beleid in dat jaar wordt geraamd op 150 000 personen – voor ruim 70% zal zijn aangewezen op de W.W.V. en de R.W.W.

Deze ontwikkeling brengt mee dat de financiering van de werkloosheidsuitkeringen in toenemende mate ten laste van de rijksbegroting zal komen. Indien in 1980 de verdeling van het voor dat jaar geraamde aantal werklozen over de verschillende voorzieningen dezelfde zou zijn als in 1965, zou de last voor de rijksbegroting als gevolg van uitkeringen W.W.V. en R.W.W. circa 1 miljard lager uitkomen.

Zoals o.a. is uiteengezet in de nota inzake de selectieve groei wordt het grote en nog steeds groeiende kwantitatieve tekort aan arbeidsplaatsen veroorzaakt door het achterblijven van de bruto investeringsquote. Een belangrijke oorzaak hiervan is de daling van de rendementen, samengaan met een stijging van de reële arbeidskosten, die zich sinds het midden van de jaren zestig voltrekt. Daarnaast – en ten dele in samenhang daarmee – moeten worden genoemd de optredende verzadigingsverschijnselen in een aantal sectoren (waaronder de bouwsector), de situatie op de afzetmarkt, wijzigingen in de samenstelling van de effectieve vraag, belemmeringen in de sfeer van procedures, veranderende marktstructuren en organisatievormen e.d. De daling van de investeringsquote had een nadelige invloed op de creatie van nieuwe arbeidsplaatsen, te meer ook omdat de stijging van de reële arbeidskosten relatief kapitaalintensieve produktiemethoden heeft gestimuleerd.

De stijging van de collectieve lasten (inclusief sociale premies) heeft de problematiek van de arbeidskosten in ons land nog vergroot. Een toeneming van de sociale-premielasten voor de werkgevers leidt direct tot een verhoging van de reële arbeidskosten. Naast dit directe verband tussen collectieve lastenstijging en de hoogte van de reële arbeidskosten is er ook een indirecte relatie. In het voorgaande werd reeds opgemerkt, dat er een sterke tendens bestaat de stijging van de collectieve lasten af te wentelen in de nominale lonen. Voor zover de hogere arbeidskosten in verband met de internationale concurrentiepositie, zowel op de binnen- als de buitenlandse afzetmarkten, niet in de prijzen kunnen worden doorberekend, tasten zij de rendementen van het bedrijfsleven aan. Daarnaast versnellen zij de verandering van arbeid door kapitaal.

De kwalitatieve verschillen tussen vraag en aanbod van arbeid – de tweede component van de structurele werkloosheid in enge zin – worden mede beïnvloed door een zekere starheid in de vraag naar arbeid, voor zover deze zich richt op bepaalde leeftijdsgroepen en beroepsgroepen, en op de graad van ervaring. Deze laatste factor is een belangrijke oorzaak van de huidige hoge werkloosheid onder de schoolverlaters.

De regering heeft in juni van dit jaar een pakket van maatregelen aangekondigd dat tot een wezenlijke bevordering van volledige en volwaardige werkgelegenheid op middellange termijn zal moeten leiden. Bij de samenstelling daarvan hebben de hiervoor geschetste oorzaken van de werkloosheidsproblematiek een beslissende rol gespeeld. De beleidsmaatregelen hebben niet alleen tot doel meer arbeidsplaatsen te scheppen, maar o.a. ook om specifieke tekorten aan arbeidsplaatsen zoveel mogelijk te voorkomen en om meer gelijke kansen op passende arbeid te bieden aan moeilijk plaatsbare groepen.

In 1976 zal het gemiddelde werkloosheidsniveau naar verwachting op 230 000 manjaren liggen. Dit is circa 25 000 hoger dan in 1975, waarbij kan worden aangetekend, dat het cijfer voor 1976 is geflatteerd door een wijziging in de registratietechniek. In de tweede helft van het jaar zal het werkloosheidspeil boven dit aantal uitgaan. Bovendien neemt het aantal personen, dat een uitkering krachtens de W.A.O. krijgt, met circa 35 000 personen toe. De werkloosheidsontwikkeling in 1976 bevestigt de in het voorgaande gegeven analyse en onderstreept het structurele karakter van de problematiek in Nederland.

Als gevolg van een gunstiger conjunctuurbeeld in 1977 enerzijds en van de positieve werking van het arbeidsmarktbeleid in samenhang met het in de nota selectieve groei en de nota collectieve voorzieningen en werkgelegenheid uitgezette beleid anderzijds, daalt de werkloosheid van 230 000 manjaren in 1976 naar verwachting tot een jaargemiddelde van circa 215 000 in 1977. De afneming van de werkloosheid zal zich gedurende de tweede helft van 1977 duidelijk aftekenen. Gemiddeld wordt voor de tweede helft van 1977 een niveau van 205 000 personen geraamd. Aan de daling van de geregistreerde arbeidsreserve draagt echter tevens een afneming van het arbeidsaanbod bij die een gevolg is van de invoering van de A.A.W. De geraamde daling van de werkloosheid in 1977 geeft daardoor een enigszins geflatteerd beeld.

2.4. Inkomens en prijzen

Lonen

De vorige miljoenennota ging uit van een loonsomstijging per werknemer van 9,5 à 10% in 1976. Tussen het tijdstip van begrotingsindiening en het einde van het jaar trad echter een duidelijke verslechtering op in de vooruitzichten op korte en middellange termijn. De regering was van oordeel dat een uiterste krachtinspanning was vereist om de voorziene ongunstige ontwikkelingen, met name van de werkloosheid, af te wenden. In verband hiermee werd in december jongstleden besloten tot bevrozing van de lopende arbeidsvoorwaarden gedurende een half jaar. Daarmee werd beoogd de loonsomstijging per werknemer in 1976 verder te beperken tot 8,5 à 9%.

In het overleg met betrekking tot de loonstijging na de bevrozingsperiode bleek tussen de standpunten van de sociale partners een niet te overbruggen kloof te bestaan. Ook een tweetal bijdragen van de regering konden geen vrijwillig loonakkoord bewerkstelligen. Gedecentraliseerde loononderhandelingen zouden naar het oordeel van de regering verwezenlijking van de doelstelling op het gebied van werkgelegenheid en inflatie verder bemoeilijken. In een later stadium zou dan langduriger en krachtiger ingegrepen moeten worden. Een voor de regering niet aanvaardbaar alternatief.

Onder deze omstandigheden zag de regering zich in juli genoodzaakt opnieuw in te grijpen in de loonvorming. Daarbij is, mede gezien de teleurstellende prijsontwikkeling ten opzichte van de raming in de M.E.V. 1976 ad 7,5 à 8%, de zeer stringente doelstelling voor de loonsomstijging van december 1975 enigszins versoepeld. Thans wordt voor 1976 een loonsomstijging van 9 à 9,5% geraamd. Daarmee zal in twee jaar tijd een zeer belangrijke vermindering van het stijgingstempo van de arbeidskosten zijn opgetreden. In 1974 bedroeg de loonsomstijging per werknemer immers nog 15,5%.

Het reëel vrij beschikbare inkomen van de modale werknemer blijft in 1976, met inbegrip van de incidentele looncomponent, nagenoeg gelijk. In voorgaande jaren heeft echter een relatief sterke toeneming plaatsgevonden, ondanks het feit dat in 1974/1975 het reële nationale inkomen ongewijzigd bleef. Tabel 2.4 illustreert dit en toont tevens in welke mate het beleid van de regering, dat op vermindering van inkomensverschillen gericht is geweest, tot resultaat heeft geleid.

Tabel 2.4. Mutatie in het reëel vrij beschikbare inkomen

	1973	1974	1975	1976	Gecumuleerd 1973-1976
A.O.W.	7,6	6,0	7,0	2,5	25,1
Minimumloon	4,1	5	4,5	2	16,5
Even meer dan minimumloon	3,3	3,5	3,5	0,5 à 1	11,5
Modaal inkomen	1,5	3	2,5	- 0,1	7,1
2× modaal inkomen	1,4	1	1,5	- 1,5 à - 2	2,2
4× modaal inkomen	0,9	- 1,5	1	- 2 à - 2,5	- 1,8

Voor al aan de voet van de inkomensverdeling is de verkleining van de verschillen fors geweest. Uit de tabel blijkt dat de minimumloontrekker er reëel in vier jaar tijd bijna 10% meer op vooruit is gegaan dan de modale werknemer.

Voor het komende begrotingsjaar wordt door het Centraal Planbureau een loonsomstijging voorzien van 8 à 8,5% en een verbetering van het reëel vrij beschikbare inkomen van 1,5%.

Prijzen

Uit tabel 2.5 blijkt dat het inflatietempo, gemeten aan de prijsstijging van de gezinsconsumptie, in het O.E.S.O.-gebied in 1975 is afgenomen in vergelijking met het voorgaande jaar. Ook dit jaar heeft deze ontwikkeling zich voortgezet. Voor de gezamenlijke O.E.S.O.-lidstaten was de laatste bekende twaalfmaandsstijging circa 2,5% lager dan de gemiddelde prijsstijging in 1975 (nl. 9% tegen 11,5%). De internationale prijsontwikkeling is een punt van zorg. Indien de binnenlandse prijsontwikkeling weer door buitenlandse impulsen zou worden opgestuwd, zouden immers in belangrijke mate de tot nu toe bereikte resultaten in de bestrijding van de inflatie teniet worden gedaan.

Tabel 2.5. Prijsstijging van de gezinsconsumptie (gemiddelde stijging t.o.v. het voorgaande jaar)

	1972	1973	1974	1975	1976 ¹
Verenigde Staten	3,3	6,1	11,0	9,1	5,2
Japan	4,5	11,7	24,5	11,8	9,2
Frankrijk	5,9	7,3	13,7	11,7	9,4
W.-Duitsland	5,5	6,9	7,0	6,0	4,1
Italië	5,7	10,8	19,1	17,0	16,1
Verenigd Koninkrijk	7,1	9,2	16,0	24,2	13,0
België	5,5	7,0	12,7	12,8	10,9
Denemarken	6,6	9,3	15,3	9,6	8,6
Ierland	8,7	11,4	17,0	20,9	16,2
Luxemburg	5,2	6,1	9,5	10,7	10,4
Nederland	7,8	8,0	9,6	10,2	8,3
O.E.S.O.	4,7	8,0	13,6	11,5	9,0

¹ Meest recente 12-maandsperiode; voor Nederland juli 1976 t.o.v. juli 1975.
Bron: O.E.S.O.

Uit de tabel blijkt dat ons land in 1975 en 1976, evenals in voorgaande jaren, werd geconfronteerd met hoge prijsstijgingen. Wat het inflatiepercentage betreft blijkt dat ons land in internationaal opzicht enigszins is opgeschoven in vergelijking met 1972, toen het nog tot de landen met de hoogste prijsstijging behoorde. Opvallend is dat de inflatoire ontwikkeling in ons land enigszins naijlt bij die in de overige landen. Vermoedelijk is het prijsbeleid - Nederland behoort wat dit betreft tot de actiefste landen - hiervoor de verklaring. Een zodanig beleid heeft naast een matigend tevens een vertragend effect.

De prijsstijging van de gezinsconsumptie (reeks voor werknemersgezinnen) van 10,2% in 1975 werd in belangrijke mate bepaald door de forse overloop uit het voorafgaande jaar. Ook autonome effecten zoals verhogingen van de huren, de aardgasprijzen en de indirecte belastingen oefenden een niet onaanzienlijke invloed uit. Hierbij dient te worden opgemerkt dat het prijseffect van een verhoging van de indirecte belastingen een ander karakter heeft dan het prijseffect voortvloeiend uit andere kostenverhogingen. Immers, een verhoging van de indirecte belastingen is er bewust op gericht het reëel besteedbare inkomen te verminderen ten behoeve van de collectieve voorzieningen. Te zamen waren beide genoemde prijscomponenten – overloop en autonome invloeden – goed voor zestig procent van de prijsstijging.

In het prijsbeleid voor 1976 is bij de formulering van de loondoorberekeningsregels rekening gehouden met het feit dat met name in de industrie in 1975 een bijzonder groot deel van de loonsomstijging voor eigen rekening moest worden genomen. Aldus stond het prijsbeleid voor 1976 enig herstel van de winstmarges, na de ernstige terugval in 1975, niet in de weg. Ten aanzien van de vrije beroepsbeoefenaars geldt, dat de stijging van het inkomensbestanddeel in de door hen berekende tarieven, evenals de salarisstijging van overeenkomstige functies in loondienst wordt gematigd. Het praktijk- en bedrijfskostenbestanddeel van de tarieven is aan dezelfde prijsgedragsregels onderhevig als die welke gelden voor de rest van het bedrijfsleven. Aldus wordt de zogenaamde restpost (indien positief) in het tarief in ieder geval niet nominaal verhoogd. Medio 1976 werd besloten aan die vrije beroepen waarvoor een prijsbeschikking van kracht was, in de tweede helft van 1976 geen tariefsverhoging meer toe te staan.

Aanvankelijk werd bij de actualisering van het prijsbeleid in december jongstleden een prijsstijging van de gezinsconsumptie van 7,5 à 8% voorzien. Leek het er in eerste aanleg op dat de raming in redelijke mate gerealiseerd kon worden, na de sterke stijging in april (2,1%) moest deze worden losgelaten. Naar huidige inzichten bedraagt de prijsstijging dit jaar, mede door het aanhoudend droge weer, 8,5 à 9%. Voor het komende jaar wordt een prijsstijging van de gezinsconsumptie van 6,5% geraamd. Derhalve is ook hier, evenals bij de loonontwikkeling, sprake van een sterke afzwakking van het stijgingstempo. Worden de ramingen gerealiseerd, dan kan worden gesteld dat de loonprijspiraal, althans wat de binnenlandse impulsen betreft, duidelijk aan kracht begint te verliezen. Wanneer ook van buitenaf de impulsen niet in kracht toenemen en ook anderszins het middellange-termijnbeleid succes zal hebben, zijn de vooruitzichten van de prijsontwikkeling op middellange termijn redelijk gunstig. De prognoses tot 1980 wijzen op een gemiddelde jaarlijkse stijging van 6,5%.

Overige inkomens

Het complement van de hiervoor geschetste ontwikkeling van lonen en prijzen wordt gevormd door de groei van het zogenoemde overige inkomen. Een goede analyse van dit inkomen is bijzonder moeilijk omdat deze grootheid een aantal heterogene bestanddelen bevat, zoals aardgasinkomsten, inkomens van zelfstandigen, winsten, renten, huren, enz. Voorts wordt een analyse in niet geringe mate bemoeilijkt door het feit dat het overige inkomen in het stelsel van nationale rekeningen een restpost en tevens een saldo van verliezen en winsten is. Om deze redenen moet de analyse gebrekkig en dus onbevredigend blijven.

Sedert 1972 is het groeitempo van het overige inkomen gestadig afgenomen tot een negatieve groei van circa 3% in 1975. Deze ontwikkeling wordt nog sprekender indien de daling wordt gezuiverd voor de na 1972 sterk in betekenis toegenomen aardgassector. Exclusief deze sector deed zich een omslag voor van een stijging van 14% in 1972 tot een daling van 12% in

1975 (beide nominaal). Binnen het totaal in laatstgenoemd jaar is de inkomensontwikkeling van de zelfstandigen als groep vermoedelijk minder ongunstig uitgevallen. Dit betekent echter wel dat de winstontwikkeling van de dan resterende overige inkomens nog ongunstiger is geweest.

Voor 1976 valt een herstel van het overige inkomen te verwachten. Dit herstel zal waarschijnlijk iets krachtiger kunnen zijn dan ten tijde van het schrijven van de miljoenennota 1976 werd verwacht. Op dit herstel zijn verschillende factoren van invloed. Deels is het een gevolg van de conjuncturele opleving van de economie. Deels ook is het herstel een gevolg van het gevoerde beleid. In nominale termen zal het overige inkomen dit jaar met circa 26% toenemen. Gecorrigeerd voor aardgas bedraagt de toeneming van het overige inkomen enkele procenten minder, een correctie die duidelijk afwijkt van het voor 1976 geschetste beeld.

In 1977 kan het herstel van het overige inkomen zich voortzetten. Een nominale groei van ruim 11% wordt momenteel verwacht. Ook wordt in 1977 reeds enige invloed op het investeringsverloop zichtbaar van het winstherstel ten opzichte van 1975; de investeringen in vaste activa zullen naar huidige schattingen qua volume met 8% toenemen.

De ontwikkeling van het overige inkomen vindt haar spiegelbeeld in het beloop van de arbeidsinkomensquote. Berekeningen laten zien dat deze quote in de zestiger en zeventiger jaren een trendmatige stijging te zien geeft die veelal sterker was dan in andere, met Nederland concurrerende industrielanden.

Voor een belangrijk deel geeft de vergelijking in deze ontwikkeling weer, dat de in Nederland optredende kostenstijging per eenheid produkt sneller verliep dan bij concurrenten. Wegens de scherpe internationale concurrentie konden deze kostenstijgingen niet volledig worden doorberekend in de prijzen op de buitenlandse markten noch in die op de binnenlandse markten.

Uitvoeriger beschouwingen ter zake kunnen in hoofdstuk II van de C.P.B.-publikatie 'De Nederlandse economie in 1980' worden gevonden.

2.5. De secundaire inkomensverdeling

Zoals uit tabel 2.6 blijkt is in 1976 het aandeel in het beschikbare nationale inkomen (secundaire verdeling) van zowel de collectieve sector als van de loontrekkers gedaald. Het aandeel van de niet-actieven en het overige inkomen (inclusief zelfstandigen) is daarentegen toegenomen.

De relatieve daling van het voor directe overheidsbestedingen (overheidsconsumptie – inclusief lonen en salarissen – en overheidsinvesteringen) beschikbare inkomen sinds 1974 hangt nauw samen met de sterke toeneming van de overdrachtsuitgaven die in hoofdzaak ten goede zijn gekomen aan de niet-actieven. Blijkens de tabel bedragen de inkomensoverdrachten aan de particuliere sector in 1976 ruim 29% van het nationale inkomen. De grote omvang van het door de collectieve sector overgedragen inkomen blijkt tevens uit het gegeven, dat circa 55% van het door deze sector gevormde (primaire) en ingehouden inkomen wordt herverdeeld over de verschillende inkomensgroepen.

Tabel 2.6. Verdeling van het beschikbare nationale inkomen in 1976
(in % van het totale beschikbare nationale inkomen, tegen marktprijzen)

	Collectieve sector	Loontrekkers	Niet actieven	Overig inkomen	Pensioenfondsen en levensverzekeringen
<i>Primair inkomen</i> ¹	15,1	66,1	0,3	15,2	3,3
Ingehouden door de collectieve sector	40,0	- 26,7	- 4,1	- 9,2	-
Inkomensoverdrachten van de collectieve sector	- 29,3	8,1	20,7	0,5	-
Rente overheidsschuld	- 3,5	-	-	2,5	1,0
<i>Beschikbaar inkomen na transacties met de collectieve sector</i>	22,3	47,5	16,9	9,0	4,3
Saldo premies en uitkeringen pensioenfondsen en levensverzekeringen	- 0,1	- 6,4	3,7	- 0,3	3,1
<i>Totaal beschikbaar inkomen</i>	22,2	41,1	20,6	8,7	7,4
<i>Totaal beschikbaar inkomen</i>					
1975	23,0	43,1	19,7	6,4	7,8
1974	24,4	40,7	17,2	11,0	6,7

¹ Het primaire inkomen van de collectieve sector (overheid + sociale fondsen) bestaat uit enkele niet-belastingmiddelen, de kostprijsverhogende belastingen minus subsidies alsmede het saldo van primaire en secundaire inkomens uit het buitenland.

In het primaire overige inkomen is het arbeidsinkomen van zelfstandigen begrepen. Het primaire inkomen van niet-actieven bestaat uit overdrachten uit het buitenland.

De relatieve daling van het looninkomen is voor de meeste werknemers niet gepaard gegaan met een achteruitgang van het reëel vrij beschikbare inkomen. Dit is grotendeels te danken aan het feit, dat de druk van de over het looninkomen geheven belastingen en premies nauwelijks is gestegen. De premieverlichtingen, die bij het tot stand komen van het arbeidsvoorwaardenbeleid voor de tweede helft van dit jaar zijn toegepast, hebben hierbij mede een rol gespeeld. Zonder deze premiereducties zou een zelfde reële inkomensontwikkeling alleen bereikbaar zijn geweest door middel van een hogere bruto loonstijging. Deze zou echter op zichzelf weer tot een versterking van inflatoire tendenties hebben geleid. Hiermede wordt opnieuw geïllustreerd hoe sterk de samenhang is tussen de ontwikkeling van belastingen, premiedruk en de primaire inkomensvorming.

De uitkeringen en verstrekkingen door de collectieve sector hebben – in tegenstelling tot de belastingen en premies – echter nauwelijks enige invloed op de wijze waarop de verdeling van het primaire inkomen tot stand komt. De verklaring hiervoor ligt niet alleen in de omstandigheid dat een belangrijk deel van de sociale zekerheidsuitkeringen wordt verleend ten behoeve van de niet-actieven. Voor zover zij nl. wel ten goede komen aan de werkende beroepsbevolking, komen zij met uitzondering van de kinderbijslaguitkeringen niet tot uitdrukking in het – bij het loonoverleg zo centraal staande – reëel vrij beschikbare inkomen. Evenals voor de inkomensoverdrachten geldt dit voor de directe overheidsbestedingen, hoewel ook deze voor een deel toerekenbaar zijn aan individuele inkomensstrekkers.

Hiermede wordt het terrein van de tertiaire inkomensverdeling betreden. Voordat enig inzicht in deze gecompliceerde materie kan worden verkregen, zullen nog vele problemen van theoretische en praktische aard moeten worden overwonnen. Inmiddels heeft het Sociaal Cultureel Planbureau – in samenwerking met een universitaire instelling – een onderzoek aangevat naar de invloed van overheidsuitgaven in de sociaal-culturele sector, op de verdeling van goederen en diensten binnen deze sector en op de personele inkomensverdeling. Als eerste categorie van onderzoek is prioriteit gegeven aan het volkshuisvestingsbeleid en het onderwijsbeleid. Er wordt naar gestreefd om in de tweede helft van het jaar 1978 een eerste overzicht van de bereikte resultaten te presenteren.

Bij een bespreking van de rol die de collectieve sector speelt in de secundaire inkomensverdeling verdient het stelsel van sociale verzekeringen bijzondere aandacht. Niet alleen de sterke groei van deze sector (in de nota Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid is hierop uitvoerig ingegaan) maar ook de eigen geaardheid van de sector rechtvaardigt een afzonderlijke behandeling. In tegenstelling tot de overheidssector waar geen directe band pleegt te bestaan tussen de belastingen en de niet-belastingmiddelen en de daaruit gefinancierde uitgaven, wordt het stelsel van sociale verzekeringen gekenmerkt door een nauwe samenhang tussen premiebetalingen en uitkeringen.

Ter illustratie is door middel van schema 2.7 een beeld gegeven van de inkomensstromen zoals die zich in de sociale verzekeringssector voordoen. Teneinde de overzichtelijkheid te behouden zijn de rentebetalingen en -ontvangsten, de onderlinge betalingen, de administratiekosten en de besparingen van de verschillende fondsen niet opgenomen. De dikte van de pijlen geeft de grootte van de geldstromen weer. De financieringsstructuur van de sociale verzekeringen blijkt uit het bovenste gedeelte van het schema; het onderste gedeelte geeft de uitkeringen en verstrekkingen weer.

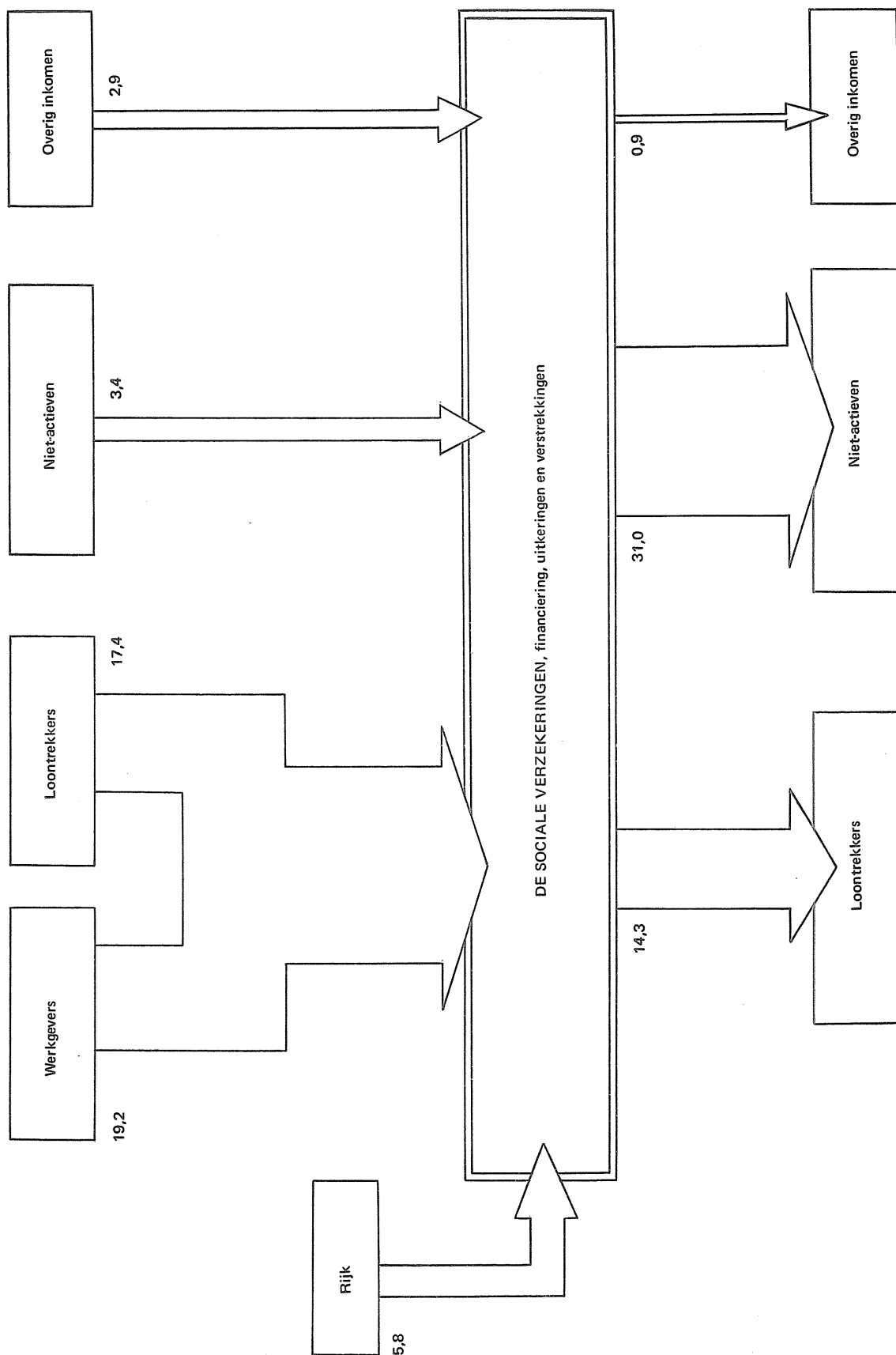
De in het schema opgenomen sociale verzekeringen bevatten zowel de inkomensdervings- en de inkomensherverdelingswetten alsook de verzekeringen tegen ziektekosten. Het onderscheid tussen de eerstgenoemde wetten is enigszins arbitrair; in beide verzekeringstypen vindt immers in belangrijke mate een horizontale herverdeling plaats (van actieven naar niet-actieven). Wel moet worden opgemerkt, dat de band tussen premiebetaling en het recht op een uitkering bij de verzekeringen tegen inkomensderving sterker is dan bij de overige verzekeringen. Duidelijker af te bakenen zijn de verzekeringen tegen ziektekosten, aangezien uit dezen hoofde verstrekkingen worden gefinancierd die wellicht beter in de tertiaire verdeling ondergebracht zouden kunnen worden.

De financiering van de inkomensdervingsverzekeringen geschiedt grotendeels uit werkgeverspremies, terwijl bij de inkomensherverdelingswetten premiebetaling door gezinnen overheerst. In 1976 wordt bijna 12% van de financieringsmiddelen opgebracht door de rijksbegroting.

Ten aanzien van de premiebetalingen is een zelfde onderverdeling naar inkomensgroepen gemaakt als ten aanzien van de toedeling van uitkeringen en verstrekkingen. In deze opstelling zijn dezelfde tendenties zichtbaar als die welke uit tabel 2.6 kunnen worden afgeleid.

Het in het voorgaande geschetste beeld van de secundaire inkomensverdeling zal in 1980, mede als gevolg van het voor de middellange termijn voorgenomen beleid, een verandering ondergaan. Vermoedelijk zal het aandeel in het beschikbare nationale inkomen van zowel loontrekkers als van het overige inkomen toenemen. De resulterende relatieve daling van het inkomen van niet-actieven is niet zozeer het gevolg van het terugbrengen van uitkeringsniveaus maar zal veeleer worden veroorzaakt door een teruggang van het stijgingstempo van het aantal arbeidsongeschikten alsmede door een vermindering van het aantal personen met werkloosheidsuitkeringen. De betekenis van de laatstgenoemde factor moge blijken uit het feit dat de vermindering van het aantal werklozen in 1980 bij het door de Regering voor de middellange termijn voorgestelde beleid – ten opzichte van geëxtrapoleerd beleid – gepaard zal gaan met een vermindering van de totale uitkeringslast van 2,5 à 3 miljard.

Schema 2.7. Het verdeelingsaspect van de sociale verzekeringen (1976, in miljarden guldens)

2.6. De ontwikkeling van de druk der collectieve lasten

Teneinde een indruk te verkrijgen van de toeneming van het beslag dat de collectieve sector legt op het nationale inkomen geeft tabel 2.8 een overzicht van de drukmutaties van belastingen en sociale premies, alsmede de ontwikkeling van de niet-belastingmiddelen (exclusief aardgasopbrengsten uit het buitenland).

De feitelijke mutaties van jaar op jaar vertonen, met name bij de belastingen, een zeer grillig verloop, hetgeen kan worden toegeschreven aan conjuncturele en incidentele factoren. In tabel 2.8 is daarom een beeld gegeven op basis van een voortschrijdend gemiddelde van de drukmutaties.

Tabel 2.8. Mutaties in de druk van de collectieve lasten over de periode 1964 t/m 1976
(vijfjaarlijks voortschrijdend gemiddelde, in procenten van het nationale inkomen tegen marktprijzen)

	1964/ 1968	1965/ 1969	1966/ 1970	1967/ 1971	1968/ 1972	1969/ 1973	1970/ 1974	1971/ 1975	1972/ 1976
1. Belastingen	0,5	0,1	0,4	0,5	0,7	0,5	0,9	0,6	0,3
2. Sociale premies	0,8	0,8	0,7	0,7	0,6	0,8	0,9	1,0	0,8
3. Niet-belastingmiddelen ¹	- 0,0	0,3	0,0	0,3	0,2	0,4	0,1	0,3	0,3
Totaal	1,3	1,2	1,1	1,5	1,5	1,7	1,9	1,9	1,4

¹ Exclusief aardgasopbrengsten uit het buitenland.

Bedroeg de totale drukstijging in de periode 1965/1969 nog gemiddeld 1,2% per jaar, in de eerste helft van de jaren zeventig nam het stijgingstempo van het beslag van de collectieve sector op het nationale inkomen toe tot een jaarlijks gemiddelde van bijna 2%. De sterke belastingdrukstijging in de laatstgenoemde periode was geconcentreerd in de jaren 1970 tot en met 1972 (gemiddeld 1,2% per jaar); de premiedrukstijging was met name in de jaren 1973 tot en met 1975 zeer aanzienlijk (gemiddeld 1,3% per jaar).

De totale drukstijging in 1975 bedroeg 2,0%; in 1976 is deze nihil. Deze percentages geven echter geen volledig beeld van de ontwikkeling van de collectieve sector. Zo moet worden bedacht, dat in beide jaren de aardgasopbrengsten uit het buitenland sterk zijn toegenomen. Bovendien is in 1975 het structurele begrotingstekort belangrijk vergroot en zijn door middel van een vergroting van het financieringstekort zowel in 1975 als in 1976 tijdelijke lastenverlichtingen verleend. In 1976 bedroeg het totale pakket van tijdelijke lastenverlichtingen – verdeeld over belastingen en premies – 1,7% van het nationale inkomen.

Voor de periode 1977 tot en met 1980 zou – bij ongewijzigd beleid en derhalve inclusief de opheffing van de aanvankelijk als tijdelijk bedoelde maatregelen – opnieuw een versnelling van de drukstijging optreden. In hoofdstuk 4 is deze drukstijging nader gekwantificeerd.

De beleidsconclusies die de regering uit deze te verwachten ontwikkeling heeft getrokken worden in de volgende hoofdstukken uiteengezet. In hoofdstuk 3 wordt ondermeer nader ingegaan op de achtergronden van het voor de komende jaren gepresenteerde beleid. De daaropvolgende hoofdstukken bevatten een concretisering van de beleidsmaatregelen die de regering voornemens is te treffen.

2.7. De monetaire en kapitaalmarktontwikkeling

De monetaire ontwikkeling

Het budgettaire beleid heeft belangrijke gevolgen voor de monetaire uitkomsten van 1976 en komende jaren. Teneinde de financiering van de omvangrijke tekorten te kunnen beoordelen in het licht van de doelstellingen van het

gevoerde en te voeren monetaire beleid en kapitaalmarktbeleid, dient eerst een beeld te worden gevormd van de huidige monetaire situatie en van de ontwikkelingen op de financiële markten.

De monetaire ontwikkeling in 1975 en 1976 is in sterke mate bepaald door het hiervoor beschreven verloop van de economische activiteit. De conjuncturele inzinking leidde in 1975 tot een aanzienlijk verminderde groei van de korte kredietverlening aan de private sector. Deze bedroeg slechts 6,4% ten opzichte van een toeneming in 1973 en 1974 van 32,6% respectievelijk 25,7%.

Tabel 2.9. Ontwikkeling van de liquiditeitenmassa (in miljarden guldens)

	1974	1975	medio 1975/1976
<i>Binnenlandse liquiditeitscreatie of vernietiging (—)</i>	8,2	— 0,0	7,0
waarvan door:			
Rijk	— 1,3	2,1	2,1
Lagere overheid	0,2	0,1	— 0,3
Private sector	9,9	— 1,7	5,3
Overlopende posten en statistische verschillen	— 0,6	— 0,5	— 0,1
<i>Liquiditeitstoevoer uit het buitenland (waarvan lopende rekening)</i>	3,3 (4,1)	3,9 (4,4)	2,0 (3,8)
Toeneming binnenlandse liquiditeitenmassa (totaal)	11,5	3,9	9,0
Stijgingspercentage ¹	20,1%	5,7%	12,1%
Liquiditeitsquote per ultimo van de periode ²	39,6	37,1	38,5
Idem excl. overheveling van spaargelden (globale raming)	37,2	36,8	38,5

¹ In procenten van de liquiditeitenmassa aan het begin van de periode.

² Liquiditeitenmassa in % van het nationale inkomen, gecorrigeerd voor seizoeninvloeden en fluctuaties in overlopende posten.

In 1975 vond voorts onder invloed van de omslag in de renteverhoudingen een terugheveling plaats van eerder uit rendementsoverwegingen in de vorm van termijndeposito's aangehouden spaargelden naar spaarrekeningen, waardoor per saldo door de private sector liquiditeiten werden vernietigd (zie tabel 2.9). Als gevolg hiervan bleef de groei van de liquiditeitenmassa in dat jaar duidelijk achter bij de nominale stijging van het nationale inkomen, ondanks de monetaire financiering van het Rijk en de ten opzichte van 1974 enigszins toegenomen liquiditeitstoevoer uit het buitenland. Gecorrigeerd voor de vertekenende beweging in de spaargelden, alsmede voor het seizoen, onderging de liquiditeitsquote een kleine daling van ca. 0,4 punt t.o.v. het peil van ultimo 1974.

Het beeld van de monetaire ontwikkeling in 1976 wordt beheerst door het verwachte omvangrijke liquiditeitstekort van de overheid, alsmede door de sterk toegenomen korte kredietverlening aan de particuliere sector. Het financieringstekort van de overheid (geraamd op circa 15 miljard op kas-basis) zal, zoals reeds werd voorzien en in § 3.4 nader wordt toegelicht, ten dele met kortlopende middelen moeten worden gedekt.

De korte kredietverlening aan de particuliere sector heeft zich ten opzichte van 1975, met name als gevolg van de toegenomen voorraadfinanciering, duidelijk hersteld. Het stijgingspercentage in het eerste half jaar bedraagt op jaarbasis meer dan 20%. Op grond hiervan kan voor dit jaar een kwantitatief belangrijke liquiditeitscreatie door het bankwezen worden verwacht.

Ondanks de recente rentestijging, die hier te lande in het algemeen groter was dan in het buitenland (zie grafiek 2.10), had de kapitaaluitvoer in de afgelopen maanden een bevredigend verloop. Verwacht wordt daarom dat het nationale liquiditeitsoverschot van relatief bescheiden omvang zal zijn.

De geldmarkt

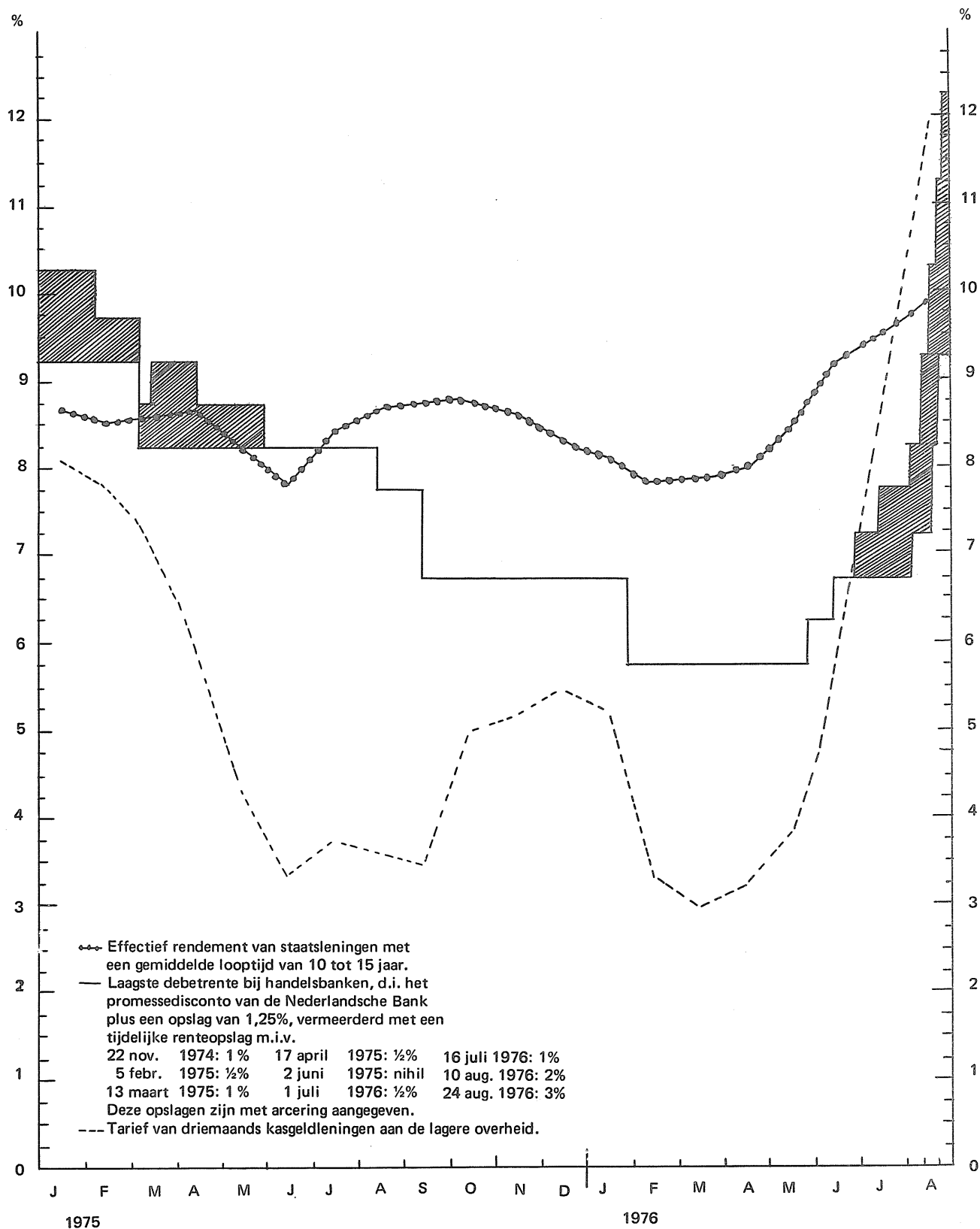
De omvang van het financieringstekort van het Rijk in 1976 noopt, gelet op de in § 3.4 te bespreken factoren die het kapitaalmarktberoep begrenzen, tot een niet onbelangrijke financiering door middel van de afgifte van schatkistpapier. De plaatsingsmogelijkheden van schatkistpapier worden in hoge mate bepaald door de geldmarktontwikkeling. Een belangrijke factor hierbij is het valutabeleid.

In 1975 ging een verruimende invloed uit van het valutabeleid. Met name in het tweede en derde kwartaal ontstonden, als gevolg van valuta-steunoperaties ten behoeve van de Duitse Mark, grote overschotten in de geldmarkt. In deze periode plaatste het Rijk een omvangrijk bedrag aan schatkistpapier (0,9 miljard netto) en had daarmee een belangrijk aandeel in het afomingsbeleid. Bij dit beleid werd ruimte gelaten voor een daling van de relatief hoge geldmarktrente tot een meer gematigd niveau. Op deze wijze kon een einde komen aan de abnormale renteverhoudingen die zich sinds oktober 1973 hebben voorgedaan. Dit leidde onder meer tot de in de vorige paragraaf gesignaleerde terugheveling van eerder op termijndepositorekeningen aangehouden spaargelden. In het laatste kwartaal van vorig jaar was sprake van een toenemende krapte, vooral onder invloed van de seizoensmatige kasontwikkeling van het Rijk.

In de eerste maanden van 1976 deed zich een ontspanning van de geldmarkt voor onder invloed van de daling van het schatkistsaldo en deviezenaankopen van de Nederlandsche Bank. De daling van het schatkistsaldo kwam tot stand ondanks de omvangrijke plaatsing van schatkistpapier (2,1 miljard bruto) in de eerste vier maanden. Dit hangt samen met relatief omvangrijke netto kasuitgaven van het Rijk uit hoofde van het toegenomen begrotingstekort.

Gedurende het tweede kwartaal kwam, na een korte periode van afwisselend overschotten en tekorten in de geldmarkt, een eind aan de verruimende tendens en sloeg de geldmarkt om in een aanzienlijk tekort. Dit was het gevolg van tijdelijk noodzakelijke valuta-interventies door de Nederlandsche Bank. Hierdoor werd in deze periode, die gepaard ging met stijgende geldmarkttarieven (zie grafiek 2.10), de afgifte van schatkistpapier belemmerd.

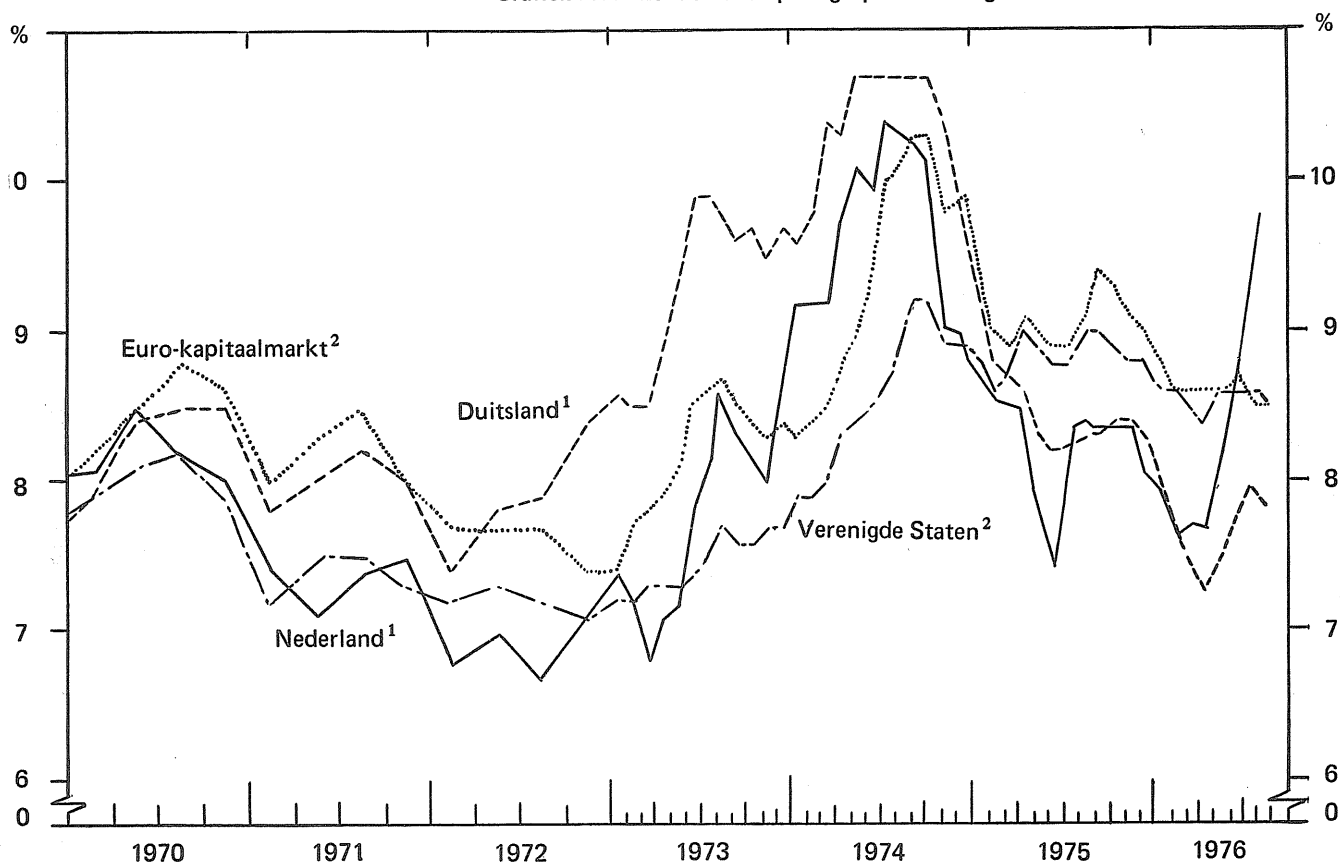
Grafiek 2.10. Rentestructuur

De kapitaalmarkt

In 1974 zette een internationale rentedaling in, die voortduurde tot in het eerste kwartaal van 1976. De Nederlandse rente-ontwikkeling week hiervan in het algemeen niet af, zij het dat medio 1975 reeds een incidenteel laagtepunt werd bereikt. De rente herstelde zich echter, om zich vervolgens weer aan te passen aan de internationaal dalende tendens. Het klimaat voor het plaatsen van staatsleningen was hierdoor in deze periode in het algemeen gunstig. In het tweede kwartaal van 1976 sloeg de rentedaling om in een stijging, die in ons land aanmerkelijk sterker was dan die in het buitenland. De grafiek 2.11 geeft de beweging in de internationale rentestanden weer.

Grafiek 2.11. Rendement op langlopende leningen

¹ Overheidsleningen.

² Particuliere leningen luidende in US dollars.

Onder invloed van de gewijzigde rentestructuur in 1975 steeg de omvang van de transacties op de kapitaalmarkt in dat jaar weer tot het niveau van 1972–1973 (zie tabel 2.12). Daarbij gaf het particuliere beroep ook een toeneming te zien, ondanks de terugval van de conjunctuur. Dit hangt samen met de consolidatie van de korte schulden aan het bankwezen, die in de voorafgaande jaren sterk in omvang waren toegenomen. De relatieve daling van de geldmarkttarieven ten opzichte van de lange rente bood de mogelijkheid tot consolidatie, doordat in meerdere mate lange middelen werden aangeboden.

Tabel 2.12. Aanbod en beroep op de kapitaalmarkt (in % nationaal inkomen, op jaarbasis)

	1972/1973	1974	1975	1e halfjaar 1976 ¹
<i>Netto binnenlands aanbod</i>				
Fondsen	6,8	7,0	8,1	7,4
Spaarbanken	1,4	0,8	1,4	1,5
Gezinnen en bedrijven	1,6	1,7	1,9	2,0
Geldscheppende instellingen				
– aanbod	5,0	3,6	4,1	5,5
– eigen beroep	– 0,4	– 0,3	– 1,0	– 0,5
Totaal	14,4	12,8	14,5	15,9
<i>Netto binnenlands beroep</i>				
Rijk	1,4	1,4	2,4	3,5
Lagere overheid	2,2	2,3	2,0	2,0
Private sector	9,3	8,3	9,4	8,6
Totaal	12,9	12,0	13,8	14,1
<i>Netto afvloeiing naar het buitenland</i>				
	1,5	0,8	0,7	1,8

¹ Voorlopige cijfers

Het kapitaalmarktberoep van het Rijk was in 1975 historisch gezien van grote omvang. Uitgedrukt in procenten van het nominale inkomen bedroeg het beroep in dat jaar 2,4 tegen 1,8 gemiddeld in het voorafgaande decennium. Dit kon, in het relatief gunstige klimaat van rentedaling, geschieden binnen de grenzen, die de omvang van de kapitaalbehoefte van de overige kapitaalvragers hebben gesteld aan het beroep van de overheid. In het eerste halfjaar van 1976 nam de rente op de kapitaalmarkt iets toe. Mede onder invloed van de rente-ontwikkeling op de geldmarkt, bereikte de omvang van de transacties op de kapitaalmarkt in deze periode het hoge niveau van het tweede halfjaar 1975, terwijl het beroep van het Rijk verder toenam. In het derde kwartaal 1976 steeg de kapitaalmarktrente doch deze stijging bleef in sterke mate achter bij die van de geldmarkttarieven.

3. Het financieel-economische beleid

3.1. Inleiding

In financieel-economisch opzicht is 1976 een moeilijk jaar. Hoog bleef in ons land de werkloosheid – die zelfs toenam – hoog bleef ook de inflatie, twee thema's die in de vorige miljoenennota een centrale rol speelden. In een periode van internationaal toch betrekkelijk krachtig conjunctuurherstel zal het volume van de bedrijfsinvesteringen, na een daling van 4,5% in 1975, in ons land in 1976 vermoedelijk nog aanzienlijk verder teruglopen (met 8%), ondanks een verruiming van de fiscale investeringsfaciliteiten per 9 juni jl. Mede als gevolg daarvan zal de werkloosheid – na correctie voor statistische factoren – met naar schatting rond 40.000 manjaren toenemen en het prijspeil van de gezinsconsumptie met 8,5 à 9%. Naast de structurele werkloosheidsproblematiek, waarvan de ernst door boven geschetste ontwikkelingen wordt onderstreept, manifesteert zich voor ons land de hardnekkigheid van de inflatie. Dit is temeer van belang, omdat in Duitsland en de Verenigde Staten de inflatie zoveel lager is.

Meer fundamentele hervormingen, zoals die zijn verwoord in de Troonrede van vorig jaar, zijn in het lopende jaar niet op de achtergrond geraakt. Zo zijn onder meer wetsontwerpen ter zake van de vermogensaanwasdeling en de ondernemingsraden ingediend. Daarnaast worden op dit moment voorstellen uitgewerkt voor een meer richtinggevende stimulering van de investeringen. Er wordt naar gestreefd het wetsontwerp aangaande de investeringsrekening rond de jaarwisseling aan de Staten-Generaal toe te zenden, opdat het nieuwe systeem per 1 april 1977 in werking kan treden. Ook de problematiek van de aanvaardbare inkomensverdeling heeft haar centrale plaats behouden. Hoezeer de regering de materiële positie van de zwaksten in de samenleving heeft verbeterd, blijkt uit de cijfers die in § 2.4 zijn verstrekt over de reële inkomensverbetering sinds 1973 van diverse groepen inkomensstrekkers.

De verdeling van de beschikbare ruimte over collectieve voorzieningen, lonen en winsten kan uiteraard niet naar willekeur worden vastgesteld. De regering betreurt, dat de sociale partners met betrekking tot het arbeidsvoorwaardenbeleid in 1976 niet onderling tot overeenstemming hebben kunnen komen. Ter bescherming van de werkgelegenheid en tot veiligstelling van de collectieve voorzieningen, werd daarom door de regering tot een bevrozing van de lonen voor de eerste helft van 1976 overgegaan, onder waarborging van het reëel in 1975 genoten inkomen bij de laagste inkomensstrekkers. Toen recentelijk ook voor de tweede helft van 1976 de loonontwikkeling aan banden moest worden gelegd, zijn de aanvankelijke uitgangsposities met betrekking tot de reële inkomensverbeteringen globaal gehandhaafd door een bruto verhoging van f 30 per maand en verlaging van een aantal sociale premies. Bij deze maatregelen is mede in aanmerking genomen, dat in 1974 en 1975 voor de modale werknemer in totaal nog een verbetering van het reëel vrij beschikbare inkomen is opgetreden van 5 à 6%, terwijl het reële nationale inkomen in deze jaren per saldo niet is toegenomen.

Hoezeer ons land de laatste jaren ook is geconfronteerd met toenemende structurele economische problemen, er zijn ook tekenen die op een keer ten goede wijzen. Zo is dit jaar het stijgingstempo van de loonsom per werknemer teruggebracht tot 9 à 9,5% – in 1974 15,5% – en zal naar verwachting eind van dit jaar het inflatietempo, afgemeten aan de prijsindex van de gezinsconsumptie, zijn teruggelopen tot 7,5%. Deze stijgingspercentages zijn, zoals in het voorgaande reeds werd belicht, ongetwijfeld nog te hoog – zeker bij vergelijking met landen als Duitsland en de Verenigde Staten – maar

indien de afbuigende trend zich verder zal doorzetten en gepaard zal gaan met een vermindering van het stijgingspercentage van de arbeidskosten, bieden zij een reëel perspectief voor een fundamentele verbetering van de werkgelegenheidssituatie op iets langere termijn. Het beleid, dat door de regering zowel voor de korte als middellange termijn is uitgezet, is daar niet alleen op gericht, maar ook op gebaseerd.

3.2 Het middellange-termijnbeleid

In de miljoenennota 1976 werden de contouren geschetst van het beleid dat de regering voornemens was voor de middellange termijn te gaan voeren. Veel meer dan een globale schets kon destijds niet worden gegeven, omdat de prognoses omtrent de economische ontwikkeling tot en met 1980 pas beschikbaar kwamen op een moment dat de besluitvorming over de begroting 1976 en de meerjarenramingen reeds nagenoeg was afgerond. Daarnaast droegen de prognoses nog een tentatief karakter. Wel was duidelijk, dat voor de rest van de zeventiger jaren met een sterk groeiende structurele werkloosheid, een aanzienlijk lagere reële groei en een blijvend hoog inflatietempo zou moeten worden gerekend, indien het beleid niet op de gewijzigde economische omstandigheden zou inspelen. Tegen de achtergrond van de opdoemende problematiek werd in de miljoenennota 1976 een beleid ontvouwd, dat sindsdien als het 1%-beleid is betiteld. Bij dit beleid wordt de drukontwikkeling van sociale premies, belastingen en niet-belastingmiddelen als één geheel gezien. Concrete vormgeving aan de 1%-taakstelling is gegeven in de nota Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid. In die nota is ook het nader aanvullende beleid gepresenteerd, dat meer in extenso is beschreven in de nota inzake de selectieve groei. Gezien de uitvoerige uiteenzettingen die in beide nota's over het te voeren beleid zijn gegeven, wordt hier volstaan met het belichten van enkele hoofdlijnen van het middellange-termijnbeleid en met de nadere uitwerking die aan het 1%-beleid is gegeven.

Doelstellingen van het middellange-termijnbeleid

Het terugbrengen van de werkloosheid heeft voor de regering de hoogste prioriteit. Voor allen die willen en kunnen werken, moet in beginsel daartoe de mogelijkheid aanwezig zijn. Voorshands is als doelstelling van het beleid gekozen de ombuiging van het structurele werkloosheidsaantal tot ca. 150.000 manjaren in 1980. Weliswaar is dit een, zeker in historisch perspectief, hoog cijfer, maar voor de verwezenlijking van deze taakstelling zal reeds een grote krachtsinspanning zijn vereist. Ten opzichte van de situatie bij ongewijzigd beleid zullen immers in een periode van 4 jaar 150.000 à 200.000 additionele arbeidsplaatsen moeten worden geschapen. De daartoe noodzakelijke krachtsinspanningen worden nog vergroot door de zeer aanzienlijke regionale discrepanties en door de randvoorwaarden die de regering anderszins, bijv. ten aanzien van het milieu, heeft gesteld.

Groot belang hecht de regering voorts aan de collectieve voorzieningen en aan het veilig stellen van de inkomenspositie van de laagst betaalden. Deze zorg strekt zich niet alleen uit tot de werkenden, maar ook tot degenen die buiten hun schuld geen beroepsarbeid kunnen verrichten. Het draagvlak van waaruit hun een redelijk bestaan kan worden verschaft, moet voldoende groot zijn. Vandaar dat de regering voor de eerstkomende jaren handhaving van de economische groei op ten minste 3 $\frac{3}{4}$ % per jaar noodzakelijk acht. Dit is overigens een aanzienlijke vermindering ten opzichte van het groeitempo dat in de jaren zestig werd gerealiseerd (meer dan 5% per jaar).

Naast vermindering van de werkloosheid, een aanvaardbare inkomensverdeling en handhaving van de economische groei op een redelijk niveau – uiteraard onder te stellen eisen ten aanzien van de selectiviteit – wenst de regering een substantiële afzwakking van het inflatietempo. Voor de verwezenlijking van deze doelstellingen is het reeds genoemde 1%-beleid

geformuleerd. In aanvulling daarop zijn nog nadere maatregelen, met name op het terrein van de investeringen, voorgesteld.

Achtergronden van het 1%-beleid

Voor een substantiële verbetering van de werkgelegenheidssituatie is naar het oordeel van de regering een afzwakking van het stijgingstempo van de reële arbeidskosten dringend geboden. Weliswaar spelen ook andere factoren een rol bij de werkloosheidsproblematiek – zoals verzadigingsverschijnselen in de sfeer van de kwantitatieve woningvoorziening, de ziekenhuis- en kantorenbouw, het niveau en de samenstelling van de effectieve vraag, kwalitatieve verschillen tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt – en zal het beleid ook daarop moeten inspelen, maar dit neemt niet weg dat van een matiging van het stijgingstempo van de reële arbeidskosten een in kwantitatieve zin uitermate belangrijke invloed op de werkgelegenheidssituatie uitgaat. Ter illustratie kan worden verwezen naar de uitvoerige uiteenzettingen ter zake in de nota inzake de werkgelegenheid (Kamerstuk 13 318).

Een fundamentele bijdrage aan de oplossing van de werkloosheidsproblematiek kan worden geleverd door een vermindering van het stijgingstempo van de collectieve lasten, aangezien deze in aanzienlijke mate blijken te worden afgewenteld. Tabel 3.1 vat op illustratieve wijze de gehele problematiek van de collectieve lastenverzwaringen samen, zoals deze met name in de eerste helft van de jaren zeventig actueel is geworden.

Tabel 3.1

	1960/ 1965	1965/ 1970	1970/ 1975
	Jaarlijkse %-mutatie		
1. Reële groei nationaal inkomen	5,8	5,6	2,7
2. Drukverzwaring collectieve lasten in % nationaal inkomen	0,8	1,3	1,9
3. Reëel vrij beschikbaar inkomen particuliere sector	4,5	3,3	– 1,1
4. Reëel vrij beschikbaar inkomen modale werknemer	5,1	4,8	3,4
5. Winstquote (gecorrigeerd) aan het eind van de resp. periodes (met inbegrip van huren, renten enz.)	22,7	16,8	3,5

De ontwikkeling van de reële groei van het nationale inkomen is, zo blijkt uit de tabel, precies tegengesteld aan die van de collectieve lasten. Het resultaat hiervan wordt zichtbaar in regel 3, waaruit een sterke vermindering van het stijgingstempo van het reëel vrij beschikbare inkomen voor de particuliere sector in de jaren zeventig blijkt. In dit inkomen zijn ook de zogenoemde overige inkomens begrepen. Regel 4 vermeldt het reëel vrij beschikbare inkomen voor de modale werknemer. De mutatie in dit inkomen geeft een redelijke benadering van de toeneming van het inkomen van de gemiddelde werknemer. Uit vergelijking van de regels 3 en 4 blijkt, dat de inkomensverbetering voor de modale werknemer aanzienlijk uitgaat boven de toeneming van het reële vrij beschikbare inkomen voor de gehele particuliere sector. Met andere woorden, hem opgelegde lasten zijn in overwegende mate ten koste gegaan van de winstinkomens. Dit alles komt eveneens tot uitdrukking in regel 5, waarin de sterke daling van de winstquote (het spiegelbeeld van de arbeidsinkomensquote) zichtbaar wordt. In § 2.4 is er reeds op gewezen dat ons land in dit verband in internationaal opzicht relatief ongunstig afsteekt.

Bij ongewijzigd beleid zou, zoals in § 2.6 is toegelicht, in de tweede helft van de zeventiger jaren zelfs nog een verdere verscherping van de hierboven geschetste problematiek optreden.

Het 1%-beleid betekent een duidelijke ombuiging van deze trend en berust op de overweging, dat – ter indamming van de afwenteling – aan de werknemers minimaal een bepaalde reële inkomensverbetering dient toe te vloeien. Welk percentage daarbij moet worden ingevuld is uiteraard moeilijk exact te bepalen. Daarbij spelen, in onderlinge wisselwerking, een rol de prioriteiten ten aanzien van de collectieve voorzieningen, de taxatie van de maatschappelijke verhoudingen en de schatting van de gevolgen van de afwenteling voor de werkloosheidsontwikkeling en de economische groei. Als uitgangspunt voor haar beleid heeft de regering voor de komende jaren een gemiddelde reële inkomensverbetering voor de modale werknemer gekozen van 1,5% per jaar. Dit uitgangspunt, dat bij een trendmatige groei van het nationale inkomen van $3\frac{3}{4}\%$ per jaar te verwezenlijken is, indien de stijging van de druk van de collectieve lasten (in % van het nationale inkomen) in eerste instantie beperkt blijft tot 1% per jaar, blijft blijkens tabel 3.1 sterk achter bij de realisatie in de afgelopen vijftien jaren en zal uit hoofde daarvan reeds grote spanningen opleveren. In de toeneming van 1,5% per jaar is immers ook de incidentele looncomponent begrepen. Een groot deel van de werknemers krijgt echter geen incidentele loonsverhogingen, zodat zij hun inkomen over een reeks van jaren reëel nauwelijks zullen zien stijgen. Uiteraard zijn sterkere reële inkomensverbeteringen voor de werknemers dan de gekozen 1,5% per jaar mogelijk, maar niet zonder dat het niveau van de collectieve voorzieningen moet worden teruggedraaid.

Een verdere afwenteling op de winstinkomens is immers onmogelijk met het oog op de reeds sterk aangetaste winstquote en mede als gevolg daarvan de ernstige structurele werkloosheidssituatie. Voorzover in bepaalde delen van het bedrijfsleven nog meer dan normale winsten worden gemaakt, zullen deze voorts via de vermogensaanwasdeling voor een deel ten goede komen aan de werknemers.

De cijfers met betrekking tot de mogelijke reële inkomensverbetering bij het 1%-beleid maken duidelijk dat daar nauwelijks nog speelruimte is en dat matiging van het stijgingstempo van de privé-inkomens het dwingend verlengstuk is van het 1%-beleid. Alleen dan slaat immers de ruimte die door de afzwakking van het stijgingstempo van de collectieve lasten ontstaat ook neer in het voor bestrijding van de werkloosheid noodzakelijke winstherstel.

Wat overigens niet in tabel 3.1 naar voren komt, zijn de problemen die ontstaan bij het concreet aangeven welke belastingen in het kader van het 1%-beleid, voor de komende jaren zullen moeten worden verhoogd, ook al is het stijgingstempo binnen de 1%-norm ten opzichte van het stijgingstempo dat sinds de tweede helft van de zestiger jaren heeft gegolden duidelijk langzamer. Hierop wordt nader ingegaan in § 4.5.

Het aanvullende beleid

Uit nadere berekeningen van het Centraal Planbureau is gebleken dat door het 1%-beleid, onder meer als gevolg van een verdere verslechtering van het middellange-termijnperspectief, weliswaar een substantiële vermindering van de werkloosheid (met 50.000 manjaren) kan optreden, maar dat het voor 1980 te verwachten aantal werklozen nog steeds te hoog zou zijn. Ook aan de desiderata ten aanzien van de economische groei (een trendmatig stijgingstempo van $3\frac{3}{4}\%$ per jaar) en de toeneming van het reëel vrij beschikbare inkomen (ca. 1,5% per jaar voor de modale werknemer) wordt bij het 1%-beleid nog niet geheel voldaan. In de nota inzake de selectieve groei is daarom een omvangrijk additioneel beleidspakket voorgesteld, dat er op is gericht de structurele werkloosheid terug te dringen tot het beoogde niveau van 150.000 manjaren in 1980. Naast behoud van bestaande arbeidsplaatsen (via loonkostensubsidies) is creatie van nieuwe arbeidsplaatsen (door stimulering van bedrijfsinvesteringen via de zogenoemde investeringsrekening) het kernpunt van het aanvullende beleid. De financiering geschiedt uit een vergroting van het begrotingstekort. Alvorens nader op het structurele begrotingsbeleid in te gaan volgen eerst nog enkele opmerkingen over het karakter van het 1%-beleid.

Bij ongewijzigd beleid kon voor de periode 1976/1980 een gemiddelde structurele verzwarende van de collectieve lasten worden berekend van 1,65% per jaar. Het ombuigen van deze drukverzwaring naar 1% 's jaars, neerkomend op een bezuiniging in 1980 van circa 2,5% ofwel rond 8 miljard, zet een zichzelf versterkend proces in beweging.

Dit proces – resultante van een sterkere economische groei, minder werkloosheid en een herstel van de winstinkomens – komt enerzijds tot uitdrukking in een verdere afzwakking van het stijgingstempo van de druk van de collectieve lasten die daardoor uiteindelijk onder 1% blijft. Met name speelt hier de vermindering van de premiedrukstijging, b.v. door het teruglopen van de werkloosheid ten opzichte van ongewijzigd beleid, een rol. Met andere woorden, door de drukstijging initieel te beperken tot 1% per jaar komt een zodanig herstel op gang dat ex post, d.w.z. nadat de effecten in de nationale economie zijn doorgewerkt, een minder sterke stijging van de collectieve lasten optreedt. Anderzijds heeft het bedoelde proces tot gevolg dat de noodzakelijke vermindering van het financieringstekort kan worden bereikt. Op de kwantitatieve aspecten van het een en ander zal aan het slot van hoofdstuk 4 van deze nota nader worden ingegaan. Hieronder volgt nog slechts een enkele opmerking ten principale.

Bij een reële groei van $3\frac{3}{4}\%$ per jaar en een aandeel van de collectieve sector in het nationale inkomen van ca 55%, resteert bij een lastenstijging van 1%-punt per jaar voor de particuliere sector als geheel in termen van het inkomen van deze sector een reële verbetering van 1,5%; in deze verbetering is ook die van het bedrijfsleven begrepen. De regering heeft als uitgangspunt gekozen een stijging van het reëel vrij beschikbare inkomen van de gemiddelde werknemer van eveneens rond 1,5% 's jaars. Bij de gegeven uitgangspunten kan derhalve alleen dan een daling van de arbeidsinkomensquote en op termijn dus een herstel van de werkgelegenheid optreden als (endogeen) uiteindelijk een drukstijging tot stand komt die achterblijft bij de ex ante taakstelling en deze geringere drukstijging geheel ten gunste komt van de rendementen.

Het zou daarom onjuist zijn uit het achterblijven van de feitelijke druk in de komende jaren bij de ex ante taakstelling ad 1% de conclusie te trekken dat er nog ruimte voor additionele lastenverzwaring is. In dit verband kan er voorts op worden gewezen, dat indien de geraamde daling van de (gecorrigeerde) arbeidsinkomensquote tot 87% in 1980 niet tot stand komt en deze quote op het huidige niveau zou blijven het financieringstekort in dat jaar circa 4 miljard hoger zou uitkomen. Dit is het gevolg van de grote loongevoeligheid van de overheidsuitgaven. Bij dit bedrag is dan nog afgezien van de mogelijke effecten op de reële groei en de werkloosheid.

Het structurele begrotingsbeleid

Lag bij de formulering van de 1%-norm het accent op de ongunstige repercussies van lastenverzwaringen en speelde de omvang van het begrotingstekort daarbij – afgezien van de continuering van de tijdelijke lastenverlichtingen – slechts een indirecte rol, anders is dit bij het nadere aanvullende beleid, dat in de nota inzake de selectieve groei uitvoerig is belicht. Dat door het aanvullende beleid de verwezenlijking van de eerder genoemde doelstellingen in sterkere mate wordt benaderd, blijkt uit de door het C.P.B. gepubliceerde cijfers in 'De Nederlandse Economie in 1980'. Lonen en prijzen stijgen dan immers minder snel (0,5% per jaar) dan bij het 1%-beleid alleen, terwijl voorts zowel de volumegroei van het nationale inkomen (0,5% per jaar) als de werkloosheid (60.000 manjaren in 1980) gunstiger uitkomt.

De prijs die voor dit beleid wordt betaald is een verdere vergroting van het financieringstekort. Deze kan op circa 2% van het nationale inkomen worden gesteld. Bij de beoordeling daarvan dient uiteraard wel in de beschouwing te worden betrokken, dat het aanvullende programma in hoge mate neerkomt op een gericht sluiten van gelden naar investeringen ten behoeve van het

behoud en de creatie van arbeidsplaatsen. Na aftrek van wat elders in deze nota als 'inverdieneffect' is bestempeld, bedraagt de tekortvergroting in 1980 1,1%. Daarmee komt het tekort voor de totale overheid in 1980 op 4,5 à 5% van het nationale inkomen. Dit percentage, dat door de regering in het licht van de gekozen beleidsdoelstellingen voor dat jaar voorshands onvermijdelijk wordt geacht, bergt duidelijk risico's in zich. Het moet daarom zo mogelijk worden verminderd tot de onderkant van de risico-zone is bereikt, die zoals in de nota inzake de selectieve groei is vermeld op rond 4% dient te worden gesteld.

Weliswaar vormt de betalingsbalanspositie thans geen actuele randvoorwaarde, maar daarbij dient toch wel een aantal kanttekeningen te worden geplaatst. Vaak is reeds op de tijdelijkheid van de aardgasbaten ingegaan en op de aanzienlijke omslag die op grond daarvan op de lopende rekening van de betalingsbalans in de eerste helft van de jaren tachtig zal optreden. Vandaar dat aan dit punt thans geen nadere beschouwingen worden gewijd. Evenzeer speelt voorts voor de beoordeling van de externe positie een rol, dat – gelet op de desiderata ten aanzien van met name de werkgelegenheid en de economische groei, ook in de jaren tachtig – voldoende ruimte moet worden gelaten voor het herstel van de bedrijfsinvesteringen. Deze kennen immers een aanzienlijk hogere invoerquote dan de overige nationale bestedingscategorieën.

Het een en ander neemt niet weg, dat het door de regering gekozen beleid met betrekking tot het begrotingstekort de eerstkomende jaren omvangrijke problemen op financierings- en monetair terrein zal kunnen meebrengen. In overwegende mate zijn deze problemen het gevolg van de omstandigheid dat het begrotingstekort slechts geleidelijk daalt tot een vanuit structureel oogpunt meer aanvaardbaar niveau. De oorzaken daarvan liggen ten dele op conjunctureel terrein (omvangrijke naar 1977 overlopende werkgelegenheidsuitgaven; het slechts geleidelijk weer op het structurele niveau komen van de belastingopbrengsten na de conjuncturele terugval in de afgelopen jaren). Daarnaast speelt uiteraard het aanvullende programma een rol, dat in 1978 in volle werking zal zijn getreden, doch waarvan de gunstige gevolgen in de sfeer van het begrotingstekort pas geleidelijk tot stand komen. De monetaire problematiek voor de eerstkomende jaren wordt voorts verzwaaard door het feit, dat onder meer via het budget met name in 1976 reeds voor een aanzienlijke hoeveelheid liquiditeiten aan de Nederlandse economie worden toegevoegd. Deze en andere factoren zullen uitvoeriger worden toegelicht in § 3.4, handelend over het monetaire beleid en het kapitaalmarktbeleid.

Het door de regering geformuleerde pakket van maatregelen (1%-norm en nader aanvullend programma) leidt er toe, dat voor de komende jaren met een structurele groeivoet van $3\frac{3}{4}\%$ per jaar mag worden gerekend. Bij het opstellen van de meerjarenafspraken vorig jaar was reeds van dit groeicijfer uitgegaan. Als gevolg van de conjuncturele inhaal zal de feitelijke groei van het reële nationale inkomen in de periode 1975–1980 enigszins hoger uitkomen. De gevolgen daarvan zijn uiteraard bij de raming van het financieringsbeeld 1980 betrokken. Nader onderzoek naar de macro-economische progressiefactor heeft uitgewezen, dat het verantwoord is voor de komende jaren van een trendwaarde van 1,16 te blijven uitgaan.

Voor meer fundamentele uiteenzettingen omtrent het in de komende jaren te voeren structurele begrotingsbeleid, kan worden verwezen naar de nota inzake de selectieve groei.

3.3. Het beleid in 1977

Hoezeer de aanpassing van de aanspraken op het nationale inkomen aan de structurele mogelijkheden in 1977 noodzakelijk is, kan blijken uit een vergelijking van de prognoses van het Centraal Planbureau voor de periode 1975–1980 met de huidige ramingen voor 1976 en 1977. Zo betekent een loonsomstijging per werknemer die in 1977 meer dan 8 à 8,5% bedraagt, dat de middellange-termijnraming van 8,5% per jaar zeer moeilijk nog gerealiseerd zal kunnen worden. Hetzelfde geldt ten aanzien van de prijsontwikkeling,

indien het stijgingstempo van de prijsindex van de gezinsconsumptie in 1977 niet kan worden teruggedrongen tot ca. 6,5%. Ook de cijfers van de werkloosheidsontwikkeling spreken wat dit betreft duidelijke taal. Voor 1977 wordt thans een omvang van de geregistreerde arbeidsreserve voorzien van ca. 215.000. Wil de doelstelling voor 1980 (maximaal 150.000 werklozen) kunnen worden gerealiseerd, dan moet in de periode 1978 t/m 1980 de werkloosheid jaarlijks met 20.000 personen verminderen.

Het jaar 1977 wordt derhalve de toetssteen voor het slagen van het middellange-termijnbeleid. Essentieel is – het werd in het voorgaande reeds uitvoerig toegelicht – dat een voldoende rendementsherstel zal optreden. Essentieel is eveneens, dat het stijgingstempo van lonen en prijzen nog verder wordt verminderd.

De regering heeft harezijds mede de voorwaarden hiervoor geschapen door strikte toepassing van het 1%-beleid. De door dit beleid op zichzelf bezien vrijkomende ruimte ten behoeve van de particuliere sector zal ruwweg moeten worden verdeeld conform het uitgangspunt, dat door de regering voor de middellange-termijn is geformuleerd met betrekking tot de jaarlijkse reële inkomensverbetering voor de gemiddelde werknemer. Bij de opstelling van de begroting 1977 is de regering uitgegaan van een loonsomstijging per werknemer van 8 à 8,5% en een prijsstijging van de gezinsconsumptie van circa 6,5%; deze ramingen van het Centraal Planbureau passen in de middellange-termijnprojectie.

Onder de hierboven genoemde randvoorwaarde met betrekking tot het reëel vrij beschikbaar inkomen, kan voor 1977 een begroting worden opgesteld waarin – na correctie voor enkele bijzondere posten die nader worden toegelicht in § 6.2 – een volume-groei ligt besloten van circa 4%. Deze uitkomst resulteert bij het permanent maken van de in 1975 en 1976 getroffen tijdelijke lastenverlichtingen. Hiertegenover staan uit dekkingsoogpunt noodzakelijke lastenverzwaringen bij met name de omzetbelasting (de verhoging van het algemene tarief zal per 1 oktober a.s. ingaan) en de loon- en inkomstenbelasting. Bij de laatstgenoemde belastingen wordt de inflatiecorrectie voor 80% toegepast, zulks mede in samenhang met het niet-aanpassen van de tarieven van de accijnzen en de motorrijtuigenbelasting aan de prijsontwikkeling. Het totale complex van belastingmaatregelen en endogene ontwikkelingen zal in 1977 tot een relevante verzwaring van de belastingdruk leiden van 0,45% (incl. belastingen o.p.l.). Tezamen met de niet-belastingmiddelen en de sociale premies wordt voor dat jaar een stijging van de druk van de collectieve lasten verwacht met 0,5 procentpunt. De toetsing van dit stijgingspercentage aan de 1%-norm, waarbij ook rekening wordt gehouden met de eerder besproken ex ante/ex post-verschillen vindt plaats in § 4.5.

De problematiek waarvoor Nederland thans is gesteld draagt veel meer een structureel dan een conjunctureel karakter. Conjuncturele maatregelen kunnen hiervoor geen soelaas bieden. Integendeel, zij zouden de budgettaire speelruimte voor een meer structurele aanpak beperken, gezien de grenzen die in de sfeer van de financiering zijn gesteld. De meer structurele aanpak die het Nederlandse financieel-economische beleid overigens gemeen heeft met het beleid in een aantal andere landen, neemt uiteraard de noodzaak niet weg het conjunctuurverloop zorgvuldig te blijven volgen. In het najaar zal de regering zich over het conjunctuurbeeld 1977 beraden; op dat moment zullen internationaal weer nieuwe ramingen beschikbaar komen. Het vorenstaande wil overigens niet zeggen, dat de recessie van de afgelopen jaren geen sporen zou hebben nagelaten in de begroting 1977. Enerzijds loopt immers nog voor een bedrag van ruim 1 miljard aan werkgelegenheidsuitgaven (ongeveer de helft daarvan heeft betrekking op de bouw) naar die begroting over, terwijl voorts nog een deel van de werkloosheidsuitkeringen (0,4 miljard) als conjunctureel is aangemerkt. Anderzijds zullen de belastingopbrengsten in 1977 naar ruwe schatting nog circa 2 miljard onder de trendwaarde liggen. Het financieringstekort 1977 wordt derhalve voor circa 3,5 miljard door conjuncturele factoren beïnvloed.

3.4. Het monetaire en kapitaalmarktbeleid

Het in de voorgaande paragrafen uiteengezette budgettaire beleid is primair gericht op stimulering van het structurele investeringsniveau in het belang van de werkgelegenheid op langere termijn. Dit beleid komt mede tot uitdrukking in de omvang van de begrotingstekorten in 1977 en daarop volgende jaren. Bij de financiering van deze tekorten zal rekening moeten worden gehouden met de belangen van de lagere overheid en de particuliere sector in deze zin, dat niet door een overmatig kapitaalmarktberoep van het Rijk de beoogde investeringsgroei en een gezonde financiering van de lagere overheid in beduidende mate worden belemmerd. Daarnaast is de doelstelling ten aanzien van de wisselkoers van belang. Voor de komende jaren worden mede onder invloed van de aardgasexploitatie omvangrijke overschotten op de lopende rekening verwacht. In perioden, waarin van deze overschotten een opwaartse druk op de wisselkoers uitgaat, moet deze druk door middel van kapitaaluitvoer worden tegengegaan met het oog op de concurrentiepositie van de exportindustrie (zie ook § 2.1). Het kapitaalmarktberoep van het Rijk zal deze kapitaaluitvoer niet in de weg mogen staan en in ieder geval niet mogen leiden tot kapitaalimport.

De genoemde beleidsoverwegingen beperken de ruimte voor het Rijk op de kapitaalmarkt. Aangezien monetaire financiering zoveel mogelijk moet worden vermeden, is het budgettaire beleid erop gericht de financieringstekorten van de overheid in de komende jaren geleidelijk te doen verminderen.

Voor 1976 wordt het tekort op kasbasis van de gehele overheid ¹⁾ geraamd op circa 7½% van het nationale inkomen. Voor de jaren tot en met 1980 wordt voorzien dat dit percentage zal afnemen met gemiddeld circa ¾ procentpunt per jaar.

Tabel 3.2. Financieringsoverzicht Rijk en lagere overheid

	1975 1e halfjaar	1975	1976 1e halfjaar ²
Financieringstekort (—) ¹			
Rijk	- 7 130	- 6 417	- 8 130
Lagere overheid	- 1 665	- 3 672	- 1 750 ²
Kapitaalmarktberoep (netto)			
Rijk	2 573	4 367	3 488
Lagere overheid	1 308	3 677	2 050 ²
Liquiditeitsoverschot			
Rijk	- 4 557	- 2 050	- 4 642
Lagere overheid	- 357	+ 5	+ 300 ²

¹ Inclusief kapitaalverkeer met het buitenland

² Voorlopig, deels geraamd bedrag

Het netto financieringstekort van het Rijk in 1977, dat op 11,4 miljard wordt geraamd (kasbasis), is in het licht van de financieringsmogelijkheden evenwel nog aanzienlijk. Dit is enerzijds het gevolg van conjunctureel nog achterblijvende belastingopbrengsten en van conjuncturele uitgaven, voor zover de kaseffecten daarvan naar 1977 overlopen, anderzijds van de voorgenomen investeringsstimulerende maatregelen, waarvan de 'inverdieneffecten' in belangrijke mate pas na 1977 zullen optreden. Het financieringstekort van de lagere overheid zal zich naar verwachting op kasbasis globaal handhaven op het hoge niveau van de afgelopen jaren. Het totale tekort van de overheid komt hiermede in 1977 tijdelijk nog op circa 6,5% van het nationale inkomen, d.w.z. ongeveer ¾ procentpunt beneden het niveau van 1976.

In 1976 lijkt een relatief groot kapitaalmarktberoep te kunnen worden gerealiseerd, mede als gevolg van de conjuncturele ontwikkeling en de daarmee samenhangende achterblijvende kapitaalbehoefte van de private

hand. versch.
15.000
11.459

1) MEV (p. 63)
Fin. tek. 75 f. p. 6.4
(kasbasis) 76 f. p. 3.5
77 f. p. 11.7
78 f. p. 3.5
79 f. p. 15.2
80 f. p. 11.5
81 f. p. 3.25
82 f. p. 14.75

Handelsbasis
75 f. p. 4.8
76 f. p. 3.7
77 f. p. 8.2
78 f. p. 10.1
79 f. p. 2.2
80 f. p. 12.3
81 f. p. 9.0
82 f. p. 2.2
83 f. p. 11.2

sector. Tot medio september van dit jaar heeft een beduidend groter kapitaalmarktberoep plaatsgevonden dan in de overeenkomstige periode van 1975 (6 miljard respectievelijk 3,8 miljard bruto), terwijl het totale kapitaalmarktberoep in 1975 reeds als relatief omvangrijk kan worden beschouwd. In verband met het tijdelijk door de conjunctuur vergrote financieringstekort moet voor 1976 niettemin worden gerekend met een niet onbelangrijke monetaire financiering. Deze zal voor een deel geschieden door plaatsing van schatkistpapier en voor het overige tot uitdrukking komen in een daling van het saldo van de Schatkist bij de Nederlandsche Bank. Tot medio september is dit jaar netto 1,3 miljard aan schatkistpapier geplaatst.

Zowel als gevolg van de monetaire financiering door het Rijk als ook door een sterke toeneming van de korte kredietverlening van het bankwezen is de liquiditeitenmassa in het eerste halfjaar van 1976 sneller gestegen dan het nationale inkomen. Een en ander resulteerde in een stijging van de (gecorrigeerde) liquiditeitsquote met ruim 1,5 punt tot 38,5 (tabel 2.9).

In de miljoenennota 1976 werd gesteld, dat enige verruiming van de liquiditeitsverhoudingen in de gegeven conjuncturele omstandigheden aanvaardbaar was. Ook nu nog geldt, dat in de huidige fase van de conjunctuur van een beperkte verruiming geen ongewenste gevolgen voor de inflatie behoeven te worden gevreesd. Bij het aantrekken van de conjunctuur en gezien tegen de achtergrond van de eerder in de jaren zeventig opgetreden verruiming van de liquiditeitsverhoudingen, zal echter uit een oogpunt van monetaire beheersbaarheid en inflatiebestrijding in de komende jaren een vermindering van de monetaire financiering door de overheid moeten worden gerealiseerd. In verband met de reeds genoemde beleidsoverwegingen, die het beroep van het Rijk op de kapitaalmarkt kunnen beperken, zal een volledige dekking van het tekort op de kapitaalmarkt in 1977 waarschijnlijk echter nog niet mogelijk zijn.

4. De collectieve sector

4.1. Het 1%-beleid

In de miljoenennota 1976 is voor de eerste maal uiteengezet waarom de regering het wenselijk acht om de stijging van de druk van de collectieve lasten in de komende jaren te beperken, waarbij als richtlijn is gekozen een aanvaardbare drukstijging van rond 1% van het nationale inkomen. In de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid' is in hoofdlijnen vorm gegeven aan het daarop aansluitende beleid. Het onderhavige hoofdstuk geeft een overzicht van de omvang van de aangekondigde beleidsherzelingen en de verdeling daarvan over rijksbegroting en sociale verzekering en schetst vervolgens enkele opgetreden mee- en tegenvallers en beleids-correcties. Ten slotte wordt een overzicht gegeven van de te verwachten feitelijke drukstijging van de collectieve lasten en de benodigde toeneming van de opbrengst aan belastingen en niet-belastingmiddelen voor de jaren 1977 tot en met 1980.

Meer nog dan in het algemeen ten aanzien van meerjarenramingen voor de rijksbegroting geldt, moet ten aanzien van de huidige cijferopstellingen met betrekking tot het 1%-beleid rekening worden gehouden met de mogelijkheid van latere aanpassing aan nieuwe gegevens. Dit neemt niet weg, dat het in beschouwing nemen van de gehele collectieve sector een waardevolle aanvulling is op de meerjarenramingen voor de rijksbegroting.

4.2. Omvang van de noodzakelijke beleidsherzelingen

De druk van de collectieve lasten is door tal van uiteenlopende oorzaken voortdurend gestegen; deze stijging zou zich in de jaren 1977-1980 zonder ombuiging van het beleid versterkt hebben voorgedaan. De totale drukstijging, die zonder wijziging van het beleid zou optreden, is in de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid' geraamd op 8,5%; deze drukstijging zou in de afzonderlijke jaren 1977 t/m 1980 achtereenvolgens bedragen: 3,8%, 1,35%, 1,7% en 1,65%.

Op deze drukstijgingscijfers dienen enige correcties te worden aangebracht teneinde per jaar de om te buigen drukstijging en het daarmee corresponderende bedrag te kunnen bepalen.

In de eerste plaats heeft de regering besloten om enige tijdelijke lastenverlichtingen permanent te maken en de ruimte daarvoor vrij te maken uit een bijstelling van het aanvaardbare begrotingstekort. Een opsomming van deze te continueren lastenverlichtingen is gegeven in de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid'. Als gevolg hiervan komt de drukstijging in 1977 1,7%-punt lager uit. In de tweede plaats komt de resterende conjuncturele component in de investeringsfaciliteiten ad cumulatief 0,25% te vervallen, welke conjuncturele drukmutatie buiten het kader van de structurele 1%-norm dient te blijven.

De drukstijging die op grond van de 1%-norm dient te worden omgebogen is opgehoogd met de destijds nog te concretiseren bezuiniging in de sfeer van de sociale voorzieningen, welke ombuiging reeds ongespecificeerd was opgenomen in de meerjarenafspraken die vorig jaar zijn gemaakt.

Na deze correcties resulteert het beeld dat is weergegeven in tabel 4.1.

Tabel 4.1. Drukstijging en bijstellingen (in % nationaal inkomen tegen marktprijzen)

	1977	1978	1979	1980
1. Rijksbelastingen	0,45	0,40	0,85	0,85
2. Belastingen OPL	0,05	0,05	0,05	0,05
3. Niet-belastingmiddelen				
– volgens meerjarenaafspraken miljoenennota 1976, exclusief aardgas buitenland	– 0,10	– 0,10	– 0,10	– 0,10
– extra prijsstijging aardgas	–	0,10	0,10	0,05
4. Sociale premies	1,45	0,80	0,80	0,80
5. Totale structurele drukstijging	1,85	1,25	1,70	1,65
6. Toegestane drukstijging	1	1	1	1
7. Om te buigen drukstijging	0,85	0,25	0,70	0,65
8. Te concretiseren ombuiging uit de meerjarenaafspraken 1976 in de sfeer van de sociale voorzieningen	0,25	0,05	0,05	0,05
9. Totaal om te buigen	1,10	0,30	0,75	0,70
10. Cumulatief	1,10	1,40	2,15	2,85

Het in tabel 4.1 geschetste beeld is, met name voor wat betreft de niet-belastingmiddelen, de sociale premies en de belastingen van de overige publiekrechtelijke lichamen, voor de verdeling over de jaren 1977 t/m 1980 gebaseerd op een fictief verloop, vooral vanwege het ontbreken van ramingen voor de verschillende jaren. Het was evenwel nodig een dergelijk beeld te veronderstellen teneinde na te gaan tot welke bedragen in de verschillende jaren zou moeten worden omgebogen.

4.3. Verdeling beleidsherzieningen

De groei van de collectieve sector is niet zozeer bestemd voor een groeiend direct beslag van de collectieve sector op produktiemiddelen, doch vooral voor een groei van de inkomensoverdrachten, in het bijzonder op het terrein van de sociale voorzieningen.

Bij het zoeken naar de mogelijke ombuigingen is daarom van meet af aan een scheiding aangebracht tussen de uitgaven op de rijksbegroting exclusief de uitgaven betrekking hebbend op de sociale voorzieningen enerzijds en alle sociale zekerheidsuitgaven anderzijds.

In de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid' zijn de volgende ombuigingen aangekondigd:

Tabel 4.2. De ombuigingen volgens de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid'

	1977	1978	1979	1980	1977	1978	1979	1980
	(in miljarden guldens)				(in % nationaal inkomen)			
1. Ombuigingen betrekking hebbend op de rijksbegroting, exclusief sociale zekerheid (in prijspeil meerjarenafspraken 1976)	1,0	1,4	2,3	3,0	0,45	0,55	0,90	1,10
2. Ombuigingen betrekking hebbend op de sociale zekerheid (in prijspeil MEV-1980)	1,7	2,6	3,9	5,8	0,70	1,00	1,35	1,75
3. Totaal ombuigingen					1,15	1,55	2,25	2,85
In accressen					1,15	0,40	0,70	0,60
4. Totale ombuigingen								
a. betrekking hebbend op de totale rijksbegroting (in prijspeil meerjarenafspraken 1976)	1,8	2,4	3,5	4,4	0,80	1,00	1,35	1,55
b. betrekking hebbend op de sociale verzekeringen	0,8	1,7	2,6	4,2	0,35	0,55	0,90	1,30

Binnen de totale ombuigingen is, zoals blijkt uit de vergelijking van de regels 1 en 2 van tabel 4.2, een relatief gezien sterk accent gelegd op de sociale zekerheid. Deze keuze stoelt op de snelle groei van deze sector zowel binnen de rijksbegroting als gefinancierd via sociale premies.

Dat in vergelijking met de belastingdruk de premiedruk sterk is gegroeid mag blijken uit tabel 4.3.

Tabel 4.3. Groei van de belastingdruk en premiedruk 1957-1966-1976

	1957	1966	1976	1957	1966	1976
	(in % nationaal inkomen)			(1957 = 100)		
(1) Belastingdruk	24,3	26,8	31,6	100	110	130
(2) Premiedruk	8,8	13,3	20,6	100	151	234
(1) : (2)	2,8	2,0	1,5			

(Bron: Centraal Planbureau)

Op de sterke groei van de uitkeringen van de sociale voorzieningen wordt ook gewezen in de bij de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid' gevoegde bijlage 'Matiging van de groei van de sociale voorzieningen'. Sinds 1963 verdubbelen de uitkeringen van de sociale verzekeringen vrijwel iedere vier jaar.

Bij de ombuigingen is het accent ook op de sociale-zekerheidssector gelegd om van de wijziging van het beleid een zo optimaal mogelijk resultaat te behalen voor de werkgelegenheid. In tegenstelling tot inkomensoverdrachten dragen de materiële overheidsbestedingen, voor zover het om investeringsuitgaven gaat, bij tot het ontstaan van produktiecapaciteit. Een bezuiniging in de overdrachtsuitgaven heeft ook overigens een sterker positief netto effect op de werkgelegenheid dan ombuigingen in de materiële overheidsbestedingen.

4.4. Nadere wijzigingen

Uit de in tabel 4.2 (regel 3) vermelde percentages blijkt, dat de daarin weergegeven ombuigingen, afgezien van kleine verschillen met betrekking tot de afzonderlijke jaren, toereikend waren ter oplossing van de in tabel 4.1 (regel 10) berekende omvang van de budgettaire problematiek. Deze is echter door verschillende nieuwe ontwikkelingen belangrijk veranderd.

Zoals is uiteengezet in de zgn. voorjaarsnota 1976 resteren er na de ter zake genomen beslissingen voor de jaren 1977 t/m 1980 nog enige te compenseren overschrijdingen. Voorts moet het hoofd worden geboden aan enkele nader gebleken tegenvallers in de uitgaven op de rijksbegroting. Te zamen met enkele onvermijdelijke beleidswijzigingen en meevallers leiden deze per saldo tot extra uitgaven. Ook uit de getroffen loonmaatregel vloeien uitgaven op de rijksbegroting voort, verbonden aan de zogenaamde netto-netto-problematiek.

Tegenover de uit het vorenstaande resulterende budgettaire problematiek staan meevallers in de raming van de drukstijging van de sociale verzekeringspremies. Een belangrijk deel daarvan ligt in de sfeer van de verzekeringen tegen ziektekosten. In de jongste ramingen van het Centraal Planbureau voor de sociale-premiedruk is hiermee grotendeels rekening gehouden. Overigens is de neerwaartse bijstelling van de oorspronkelijke raming voor de in guldens gemeten premielast in 1980 grotendeels het gevolg van een geringere nominale ontwikkeling dan werd geraamd bij geëxtrapoleerd beleid. De lagere nominale raming leidt derhalve slechts voor een deel tot een vermindering van de premiedruk in 1980.

Naast de mee- en tegenvallers op de rijksbegroting doen zich enkele tegenvallers voor bij de voorgenomen ombuigingen in de sfeer van de sociale zekerheid. De regering bezint zich op maatregelen om binnen die sector nieuwe ombuigingen aan te brengen teneinde een overschrijding van de 1%-norm te voorkomen.

Als gevolg van de meevallende premiedrukstijging zouden in de totale drukstijging van ten hoogste 1% van het nationale inkomen (de te realiseren zgn. inverdieneffecten buiten beschouwing latend) belastingmaatregelen de grootste bijdragen leveren. Hierbij zullen echter ook mogelijkheden tot verschuiving van drukstijging naar niet-belastingontvangsten of sociale premies worden overwogen.

Bij nadere overweging meent de regering voorts dat van de bedragen die in het aanvullende programma – zie hiervoor § 5.3 – zijn gereserveerd voor loonkostensubsidies een deel, maar alleen in 1977, kan worden aangewend ter beperking van de belastingdruk.

Hetgeen uiteindelijk na de 1%-ombuiging, de nadere tegen- en meevallers en de beleidswijzigingen, per saldo wordt omgebogen is aangegeven in regel 3 van tabel 5.1. De daar genoemde saldobedragen worden overigens in bijlage 3-F nog toegelicht.

4.5. De feitelijke drukstijging van de collectieve lasten

Bij de formulering van de beleidsdoelstellingen voor 1980 is er steeds van uit gegaan, zoals ook reeds in hoofdstuk 3 is opgemerkt, dat de 1%-norm een *ex ante*-norm is. De feitelijk resulterende drukstijging, de drukstijging *ex post*, komt telkenjare lager uit door:

- de endogene effecten van het 1%-beleid en het aanvullende beleid in de premiesfeer, welke endogene effecten vooral samenhangen met de daling van de werkloosheid en de daling van de arbeidsinkomensquote;

- de directe effecten van het aanvullende beleid, met name van de premie-subsidiëring en de herziening van het fiscale winstbegrip.

De regering beschouwt deze verdere daling van de feitelijke drukstijging beneden de 1%-norm als een noodzakelijk complement van het beleid.

De drukstijging is voor 1977 als volgt opgebouwd.

Tabel 4.4. Drukstijging collectieve lasten 1977 (in % nationaal inkomen)

Belastingen Rijk ¹	0,40	
Binnenlandse niet-belastingmiddelen ¹	– 0,05	
Belastingen OPL	0,05	
Sociale premiedruk ²	0,1	
<i>Feitelijke drukverzwaring</i>		<i>0,5</i>
'Inverdieneffecten' in de premiesfeer	0,25	
Daling premiedruk ten gevolge van directe premie-subsidiëring	0,05	
Aanwending gedeelte van voor de loonkostensubsidie gereserveerde bedragen voor verlichting van de belastingdruk	0,15	
		<u>0,45</u>
Drukstijging zonder endogene effecten en directe effecten van het aanvullend beleid, afgerond		1

¹ T.o.v. ontwerp-begroting 1976

² T.o.v. de premiedruk-raming volgens de Macro-Economische Verkenning 1976

Uitgaande van de beschikbare raming van de cumulatieve mutatie tot 1980 zijn veronderstellingen gemaakt ten aanzien van het verloop van de sociale premies in de afzonderlijke jaren. Hierin ligt uiteraard enige onzekerheid besloten, die tot latere aanpassing kan nopen.

Voor 1977 was ten aanzien van de sociale premies uitgegaan van een drukstijging van 1,45% (zie tabel 4.1, regel 4). Nadien is een ombuiging aangebracht ter grootte van 0,35% (zie tabel 4.2, regel 4.b). De feitelijke premiedrukstijging zal echter 0,1% bedragen (t.o.v. de raming volgens de Macro-Economische Verkenning 1976). Het resterend verschil is deels toe te schrijven aan de in tabel 4.4 genoemde endogene en directe effecten in de premiesfeer en deels aan een meevaller ten opzichte van de destijds veronderstelde premiedrukstijging voor 1977.

Voor de jaren 1978 t/m 1980 houdt de regering vast aan het uitgangspunt van de 1%-norm, waar – zoals uit tabel 4.5 blijkt – de feitelijk resulterende drukstijging bij achter dient te blijven.

Tabel 4.5. Drukstijging collectieve lasten 1978 t/m 1980 (in % nationaal inkomen)

	1978	1979	1980
Toegestane drukstijging ex ante	1	1	1
Inverdieneffecten in de premiesfeer	0,25	0,25	0,25
Directe premiesubsidiëring	0,25		
Feitelijk te realiseren drukverzwaring	<u>0,50</u>	<u>0,75</u>	<u>0,75</u>

De feitelijk te realiseren drukverzwaring loopt in de pas met de drukstijging welke resulteert uit de rijksbegroting – zie bijlage 3-F – en welke blijkens de ramingen van het Centraal Planbureau mag worden verwacht van de overige publiekrechtelijke lichamen en de sociale verzekeringspremies. In die bijlage is berekend dat voor de dekking van de uitgaven, inclusief de rijksbijdragen aan de sociale verzekeringsfondsen, in de jaren 1977–1980 een drukverzwaring van belastingen en niet-belastingmiddelen nodig is van respectievelijk 0,35%, 0,55%, 0,60% en 0,35%.

In tabel 4.6 zijn de aldus tot uitdrukking gebrachte drukverzwaringen, omgezet in bedragen van miljarden guldens, opgenomen onder 1. Onder 2 en 3 zijn de mutaties verzameld die voor het 1%-beleid niet relevant zijn, maar wel de druk van belastingen en niet-belastingmiddelen beïnvloeden.

Het totaal geeft dan de structurele ontwikkeling van de middelendruk weer, zoals deze ten opzichte van de ontwerp-begroting van het vorige jaar nodig is.

Tabel 4.6. Benodigde toeneming van de opbrengst aan belastingen en niet-belastingmiddelen (in miljarden guldens)

	1977	1978	1979	1980
1. Noodzakelijke verzwaring ten behoeve van het uitgavenbeleid	0,8	1,4	1,7	1,1
2. Verzwaring ten behoeve van:				
a. herstructurering kinderaftrek/kinderbijslageregeling	0,9	0,2		
b. invoering investeringsrekening voor zover gefinancierd uit de afschaffing van de vervroegde afschrijving en investeringsaftrek	0,6	0,8	0,2	
c. premieregeling zeescheepvaart	0,1			
d. omzetting energieheffing	0,1	0,1		
3. Vergroting begrotingstekort uit hoofde van:				
a. herziening van de belastingheffing in verband met de inflatie		– 1,1		
b. permanent maken tijdelijke belastingverlaging	– 2,6			
Totale noodzakelijke drukverzwaring	– 0,1	+ 1,4	+ 1,9	+ 1,1
(in % nationaal inkomen)	(– 0,05)	(+ 0,55)	(+ 0,7)	(+ 0,35)

Rekening houdende met de endogene ontwikkeling van de opbrengsten en met de gevolgen van reeds getroffen c.q. voorziene maatregelen zullen deze meeropbrengsten op de volgende wijze tot stand worden gebracht.

Tabel 4.7. Thans bekende onderdelen van de opbrengstontwikkeling van de belastingen en niet-belastingmiddelen (in miljarden gulden)

	1977	1978	1979	1980
<i>I. Endogeen¹ treden reeds op:</i>				
– progressieopbrengsten	1,0	1,1	1,2	1,4
– 80% inflatiecorrectie	– 1,7	– 1,6	– 1,7	– 1,6
– extra vennootschapsbelasting uit aardgas	0,1	0,1	0,1	
Totale endogene opbrengstenontwikkeling belastingen	– 0,6	– 0,4	– 0,4	– 0,2
<i>II. Mutatie niet-belastingmiddelen</i>	– 0,1	– 0,2	– 0,3	– 0,5
<i>III. Het middelenplan:</i>				
– overlopen vorig jaar	1,8 ²			
– maatregelen inzake kinderaftrek	0,9	0,2		
– afschaffing vervroegde afschrijving en investeringsaftrek	0,6	0,8	0,2	
– herziening van de belastingheffing in verband met de inflatie		– 1,1		
– permanent maken tijdelijke belastingverlagingen	– 2,6			
– gerichte verlichtingen	– 0,1			
Sub-totaal	+ 0,6	– 0,1	+ 0,2	–
Totaal I – III	– 0,1	– 0,7	– 0,5	– 0,7

¹ Met inachtneming van een beperking van de inflatiecorrectie tot 80%.

² Overloop verhoging omzetbelasting 1,7
overige overlopen 0,2
beperking belastingplan 1976 – 0,1

1,8

De confrontatie tussen de benodigde toeneming van de opbrengst der middelen en de thans bekende onderdelen van de opbrengstontwikkeling is weergegeven in de volgende tabel.

Tabel 4.8. Nader te treffen maatregelen (in miljarden gulden)

	1977	1978	1979	1980
Benodigde opbrengst blijktens tabel 4.6	– 0,1	+ 1,4	+ 1,9	+ 1,1
Bekende opbrengst blijktens tabel 4.7	– 0,1	– 0,7	– 0,5	– 0,7
Nader te treffen maatregelen	–	+ 2,1	+ 2,4	+ 1,8

Blijkens de voorgaande tabel zijn in de jaren 1978 tot en met 1980 omvangrijke maatregelen nodig. Het is duidelijk dat het vinden van deze bedragen uitsluitend via belastingen een buitengewoon moeilijke opgave zou zijn. Een nadere concretisering van die maatregelen is thans niet mogelijk; daarbij zullen nl. behalve de belastingen ook in de beschouwingen moeten worden betrokken de niet-belastingmiddelen en de rijksbijdragen aan de sociale verzekeringsfondsen. Van het terugtrekken van zodanige rijksbijdragen zou immers een verschuiving van belastingen naar sociale verzekeringspremies het gevolg zijn.

5. Meerjarenramingen rijksbegroting

5.1. Totaalbeeld 1977-1980

Uitgaven

Het beeld van de uitgaven wijkt sterk af van de meerjarenramingen van de miljoenennota 1976. De wijzigingen zijn niet alleen veroorzaakt door de ombuigingen en het aanvullende beleidsprogramma, maar ook door een reeks andere factoren, waarvan de loon- en prijsbijstelling qua omvang de belangrijkste is.

De volgende tabel licht een en ander beknopt toe; voor een nadere uiteenzetting zij verwezen naar § 5.2 en bijlage 3-F.

Tabel 5.1. Samenvattend beeld uitgaven (in miljarden guldens)

	1976	1977	1978	1979	1980
1. Meerjarenramingen miljoenennota 1976	71,4	78,1	84,4	91,9	99,7
2. Gefaseerd afdekken RWW- en WWV-uitkeringen		0,4	0,7	0,8	0,9
3. Saldo ombuigingen		- 0,8	- 0,6	- 0,9	- 1,7
4. Structureel maken bijdragen sociale fondsen		1,6	1,7	1,8	1,9
5. Aanvullend beleidsprogramma		1,2	1,9	2,1	2,4
6. Extra rente in verband met vergroting begrotingstekort		-	0,4	1,0	1,5
7. Daling werkloosheidsuitkeringen beneden het structureel gedekte niveau		- 0,1	- 0,6	- 1,1	- 1,6
8. Omzettingen m.b.t. kinderaftrek, investeringsaftrek zeescheepvaart en energieheffing		1,1	1,5	1,6	1,8
9. Loon- en prijsbijstelling		1,7	2,8	4,2	5,7
10. Totaal relevante uitgaven	71,4	83,2	92,2	101,4	110,6
11. Accres relevante uitgaven		11,8	9,0	9,2	9,2

De niet-belastingmiddelen

Bij de raming van de niet-belastingmiddelen is uitgegaan van de meerjarenramingen van de miljoenennota 1976. Daarop zijn de in de voorjaarsnota aangegeven wijzigingen aangebracht. Naast enkele andere, kleinere wijzigingen zijn extra aardgasopbrengsten opgenomen als gevolg van heronderhandelingen met betrekking tot de exportcontracten, de olieprijsontwikkeling en prijsverhoging in de openbare voorziening.

Dekkingsmaatregelen

Uitgangspunt is de ontwikkeling van de druk van belastingen en niet-belastingmiddelen (exclusief buitenlandse aardgasbaten) zoals deze kan worden afgeleid uit de meerjarenramingen van de miljoenennota 1976. Daarnaast is rekening gehouden met het gefaseerd afdekken van de werkloosheidsuitgaven tot een niveau van 210 000 werklozen, de werkloosheidsomvang zoals deze zonder het aanvullende beleid voor 1980 werd geraamd.

Op deze drukontwikkeling zijn de ombuigingen in mindering gebracht na correctie voor andere uitgavenoverschrijdingen (voor zover deze niet gedekt zijn door extra niet-belastingmiddelen uit aardgasexport). Uitgaande van deze herziene drukontwikkeling is gezien welke bijdrage de niet-belastingmiddelen (exclusief opbrengsten uit aardgasexport), de progressiewerking en de inflatiecorrectie aan de drukontwikkeling leveren, waarna als technische restpost een post 'dekkingsmaatregelen' is opgenomen¹.

Toetsingsuitkomsten

Bij de besluitvorming rond de 1%-operatie en het aanvullende beleid zijn het bereiken van een aanvaardbare werkloosheidsomvang, een redelijke reële groei en een afvlakking van het inflatietempo, de hoofddoelstellingen geweest. Het financieringstekort, zoals dit in 1980 zou resulteren, fungeerde hierbij als randvoorwaarde.

Het financieringstekort zoals dit voor 1980 wordt geraamd is een financieringstekort na verwerking van alle 'inverdieneffecten'. Het besluit, een bepaald tekort in 1980 aanvaardbaar te achten is tevens een besluit tot omvangrijker tekorten in de voorafgaande jaren, aangezien de 'inverdieneffecten' geleidelijk tot stand komen. De toetsingstekorten in 1977 en 1978 worden met name veroorzaakt door het inzetten van het aanvullende beleidsprogramma. Deze toetsingstekorten worden weer gecompenseerd door toetsingsoverschotten in de jaren 1979 en 1980.

In eerste aanleg zag het er naar uit, dat de belastingopbrengsten in 1976 zodanig bij het trendmatige niveau zouden achterblijven, dat de achterstand in de periode tot en met 1980 niet zou kunnen worden ingehaald. Op grond van de herziene raming van de belastingopbrengsten 1976 is deze achterstand echter verkleind. Hoewel aangenomen moet worden dat de geraamde extra opbrengsten voor 1976 niet geheel van structurele aard zijn, is de verwachting thans gewettigd dat de feitelijke belastingontvangsten vóór 1980 weer op hun trendmatige niveau zullen komen. Hierdoor kan het begrotingstekort van het Rijk voor 1980 thans worden geraamd op circa 3,4% van het nationale inkomen. Te zamen met het financieringstekort van de overige publiekrechtelijke lichamen (1 à 1½%) wordt het geraamde tekort voor de gehele overheid 4½ à 5%.

¹ Zie voor de becijfering bijlage 3-F

Tabel 5.2. Toetsing herziene meerjarenramingen 1977-1980 (in miljarden guldens)

	1977	1978	1979	1980
<i>1. Begrotingsruimte</i>	<i>13,1</i>	<i>9,2</i>	<i>10,0</i>	<i>10,6</i>
a. Trendmatige groei van de belasting-ontvangsten	7,4	6,9	7,7	8,7
b. Vergroting structureel begrotingstekort tot 3,4% nationaal inkomen en groei conform het nationaal inkomen	4,3	0,8	1,0	1,0
c. Groei niet-belastingmiddelen (exclusief opbrengsten aardgas)	1,0	0,7	0,8	0,7
d. Groei aardgasopbrengsten (inclusief extra vennootschapsbelasting uit prijsverhoging)	0,4	0,8	0,5	0,2
<i>2. Beslag op begrotingsruimte</i>	<i>14,3</i>	<i>10,2</i>	<i>8,8</i>	<i>9,5</i>
a. Inflatiecorrectie (80%) ¹	1,7	1,6	1,7	1,6
b. Investeringsrekening ²	1,8	1,6	0,5	0,4
c. Accres relevante uitgaven	11,8	9,0	9,2	9,2
d. Dekkingsmaatregelen ³	- 0,6	- 2,0	- 2,6	- 1,8
e. Gemeentefonds en Provinciefonds	- 0,4	-	-	+ 0,1
<i>3. Toetsingstekort (+)</i>	<i>+ 1,2</i>	<i>+ 1,0</i>	<i>- 1,2</i>	<i>- 1,1</i>
<i>4. Overschrijding van het structureel begrotingstekort</i>	<i>+ 1,2</i>	<i>+ 2,2</i>	<i>+ 1,0</i>	<i>- 0,1</i>

¹ Voorlopige rekenveronderstelling

² Hierin is tevens de overgangsregeling begrepen

³ Als technische restpost bepaald; zie bijlage 3-F

'Inverdieneffecten'

Een belangrijke rol in het beperken van het financieringstekort spelen de zgn. inverdieneffecten. In tabel 5.3 wordt becijferd, welke omvang het financieringstekort zou hebben indien er van 'inverdieneffecten' geen sprake zou zijn. Bij het aanvaardbare structurele tekort van de miljoenennota 1976 worden de uitgaven en lastenverlichtingen opgeteld waarvoor geen belastingmaatregelen zijn getroffen. Door de tekorten die aldus resulteren te confronteren met de structurele tekorten zoals deze uit de toetsing kunnen worden afgeleid kunnen de 'inverdieneffecten' worden berekend.

Tabel 5.3. 'Inverdieneffecten' (in miljarden guldens)

	1977	1978	1979	1980
1. Structureel begrotingstekort miljoenennota 1976 (1,7% nationaal inkomen)	3,9	4,4	4,8	5,4
2. Structureel maken tijdelijke lastenverlichtingen (belastingen en bijdragen sociale fondsen)	4,2	4,6	5,0	5,4
3. Aanvullend beleidsprogramma	2,5	5,1	5,7	6,3
4. Structureel tekort exclusief 'inverdieneffecten'	10,6	14,1	15,5	17,1
5. 'Inverdieneffecten'	1,5	3,2	4,8	6,5
6. Structureel tekort volgens toetsing (3,4% nationaal inkomen + overschrijding)	9,1	10,9	10,7	10,6

Uit tabel 5.3 blijkt, dat het tot stand komen van de 'inverdieneffecten' essentieel is voor de beheersing van het begrotingstekort. Tevens blijkt, dat in 1977 een proportioneel deel van de 'inverdieneffecten' tot stand komt.

De 'inverdieneffecten' kunnen worden onderscheiden in de daling van de werkloosheidsuitkeringen, het negatieve 'inverdieneffect' van de extra rente en de invloed van de wijziging in de loon- en prijsverhoudingen.

De hogere groei van de belastingopbrengsten ten gevolge van het aanvullende beleid is voor de beperking van de tekortvergroting van groot belang, doch komt in deze opstelling niet als 'inverdieneffect' voor. Deze extra groei van de belastingopbrengsten is namelijk noodzakelijk om de huidige tegenvaller in de belastingopbrengsten ongedaan te maken. Zou dit herstel van de belastingopbrengsten niet optreden dan zou het structureel begrotingstekort bijna 2 miljard hoger worden geraamd.

Tabel 5.4. Samenstelling 'inverdieneffecten' (in miljarden guldens)

	1977	1978	1979	1980
1. Daling werkloosheidsuitkeringen	0,1	0,6	1,1	1,6
2. Extra rente	—	— 0,4	— 1,0	— 1,5
3. Wijziging loon- en prijsverhoudingen	1,4	3,0	4,7	6,4
4. Totaal 'inverdieneffecten'	1,5	3,2	4,8	6,5
5. Accres	1,5	1,7	1,6	1,7

De post 'wijziging loon- en prijsverhoudingen' blijkt veruit het belangrijkste 'inverdieneffect' te zijn. Dit voordeel vloeit voort uit de omstandigheid, dat de loon- en prijsstijgingen die in de MEV-1980 liggen besloten sterk afwijken van de loon- en prijsverhoudingen die vorig jaar bij de meerjarenramingen zijn gehanteerd. Het belangrijkste verschil is de daling van de arbeidsinkomensquote met 6 à 7 punten¹⁾ die in de MEV-1980 besloten ligt, hetgeen voor de sterk loongevoelige overheidsuitgaven een omvangrijk voordeel meebrengt.

Tabel 5.5. Structureel beeld rijksbegroting (in miljarden guldens)

	1977	1978	1979	1980
1. Relevante uitgaven	83,2	92,2	101,4	110,6
2. Relevante ontvangsten	74,1	81,3	90,7	100,0
a. Belastingopbrengsten	60,4	66,2	74,4	82,8
b. Niet-belastingmiddelen	13,7	15,1	16,3	17,2
3. Structureel begrotingstekort	9,1	10,9	10,7	10,6
		(in % nationaal inkomen)		
	3,9	4,3	3,75	3,4

De regering is overtuigd van de noodzaak het financieringstekort overeenkomstig dit beeld terug te dringen. Een stringent begrotingsbeleid is daartoe noodzakelijk. De structurele begrotingstekorten zoals deze nu worden voorzien zijn dan ook maxima, waartegen de toetsing van de meerjarenramingen ook in geval van onvermijdelijke wijzigingen dient te blijven geschieden. In het bijzonder dient er op te worden gewezen, dat een eventueel niet volledig realiseren van de nu voorziene 'inverdieneffecten' tot

¹ Gecorrigeerd voor mijnbouw, openbaar nut en woningexploitaties

verdere ombuiging van de uitgaven zou moeten leiden, ten einde het terugdringen van het financieringstekort niet in gevaar te brengen. In dit verband zijn de gebruikelijke spelregels voor het meerjarige begrotingsbeleid van veel betekenis. In § 5.5 wordt hierop nader ingegaan.

De feitelijke tekorten van de rijksbegroting zullen nog enige tijd boven de structurele tekorten uitgaan. Voor deze feitelijke tekorten kan de onderstaande – gestileerde – raming worden gegeven:

Tabel 5.6. Raming feitelijk begrotingstekort (in miljarden guldens)

	1977	1978	1979	1980
1. Structureel begrotingstekort	9,1	10,9	10,7	10,6
2. Conjuncturele uitgaven (overloop van bestaande programma's)	1,7	0,5		
3. Conjuncturele belastingmaatregelen (overloop)	0,5	0,3		
4. Omzetting structurele vervroegde afschrijving en investeringsaftrek ¹	0,6	0,8	0,2	
5. Endogeen achterblijven van de belastingopbrengsten	0,9			
6. Feitelijk begrotingstekort (vóór aflossingen)	12,8	12,5	10,9	10,6
7. Feitelijk begrotingstekort als % nationaal inkomen	5,5	4,9	3,8	3,4

¹ De structurele vervroegde afschrijving en investeringsaftrek worden opgeheven en overgeheveld naar de investeringsrekening. Hiermede zijn de vermelde bedragen gemoeid. Aangezien de vennootschapsbe-

lasting op begrotingsbasis een jaar naait en de toevoeging aan de investeringsrekening in het jaar van de opheffing zelf gebeurt, ontstaan de vermelde tijdelijke vergrotingen van het begrotingstekort.

5.2. Het beleid ten aanzien van uitgaven en niet-belasting-ontvangsten

Uitgaven

De begrotingsbedragen voor 1977 en de meerjarenramingen tot en met 1981, die in bijlage 3 zijn opgenomen, hebben ten opzichte van de meerjarenramingen in de miljoenennota 1976 een groot aantal wijzigingen ondergaan. Voor het merendeel zijn deze reeds aangeduid in eerdere nota's, zoals de voorjaarsnota 1976, de nota Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid en de nota inzake selectieve groei. Nadien hebben de per 1 juli 1976 getroffen loonmaatregel en enkele nieuwe feiten en beslissingen tot nadere verhogingen en verlagingen van een aantal uitgavenramingen geleid.

De bedoelde wijzigingen zijn in de begrotingshoofdstukken verwerkt en eveneens in de uitgavencijfers per homogene groep in bijlage 3-A. Dit is echter nog niet mogelijk geweest voor de wijzigingen in de loon- en salariskosten, die rechtstreeks of langs de weg van subsidiëring ten laste van de rijksbegroting komen.

De belangrijkste ontwikkelingen en wijzigingen in de afzonderlijke uitgavensectoren worden in deze paragraaf geschetst. Een cijfermatig inzicht wordt verstrekt in bijlage 3-B. Voor gedetailleerde informatie wordt verwezen naar de memories van toelichting op de desbetreffende begrotingshoofdstukken.

Een aanmerkelijke stijging van het uitgavenniveau van de Europese Gemeenschappen maakte een verhoging van de meerjarenraming van de Nederlandse bijdrage met 225 miljoen noodzakelijk. Deze is reeds in de voorjaarsnota 1976 opgenomen. Voor het jaar 1977 kan hiertegenover alsnog een meevaller van 100 miljoen worden verwacht, zodat de verhoging voor dat jaar beperkt kan blijven tot 125 miljoen.

Het plafondbedrag van de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking is aangepast aan de herziening van de ramingen van het netto nationale inkomen tegen factorkosten. Het plafond blijft gehandhaafd op 1½% van dat inkomen.

Zoals in de nota de 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid' is vermeld, zijn ter verwezenlijking van de afremming van de uitgavengroei in de sector onderwijs en wetenschappen maatregelen voorzien, die in hoofdzaak betrekking hebben op de exploitatiekosten, de investeringen en de gemiddelde kosten per arbeidsplaats. Dergelijke maatregelen zijn met name voorgenomen bij het wetenschappelijk onderwijs en de academische ziekenhuizen en, in mindere mate, bij het voortgezet onderwijs.

Tengevolge van de omvangrijke begrotingstekorten, die in het beleid voor de komende jaren zijn opgenomen, zullen de uitgaven voor de nationale schuld sterk toenemen. De nieuwe meerjarenramingen laten een groeiend verschil zien met de ramingen in de vorige miljoenennota.

In de miljoenennota 1976 werden de bedragen, berustend op de meerjarenramingen in de defensienota, voorwaardelijk verlaagd. Daarbij werd aangekend, dat voor een deel nog niet was vastgesteld op welke onderdelen de beoogde besparingen zouden worden aangebracht. Deze zouden in de miljoenennota 1977 worden verwerkt, nadat een daarvoor noodzakelijke studie zou zijn verricht. Als dan mocht blijken, dat de bedoelde besparingen redelijkerwijs niet konden worden verkregen, zouden de meerjarenafspraken voor Defensie worden verhoogd.

Terwijl de genoemde studie nog gaande was, kwam ook Defensie voor de noodzaak te staan een bijdrage te leveren tot de beperking van de collectieve lastenstijging en tot de uitvoering van de voorjaarsnota 1976. De regering heeft de besparingen bij Defensie willen bereiken zonder de taken die Nederland in bondgenootschappelijk verband vervult aan te tasten. Dit beperkte de mogelijkheden om na de genoemde besparingen de in de miljoenennota 1976 voorwaardelijk opgenomen verlaging van de meerjarenramingen te verwezenlijken. Deze zullen dan ook maar ten dele worden gehandhaafd.

Bij het uitgaven-acces van volkshuisvesting en ruimtelijke ordening is het accent gelegd op huursubsidies, stadsvernieuwing en woningverbetering.

De tekorten van het openbaar vervoer zullen aanmerkelijk hoger liggen en een grotere stijging te zien geven dan in de Miljoenennota 1976 was geraamd. De belangrijkste oorzaken hiervan zijn de aanvaarding van het meerjarenplan personenvervoer en de doorwerking van hogere loonkosten.

Voor de aanleg van een doorlaatbare dam in de Oosterschelde zijn extra bedragen gereserveerd, stijgend van 120 miljoen in 1976 tot een hoogste niveau van 370 miljoen in 1981.

Ondanks enige uitgavenbeperkingen in andere sectoren van de natte en droge waterstaat liggen de ramingen voor het gehele begrotingshoofdstuk van Verkeer en Waterstaat voornamelijk door de hiervoor genoemde oorzaken op een hoger niveau dan in 1975 werd voorzien.

De belangrijkste wijziging in de uitgavenramingen voor het begrotingshoofdstuk van Economische Zaken vloeit voort uit de structuurmaatregelen, genoemd in de nota inzake de selectieve groei; daarmee zijn bedragen gemoeid oplopend van 500 miljoen in 1977 tot 690 miljoen in 1980.

De uitgaven die verband houden met het energiebeleid kwamen tot nu toe ten laste van het Kalkar -en het Energiefonds. Voortaan zullen deze rechtstreeks ten laste van de rijksbegroting worden gebracht. De hiermee gemoeide bedragen zijn 135 miljoen in 1977 en 110 à 120 miljoen in de jaren 1978-1980; van deze bedragen heeft in 1977 rond 60 miljoen en in de jaren daarna circa 45 miljoen betrekking op het wetenschapsbeleid.

Voor de kosten van het landbouwonderwijs is in verband met de toenemende leerlingenaantallen een sterkere stijging geraamd. Overigens zijn in het begrotingshoofdstuk van Landbouw en Visserij verschillende verschuivingen aangebracht.

Het begrotingsbedrag 1977 en de ramingen 1978-1980 voor het departement van Sociale Zaken komen aanzienlijk hoger uit dan de meerjaren-

ramingen in de miljoenennota 1976 aangaven. De voornaamste oorzaken hiervan zijn:

- arbeidsmarktmaatregelen ingevolge de nota selectieve groei – 200 miljoen, toenemend tot 230 miljoen in 1980 – met daarnaast 300 miljoen in 1977 voor specifieke arbeidsmarktmaatregelen;
- de op het hoofdstuk Sociale Zaken op te nemen lasten van de per 1 oktober 1976 in te voeren algemene arbeidsongeschiktheidsverzekering zullen in 1977 circa 130 miljoen meer belopen dan het in de meerjarenramingen onder sociale zaken opgenomen saldobedrag; hiertegenover staan mutaties in gelijke of in tegengestelde richting op enkele andere begrotingshoofdstukken alsmede een onder de aanvullende posten opgenomen restpost; met deze mutaties was bij de samenstelling van de bedoelde saldopost rekening gehouden;
- de structurele dekking van de tijdelijke rijksbijdragen voor de algemene kinderbijslag-, de ouderdoms- en weduwen- en wezenverzekering (ca 1350 miljoen in 1977);
- het regeringsbeleid zal in de komende jaren tot een vermindering van het aantal werkloosheidsuitkeringen leiden, waardoor de rijksbijdragen aan de werkloosheidsverzekering kunnen dalen (ca 200 miljoen);
- van de uitgaven voor de Wet Werkloosheidsvoorziening zal in 1977 nog 270 miljoen als conjuncturele uitgaven buiten de structurele dekking worden gehouden; een bedrag van circa 450 miljoen wordt in 1977 en 1978 binnen de structureel te dekken uitgaven gebracht;
- in het kader van de loonkostensubsidies wordt in 1977 80 miljoen gestort in het Kinderbijslagfonds loontrekkenden;
- in verband met een gunstige ontwikkeling van de premie-opbrengsten en de lasten van het Ouderdomsfonds wordt in de periode 1977–1980 600 miljoen in mindering gebracht op de rijksbijdrage;
- de in de voorjaarsnota gemelde overschrijdingen bij de uitgaven voor de sociale werkvoorziening en de beeldende kunstenaarsregeling zullen in de komende jaren doorwerken; hiermee is 110 miljoen gemoeid oplopend tot 140 miljoen in 1980;
- omdat de verlaging van de werknemerspremie, die is doorgevoerd in het kader van de per 1 juli getroffen loonmaatregel, geen effect heeft voor personen die een A.O.W.- c.q. A.W.W.-pensioen genieten, zijn deze pensioenen verhoogd met meer dan de in de loonmaatregel voorziene bruto verhoging van f 30 per maand; in verband met deze extra verhoging ondergaan de rijksbijdragen aan het Ouderdomsfonds en het Weduwen- en Wezenfonds een verhoging, die in 1977 210 miljoen bedraagt.

Ook in de uitgaven voor Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk zijn enige belangrijke wijzigingen opgetreden ten opzichte van de meerjarenramingen in de miljoenennota 1976:

- in verband met de invoering van de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet is een vermindering aangebracht van 266 miljoen oplopend tot 300 miljoen in 1980;
- voorzover de maatregelen tot matiging van de groei van de sociale voorzieningen betrekking hebben op de algemene bijstand, zijn de gevolgen van die matiging voor de begroting van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk in de cijfers verwerkt; het hiermee gemoeide bedrag neemt toe van 60 miljoen in 1977 tot 220 miljoen in 1980; zoals reeds in de voorjaarsnota is gemeld, dienen de meerjarenramingen van de bijstands-uitgaven naar boven te worden bijgesteld (met ongeveer 85 miljoen in 1978 oplopend tot ongeveer 250 miljoen in 1980);
- van de kosten van de rijksgroepsregeling werkloze werknemers wordt in 1977 nog 82 miljoen als conjunctureel beschouwd; voor de jaren 1977–1980 zijn in totaal circa 700 miljoen in de structurele dekking begrepen;
- in verband met de per 1 juli 1976 getroffen loonmaatregel dienen voor de algemene bijstand, naast de toekenning van het equivalent van f 30 per maand, additionele maatregelen te worden getroffen, die in 1977 50 miljoen vergen, oplopend tot 60 miljoen in 1980.

In de afzonderlijke begrotingshoofdstukken en in de meerjarenramingen van die hoofdstukken zijn de salariskosten en de daaraan gerelateerde uitgaven geraamd op het loon- en salarisspeil dat is verwerkt in de afzonderlijke hoofdstukken van de begroting 1976, vermeerderd met een jaarlijkse stijging van 7½% (inclusief incidenteel accres).

Een aanvullende post van de meerjarenramingen (b. algemene salarismaatregelen e.d., zie bijlage 3-A) bevat de bedragen, die nog niet in de afzonderlijke uitgavenposten zijn opgenomen. In deze post is gerekend met nog niet in de begrotingsartikelen verwerkte en over de hoofdstukken verdeelde salarisverhogingen; tevens is gerekend met de effecten van de voorgenomen maatregelen op het terrein van de gezondheidszorg.

Eveneens is in de aanvullende posten van de meerjarenramingen gerekend met de invloed, die de personeelskosten e.d. rechtstreeks zullen ondergaan van het beleid dat is aangekondigd in de nota Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid en van de invoering van de algemene arbeidsongeschiktheidsverzekering.

De in de vorige alinea bedoelde nota bevat de aankondiging van de vervanging van de kinderaftrek in de loon- en inkomstenbelasting door een verhoging van de kinderbijslagen met bedragen, die aanvankelijk voor alle inkomensgroepen gelijk zullen zijn. De kinderbijslagfondsen zullen in verband hiermee een extra bijdrage van het Rijk ontvangen. De hieruit en uit de verhoging van ten laste van de overheid komende kinderbijslagen voortvloeiende uitgavenverhoging is ook in één aanvullende post geraamd.

De onder g. van de aanvullende posten opgenomen uitgavenverlagingen door aanvullende beleidsombuigingen in de sociale verzekeringen en voorzieningen, met ingang van 1979, houden verband met de omstandigheid, dat enkele voorgenomen beleidsombuigingen minder besparingen zullen opleveren dan aanvankelijk werd aangenomen. Dit is onder meer het geval bij de verlaging van uitkeringen aan niet-kostwinners (bij ouders inwonende kinderen) en bij het 'opschonen' bij de aanpassing van de uitkeringen aan de loonindex. Doordat de werknemerspremies van de sociale verzekeringen naar de huidige verwachting slechts weinig zullen stijgen zal het loon na aftrek van deze premies procentueel minder achterblijven bij het brutoloon, dan aanvankelijk was verondersteld; het effect van de correctie op het indexatiesysteem zal daardoor geringer zijn.

Niet-belastingontvangsten

Naast de mutaties, die de voorjaarsnota voor de jaren 1977-1980 aangaf, zijn slechts enkele wijzigingen in de ramingen van de niet-belastingmiddelen opgetreden.

De voornaamste is een bijstelling van de raming van de gasbaten, oplopend tot circa 1200 miljoen in 1980. Deze bijstelling is gebaseerd op extra opbrengsten als gevolg van heronderhandelingen met betrekking tot de exportcontracten, de olieprijsontwikkeling en prijsverhoging in de openbare voorziening.

Daarnaast dienen te worden vermeld het wegvallen van opbrengsten uit de selectieve investeringsregeling (50 miljoen per jaar), een hogere opbrengst van ca. 50 miljoen uit landbouwheffingen, en de gedeeltelijke restitutie van loonkosten van minder-validen werkzaam in het kader van de sociale werkvoorziening (13 miljoen in 1977, oplopend tot bijna 80 miljoen in 1980). Voorts is gerekend met een verhoging van de omroepbijdragen (ca. 40 miljoen).

5.3. Aanvullende maatregelen

In aanvulling op de in het kader van het 1%-beleid genomen maatregelen zullen verschillende aanvullende maatregelen worden getroffen ter bevordering van de investeringen en de werkgelegenheid en ter verbetering van de economische structuur van ons land.

Deze maatregelen zijn samengevat in tabel 5.7.

Tabel 5.7. Aanvullende beleidsmaatregelen (in miljarden guldens)

	1977	1978	1979	1980
1. Economische structuurmaatregelen	0,5	0,6	0,6	0,7
2. Arbeidsmarktmaatregelen	0,3	0,2	0,2	0,2
3. Loonkostensubsidies	0,4	1,1	1,3	1,5
4. Herziening van de belastingheffing in verband met de inflatie	—	1,1	1,3	1,4
5. Investeringsrekening	1,3	2,1	2,3	2,5
6. Totaal	2,5	5,1	5,7	6,3

De economische structuurmaatregelen bestaan uit maatregelen ter verbetering van de structuur van de bedrijfstakken, maatregelen ter bevordering van technologische verbeteringen en maatregelen in het kader van het regionale beleid. De arbeidsmarktmaatregelen omvatten mobiliteitsbevorderende maatregelen, maatregelen ter verbetering van arbeidsplaatsen en sociale maatregelen bij herstructurering.

De loonkostensubsidies dienen ter beperking van de arbeidskostenontwikkeling en zullen worden geconcretiseerd in de vorm van subsidiëring van sociale verzekeringspremies. Voor 1977 is 0,3 miljard aangewend ter beperking van de belastingdruk.

Voor de jaren 1978 tot en met 1980 zijn bedragen uitgetrokken ten behoeve van een voorgenomen herziening van de belastingheffing in verband met de inflatie. Een studie hieromtrent zal naar het zich laat aanzien in het komende jaar voorlopig kunnen worden afgerond.

De bedragen die zijn uitgetrokken voor de investeringsrekening worden vermeerderd met de bedragen die vrijkomen door de opheffing van de structurele vervroegde afschrijvings- en investeringsaftrekregeling. De wegvallende opbrengsten uit hoofde van de Wet selectieve investeringsregeling zullen op de voor de investeringsrekening bestemde bedragen in mindering worden gebracht. Een en ander wordt toegelicht door de onderstaande tabel.

Tabel 5.8. Investeringsrekening (in miljarden guldens)

	1977	1978	1979	1980
1. Bedragen uitgetrokken bij het aanvullende beleid	1,3	2,1	2,3	2,5
2. Opheffing structurele vervroegde afschrijving en investeringsaftrek	0,6	1,4	1,7	1,9
3. Derving opbrengsten selectieve investeringsregeling	— 0,1	— 0,1	— 0,1	— 0,1
4. Totaal investeringsrekening	1,8	3,4	3,9	4,3

Opgemerkt zij, dat uit de bedragen voor de investeringsrekening tevens de overgangsregeling wordt gefinancierd. Het aanvullende beleid heeft een aantal — per saldo gunstige — effecten op de rijksbegroting en de begroting van het Gemeentefonds. De volgende tabel geeft hiervan een beeld.

Tabel 5.9. 'Inverdieneffecten' van het aanvullende beleid (in miljarden guldens)

	1980
1. Hogere belastingontvangsten als gevolg van grotere reële groei van het nationale inkomen	+ 1,7
2. Gevolgen lagere prijsstijging:	
a. lagere belastingontvangsten	- 1,5
b. lagere uitgaven rijksbegroting	+ 1,5
c. lagere uitgaven Gemeentefonds	+ 0,2
3. Daling werkloosheidsuitkeringen ¹	+ 1,6
4. Hogere uitgaven wegens rente als gevolg van tekortvergroting ten behoeve van het aanvullende beleid	- 0,7
5. Totale 'inverdieneffect' van het aanvullende beleid	+ 2,8

¹ Zie bijlage 3-F (I ad 7)

De invloed van het aanvullende beleid op het begrotingstekort 1980 blijft aldus beperkt tot $6,3 - 2,8 = 3,5$ miljard, overeenkomend met 1,1% nationaal inkomen.

5.4. Geëxtrapoleerde ramingen voor 1981

Overeenkomstig de desbetreffende bepaling in het ontwerp van de nieuwe Comptabiliteitswet zijn ook dit jaar aan de nieuwe begroting ramingen voor vier op het begrotingsjaar volgende jaren toegevoegd. Anders dan de ramingen voor 1978 tot en met 1980 hebben de ramingen 1981 het karakter van extrapolaties. Dit wat andere karakter van de ramingen voor 1981, waaraan dus niet over de gehele linie beleidsveronderstellingen ten grondslag liggen, hangt samen met de omstandigheid dat voor dat jaar een essentieel gegeven voor het uitzetten van een meerjarig begrotingsbeleid nog niet beschikbaar is, te weten macro-economische prognoses.

Zoals ook in de vorige miljoenennota's is toegelicht hebben extrapolaties of geëxtrapoleerde ramingen het karakter van een technische uitwerking van de extrapolatie-definitie. Onder geëxtrapoleerde ramingen worden krachtens deze definitie verstaan: ramingen waarbij – uitgaande van de bedragen van de laatste begroting of van het laatste jaar waaraan afspraken dan wel beleidsveronderstellingen ten grondslag liggen – rekening is gehouden met wettelijke regelingen, verplichtingen, afspraken, exogene factoren, de voltooiing van eenmalige projecten, alsmede voor zover deze elementen niet van toepassing zijn, met een constant volume van de afzonderlijke posten. De ramingen voor 1981 zijn voor de afzonderlijke posten opgesteld op basis van een loonstijging van $7\frac{1}{2}\%$ en de daarbij veronderstelde prijsstijging van overheidsuitgaven. In een aanvullende post zijn de ramingen evenwel in totaal bijgesteld voor een zelfde loon- en prijsstijging als die, welke besloten is in de MEV-1980.

Het grote aantal fasen dat dit jaar bij het tot stand komen van het meerjarige begrotingsbeleid werd gevolgd (met name de ombuigingen in het kader van de 1%-doelstelling en het aanvullende beleidsprogramma) leidde er toe dat de – bij het departement van Financiën opgestelde – extrapolaties voor 1981 pas op een laat tijdstip konden worden voltooid. Hierdoor kon in een aantal gevallen over de ramingen nog geen intensief overleg met de betrokken departementen worden gevoerd. Een zodanig overleg kan nog tot enige, zij het in verband met het overwegend technische karakter van de opstelling, niet aanzienlijke bijstelling leiden. Een overzicht van de extrapolaties voor 1981 is opgenomen in bijlage 3-A. Voor dat jaar kan de volgende toetsing worden gepresenteerd.

Tabel 5.10. Toetsing geëxtrapoleerde ramingen 1981 (in miljarden guldens)

<i>1. Begrotingsruimte</i>	<i>11,1</i>
a. Trendmatige groei van de belastingontvangsten	9,7
b. Groei structureel begrotingstekort conform trendmatige groei nationaal inkomen	1,0
c. Accres niet-belastingmiddelen (exclusief opbrengst aardgas)	0,6
d. Groei aardgas-opbrengsten	- 0,2
<i>2. Beslag op begrotingsruimte</i>	<i>13,0</i>
a. Inflatiecorrectie (80%) ¹	1,7
b. Investeringsrekening	0,4
c. Accres relevante uitgaven	10,8
d. Gemeentefonds en Provinciefonds	0,1
<i>3. Toetsingstekort</i>	<i>1,9</i>

¹ Voorlopige rekenveronderstelling

In post 2.c is rekening gehouden met een groei van de onder de uitgaven opgenomen aanvullende beleidsmaatregelen van 2,4 miljard in 1980 tot 2,7 miljard in 1981 (economische structuurmaatregelen, arbeidsmarktmaatregelen en loonkostensubsidies).

Uit de uitkomsten van de toetsing blijkt, dat voor 1981 per saldo voor een bedrag van 1,9 miljard uitgavenverlagende respectievelijk middelenverhogende maatregelen zullen moeten worden getroffen. Op welke uitgaven- en ontvangstentotalen, onderverdeeld naar afzonderlijke groepen, het budgettaire beleid voor dat jaar gericht zal worden, is afhankelijk van de macro-economische vooruitzichten voor de periode na 1980, alsmede van de dan bestaande politieke doelstellingen.

5.5. De spelregels voor het meerjarige begrotingsbeleid

De spelregels voor het meerjarige begrotingsbeleid zijn er op gericht het totale beeld van de begroting tijdens de uitvoering onveranderd te doen blijven en ook het totale beeld van de meerjarenafspraken te handhaven. De geldende regels, die zijn opgesomd op blz. 52/53 van de miljoenennota 1975, dienen enigermate te worden aangepast in verband met het 1%-beleid. Volgens die spelregels behoeften hogere uitgaven niet steeds aan de uitgavenzijde te worden gecompenseerd maar was ook compensatie door hogere middelen toegestaan. In het kader van het 1%-beleid betekenen hogere middelen echter in de meeste gevallen hogere druk van de collectieve lasten, waardoor een overschrijding van de 1%-norm zou optreden. Alleen niet-belastingontvangsten, die geen collectieve lasten vormen, met name de opbrengsten wegens verkoop van aardgas aan het buitenland, kunnen betrokken blijven bij de uitgavencompensaties.

Daarnaast vergt het 1%-beleid dat de verschillende componenten van de drukstijging te zamen worden gezien. Een hogere waarde van één van de componenten dient via de overige componenten te worden gecompenseerd. Een lagere waarde biedt ruimte voor drukverhoging elders. Zo kan een lagere premiedrukstijging ruimte bieden tot belastingverzwaring of verhoging van niet-belastingontvangsten en via die weg tot verruiming van het uitgavenbeleid. Anderzijds zal een hogere premiedrukstijging moeten leiden tot een vermindering van de drukstijging van belastingen of niet-belastingontvangsten en als gevolg daarvan tot een vermindering van uitgaven.

Bij de uitvoering van de begroting kan aan de hand van het Centraal Economisch Plan (sociale premies en belastingen lagere publiekrechtelijke lichamen) en de voorjaarsnota (niet-belastingontvangsten en belastingen) worden nagegaan of nog aan de 1%-norm wordt voldaan. Daarbij moet in

aanmerking worden genomen, dat als gevolg van endogene effecten van het 1%-beleid en van het aanvullende programma en van de in dit laatste begrepen drukverlagingen de feitelijke drukstijging lager behoort uit te komen (zie § 4.5). Alvorens dan de 1%-norm te kunnen toetsen moet dus voor de bedoelde effecten worden gecorrigeerd.

Indien verschillen ten aanzien van de drukstijging blijken zal het veelal toch niet goed mogelijk zijn daarvoor nog in het lopende jaar compensaties aan te brengen. Een wijziging van belasting- of premiedruk met daaraan gekoppeld een wijziging van rijksuitgaven of van sociale voorzieningen zal op zo korte termijn doorgaans niet te verwezenlijken zijn. Naar het oordeel van de regering is het vooral van belang de doorwerking van de bedoelde verschillen in volgende jaren te compenseren. Dit kan jaarlijks geschieden bij de opstelling van de ontwerp-begroting en de bijwerking van de meerjarenramingen.

6. De begroting 1977

6.1. Totaalbeeld

In tabel 6.1 wordt het totaalbeeld van de ontwerp-begroting 1977 geplaatst naast dat van de oorspronkelijke begroting 1976 en de vermoedelijke uitkomsten voor dat jaar, zoals deze zijn vermeld in bijlage 4.

Tabel 6.1. Totaalbeeld begrotingen 1976 en 1977 (in miljarden guldens)

	Ontwerp- begroting 1976	Vermoedelijke uitkomsten 1976	Ontwerp- begroting 1977
<i>I. Exclusief conjuncturele posten</i>			
Uitgaven	72,8	73,5	84,9
Ontvangsten	64,7	66,8	72,5
Saldo	- 8,1	- 6,7	- 12,4
Saldo exclusief aflossingen staatsschuld	- 6,7	- 5,2	- 10,6
<i>II. Inclusief conjuncturele posten</i>			
Uitgaven	77,9	78,0	86,6
Ontvangsten	62,8	64,4	72,0
Saldo	- 15,1	- 13,6	- 14,6
Saldo exclusief aflossingen staatsschuld	- 13,7	- 12,1	- 12,8

In het vorenstaande overzicht zijn begrepen de ramingen van de afzonderlijke begrotingshoofdstukken, alsmede de zgn. aanvullende posten die nog niet over de hoofdstukken kunnen worden verdeeld of die wegens hun stelpostkarakter voorshands niet in de ramingen per begrotingsartikel zijn verwerkt. Dit betreft met name enkele posten wegens loon- en prijsbijstelling en wegens de herstructurering van de kinderbijslag en de kinderaftrek. Voorts is in het totaalbeeld inclusief conjuncturele posten op gelijke wijze rekening gehouden met het deel van het beleidsprogramma 1976, dat naar verwachting ten laste van de begroting 1977 zal komen.

In de bijlagen 1-C resp. 3-A zijn de aanvullende posten afzonderlijk vermeld. Voor een specificatie van het verschil tussen de totaalbeelden I en II wordt verwezen naar bijlage 1-D.

6.2. De uitgaven

De thans ingediende ontwerp-begroting 1977 vertoont een relevant uitgavenaccres van 11,8 miljard. Hiervan moet 5,7 miljard worden toegeschreven aan de loon- en prijsstijging 1977. In percentage beloopt de totale stijging $16\frac{1}{2}\%$, waarvan 8% het gevolg is van loon- en prijsstijgingen en $8\frac{1}{2}\%$ resteert als volumestijging. In tabel 6.2 worden deze groeipercentages vergeleken met de overeenkomstige groeivoeten welke begrepen waren in de ontwerp-begroting 1976 ten opzichte van de ontwerp-begroting 1975. Over-

wogen is, dat door het op deze wijze zonder meer tegenover elkaar stellen van de voor de toetsing relevante uitgavenniveaus volgens de ontwerp-begrotingen 1976 en 1977 toch een vertekend beeld ontstaat als gevolg van enkele bijzondere factoren. Daarmede wordt met name gedoeld op het structureel maken van de tijdelijke bijdragen aan de sociale verzekeringsfondsen en van de helft van de voor 1976 als conjunctureel aangemerkte werkloosheidsuitkeringen (te zamen 1,9 miljard) en de omzettingen van de kinderaftrek, de investeringsaftrek zeescheepvaart en het Energiefonds (te zamen 1,1 miljard). Voor een juiste beoordeling van de volumegroei van de uitgaven dienen beide mutaties te worden geëlimineerd, hetgeen in regel 4 van de volgende tabel is geschied.

Tabel 6.2. De relevante uitgaven 1975, 1976 en 1977

	1975	1976	1977
1. Totale relevante uitgaven (in miljarden guldens)	61,0	71,4	83,2
2. Groei in %		17%	16½%
3. Volumegroei in %		8%	8½%
4. Gecorrigeerde volumegroei in %			4%

De aldus gecorrigeerde volumegroei komt voor circa 1½% op rekening van het aanvullende beleidsprogramma. Voor de groei van de traditionele uitgaven resteert circa 2½%. In dit ten opzichte van voorgaande jaren lage percentage komt de invloed van het 1%-beleid tot uitdrukking in welk kader de drukstijging die van de rijksbegroting 1977 uitgaat is beperkt van 0,60 tot 0,35%.

6.3. De ontvangsten

6.3.1. Het belastingbeleid

Uitgangspunten voor het belastingbeleid 1977

Ook voor het belastingbeleid voor 1977 is de noodzakelijke beperking van de drukstijging van de collectieve lasten een belangrijk gegeven. De beperking van de stijging van de belastingdruk wordt, zoals reeds in de nota Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid is medegedeeld, voor een gedeelte bereikt door de vergroting van het begrotingstekort in 1976, voorzover deze het gevolg was van tijdelijke lastenverlichtingen, structureel voor lastenverlichting te bestemmen. Dit betekent dat ruimte is ontstaan voor het permanent maken van de voor 1975 en 1976 op conjuncturele gronden aangebrachte verlaging van de loon- en inkomstenbelasting en voor het verlengen van de voor die jaren aangebrachte verruiming van de inkomensgrenzen van de zelfstandigenaftrek. Voorts betekent deze tekortvergroting dat de meeropbrengst van de per 1 oktober 1976 ingaande verhoging van de omzetbelasting ook voor het met het uitstel gemoeide bedrag als dekking voor 1977 kan worden aangemerkt. Met het structureel maken van de tijdelijke lastenverlichtingen is in totaal een bedrag gemoeid van 2550 miljoen.

De verhoging van de omzetbelasting per 1 oktober 1976 geeft voor 1977 een meeropbrengst van 1690 miljoen. Voorts leiden de overige overlopen uit het in de ontwerp-begroting 1976 voorziene belastingplan 1976, de schorsing van de investeringsaftrek voor de zeescheepvaart per 1 juli 1976 en de verdere invoering van de gemeentelijke onroerend-goedbelasting voor 1977 per saldo tot een meeropbrengst van 200 miljoen. Van een en ander geeft tabel 6.3 een overzicht.

Tabel 6.3. Gevolgen van reeds vaststaande maatregelen

<i>A. Belastingplan zoals dit is omschreven in de miljoenennota 1976¹</i>	1977
<i>Loon- en inkomstenbelasting</i>	
Verhoging van tariefpercentages, met uitzondering van dat van 20, met 1 punt	+ 120
Begrenzing inflatie-aanpassing voor de tariefschijven 58% en hoger	+ 5
Verruiming reiskostenregeling voor afstanden tot 10 km	- 15
<i>Omzetbelasting</i>	
Verhoging van het algemene tarief met 2 punten	+ 1690
<i>Alcoholaccijns</i>	
Verhoging van het tarief met ongeveer 32%	+ 30
<i>Wijnaccijns</i>	
Verdubbeling van de tarieven	+ 15
<i>Belasting van rechtsverkeer</i>	
Assurantiebelasting, verhoging van het tarief met 2 punten	+ 10
Kapitaalsbelasting, verlaging van het tarief met 1 punt	- 5
<i>B. Vennootschapsbelasting</i>	
Schorsing van de investeringsaftrek voor de zeescheepvaart	+ 50
<i>C. Grond- en personele belasting</i>	
Verlies aan rijksopcenten i.v.m. invoering gemeentelijke onroerend-goedbelasting	- 10
Positieve budgettaire gevolgen	1890

¹ In deze tabel is niet verwerkt het effect van de beëindiging per 1 januari 1977 van het 80/00- tarief en de vrijstelling van f 90 000 bedrijfsvermogen van de vermogensbelasting nu ten aanzien daarvan

in het kader van het belastingplan 1977 een verlenging wordt voorgesteld. In samenhang daarmee is in tabel 6.4 ook niet het effect van de voorstellen tot verlenging van die maatregelen verwerkt.

Voor het belastingbeleid voor 1977 spelen voorts een aantal reeds aangekondigde structurele maatregelen een rol. De voorgenomen maatregelen met betrekking tot de kinderaftrek leiden voor 1977 tot een meeropbrengst aan belastingen van 910 miljoen. Hiertegenover staat een verhoging van kinderbijlagen tot een bedrag van 640 miljoen.

De afschaffing van de investeringsaftrek en de vervroegde afschrijving ter gelegenheid van de voorgenomen invoering van een investeringsrekening per 1 april 1977 geeft een meeropbrengst aan belasting van 575 miljoen. Dit bedrag dient mede om deze rekening – waarvoor in tabel 5.2 een bedrag van 1800 miljoen als een beslag op de begrotingsruimte is opgevoerd – te financieren.

Het belastingplan 1977

Blijkens tabel 5.2 dienen de belastingen in 1977 per saldo – gecorrigeerd voor afrondingsverschillen – een meeropbrengst te geven van 575 miljoen. Dat bedrag is becijferd, uitgaande van het toepassen van de inflatiecorrectie voor 80%, zoals eerder in deze nota is medegedeeld. Behalve voor het genoemde bedrag van 575 miljoen dient nog dekking te worden gevonden voor de wijzigingen in het in de ontwerp-begroting 1976 voorziene dekkingsplan. De gevolgen van deze wijzigingen zijn – zoals blijkt uit de voorjaarsnota 1976 – voor 1977 rond 100 miljoen.

In het kader van het belastingplan worden voorts de hierna beschreven gerichte belastingverlichtingen tot stand gebracht.

De reiskostenaftrek voor het reizen woning-werk zal voor afstanden tot 10 km worden verhoogd van f 150 tot f 200. Voor afstanden boven 10 km zullen de bedragen die daarenboven aftrekbaar zijn ongeveer worden verdubbeld. Eveneens zullen de vrijgestelde vergoedingsbedragen worden verhoogd door deze af te stemmen op de kosten van het openbare vervoer. De zelfstandigenaftrek zal in 1977 worden gehandhaafd op het niveau van 1976, t.w. f 1600. Ook zal de regeling inzake de twee-jaarstermijn voor de achterwaartse verliescompensatie (carry back) met een jaar worden verlengd. Met deze beide maatregelen zijn dan alle in 1975 ingevoerde tijdelijke lastenverlichtingen in 1977 bestendigd. De toegestane lijfrentepremieaftrek zal worden afgestemd op het bedrag dat ten hoogste aan de oudedagsreserve kan worden toegevoegd. Voor 1977 betekent dit een verhoging van de lijfrentepremieaftrek van f 7500 tot f 11 000. De vaste bedragen van de stamrechtvrijstelling zullen worden verdubbeld; het bedrag van de stakingsvrijstelling zal worden verhoogd van f 15 000 tot f 20 000.

Tabel 6.4. Gerichte belastingverlichtingen

Verhoging reiskostenaftrek voor de eerste 10 km	50
Verhoging reiskostenaftrek boven 10 km	30
Verlenging zelfstandigenaftrek en twee jaar achterwaartse verliescompensatie	55
Verhoging lijfrentepremieaftrek	10
Verhoging stamrecht- en stakingsvrijstelling	5
Totaal	150

Een en ander leidt er toe dat de dekking van de begroting 1977 op de volgende wijze tot stand komt:

Tabel 6.5. Benodigd bedrag en de wijze waarop het wordt verkregen

<i>Benodigd bedrag</i>		<i>Maatregelen</i>	
Blijkens tabel 5.2	600	Verlenging tijdelijke verlichtingen	– 2550
Correctie voor afrondingsverschillen	– 25	Vaststaande maatregelen (tabel 6.3)	+ 1890
Wijzigingen belastingplan 1976	100	Maatregelen inzake de kinderaftrek	+ 910
		Afschaffing investeringsaftrek en vervroegde afschrijving	+ 575
		Gerichte belastingverlichtingen (tabel 6.4)	– 150
	675		675

6.3.2. De belastingontvangsten ¹

Het in hoofdstuk 2 geschetste beeld met betrekking tot het conjuncturele herstel vindt slechts ten dele zijn weerspiegeling in de opbrengstontwikkeling van de belastingen. Dit houdt verband met het feit dat zich bij de opbrengst van de twee meest conjunctuurgevoelige belastingen – te weten de vennootschapsbelasting en de inkomstenbelasting – in de neergaande conjunctuur-

¹ In bijlage 2-A wordt een specificatie gegeven van de geraamde opbrengst per belasting. In bijlage 4 wordt een toelichting gegeven op de herziene belastingramingen voor 1976. Een onderbouwing van de

afzonderlijke ramingen kan worden gevonden in de memorie van toelichting bij het ontwerp van de Wet op de Middelen 1977

fase een gematigder verloop heeft voorgedaan dan op grond van de macro-economische ontwikkeling mocht worden verwacht. Daarom zal het herstel van de opbrengstontwikkeling bij het aantrekken van de conjunctuur vermoedelijk ook minder uitbundig zijn dan op zichzelf bezien zou mogen worden verwacht. Voor 1977 wordt op begrotingsbasis een bruto belasting-opbrengst geraamd van circa 71,6 miljard. Hiervan zal ruim 58,2 miljard ten goede komen aan het Rijk. Het verschil tussen de voor 1977 geschatte bruto belastingopbrengst en de vermoedelijke uitkomsten voor 1976 bedraagt ongeveer 8,5 miljard. Hiervan nemen de omzetbelasting (+ 3,2 miljard), de loon- en inkomstenbelasting (+ 3,9 miljard) en de vennootschapsbelasting (+ 0,6 miljard) het overgrote deel voor hun rekening. Als gevolg van reeds vaststaande en voorgenomen wijzigingen in het fiscale regime zal in 1977 een autonome meeropbrengst optreden van circa 0,5 miljard. In dit bedrag is de invloed begrepen van de voorgenomen 80%-inflatiecorrectie ad 1,7 miljard. Exclusief het met de inflatiecorrectie gemoeide bedrag kan de autonome meeropbrengst in 1977 worden berekend op 2,2 miljard. Ongeveer 0,9 miljard daarvan valt toe te schrijven aan de voorgenomen maatregelen inzake de kinderaftrek in 1977 en bijna 1,7 miljard aan de verhoging van de omzetbelasting per 1 oktober 1976.

De overige voor 1977 voorgenomen maatregelen alsmede de doorwerking in 1977 van de in 1976 getroffen maatregelen en de toeneming van het bedrag dat in de sfeer van de vennootschapsbelasting met de fiscale investeringsfaciliteiten is gemoeid, leiden per saldo tot een autonoom middelenverlies van ongeveer 0,4 miljard. De endogene opbrengstgroei bedraagt derhalve rond 8,0 miljard (inclusief 80%-inflatiecorrectie 6,3 miljard).

De geraamde relatief sterke opbrengstgroei van de omzetbelasting (3200 miljoen, ofwel 20,3%) wordt globaal voor de helft gedragen door het bedrag (1690 miljoen) dat in 1977 zal worden ontvangen uit hoofde van de tariefverhoging per 1 oktober 1976. De geschatte endogene groei van de opbrengst ad ongeveer 9,6% blijft enigszins achter bij de voor 1977 geraamde groei van de nationale bestedingen.

De verdere terugdringing van de nominale loonontwikkeling in 1977 tot 8 à 8,5% beperkt uiteraard de endogene opbrengstgroei van de loonbelasting en, in mindere mate, die van de inkomstenbelasting. De in de sfeer van de loonbelasting veronderstelde endogene opbrengstgroei ad ongeveer 17,5% resulteert uit een belastbare loonsomstijging (inclusief volume-effecten) van circa 9½%. Voor de inkomstenbelasting is met een iets sterkere groei van de belastinggrondslag (namelijk 10%) gerekend, mede in verband met het voor 1977 voorziene herstel van de winstmarges in het bedrijfsleven.

Aan de specifieke problemen die bij het ramen van de opbrengst van de vennootschapsbelasting een rol spelen wordt in bijlage 4 van deze nota ruim aandacht besteed. Hier wordt volstaan met te vermelden, dat het bedrag dat met de fiscale investeringsfaciliteiten is gemoeid in 1977 ten opzichte van 1976 met ongeveer 0,5 miljard (begrotingsbasis) zal toenemen. Hierin is de 200 miljoen begrepen, die voortvloeit uit de tijdelijke verhoging van de investeringsaftrek op bedrijfsgebouwen en outillage per 9 juni 1976 als overgangsregeling naar het nieuwe systeem van de investeringsrekening, dat per 1 april 1977 moet ingaan. Tegenover dit middelenverlies staat een autonome meeropbrengst van 140 miljoen ten gevolge van het vervallen in 1976 (= begroting 1977) van de tijdelijke tariefverlaging met 1 punt in 1975. De endogene opbrengstgroei in de sfeer van de vennootschapsbelasting is voor de niet-aardgassector op 800 miljoen gesteld. Uit hoofde van het aardgas zal een opbrengstgroei van ongeveer 150 miljoen optreden.

Samenvattend kan het volgende beeld worden opgesteld.

Tabel 6.6. Belastingopbrengsten op begrotingsbasis

	Vermoedelijke uitkomsten 1976	Ontwerp- begroting 1977	in bedrag	Verschil in %
<i>I. Kostprijsverhogende belastingen</i>	26 197	30 087	3 890	14,8
waarvan omzetbelasting	15 800	19 000	3 200	20,3
<i>II. Belastingen op inkomen, winst en vermogen</i>	36 915	41 555	4 640	12,6
waarvan inkomstenbelasting	6 600	7 200	600	9,1
loonbelasting	21 700	25 000	3 300	15,2
vennootschapsbelasting	7 000	7 600	600	8,6
<i>II. Totaal van I en II</i>	63 112	71 642	8 530	13,5

6.3.3. De belastingdruk

Op grond van de huidige verwachtingen inzake de aan 1976 toe te rekenen belastingopbrengst (op transactiebasis) kan voor dat jaar een belastingdruk worden berekend van 31,4%. In 1977 zal deze druk naar schatting oplopen tot 32,3%. Deze cijfers wijken enigszins af van die welke in de Macro-Economische Verkenning zijn opgenomen, in hoofdzaak als gevolg van definitieverschillen. Zo zijn in de door het Centraal Planbureau berekende belastingdrukcijfers onder andere mede de milieueffingen begrepen.

De geschatte toeneming van de belastingdruk ad 0,9 procentpunt is, zoals in het vervolg nader zal worden uiteengezet, voor een belangrijk deel – namelijk 0,7 procentpunt – door statistische factoren bepaald. De mutatie van 1976 op 1977 is als volgt over de diverse belastingen c.q. categorieën van belastingen verdeeld.

Tabel 6.7. Mutatie in de belastingdruk in 1977 t.o.v. 1976

	Endogeen	Autonoom	Totaal
Omzetbelasting	– 0,10	+ 0,75	+ 0,65
Accijnzen	– 0,20	+ 0,05	– 0,15
Overige indirecte belastingen	– 0,15	–	– 0,15
Totaal indirecte belastingen	– 0,45	+ 0,80	+ 0,35
Loon- en inkomstenbelasting	+ 0,75	– 0,40	+ 0,35
Vennootschapsbelasting	– 0,05	+ 0,30	+ 0,25
Overige directe belastingen	–	–	–
Totaal directe belastingen	+ 0,70	– 0,10	+ 0,60
Totaal	+ 0,25	+ 0,70	+ 0,95

De endogene groei van de belastingopbrengsten zal in 1977 weinig uitgaan boven de geschatte groei van het nationale inkomen. Dit is vooral het gevolg van de per saldo degressieve opbrengstontwikkeling in de sfeer van de indirecte belastingen. Zo zal de groei van de belaste bestedingen enigszins achterblijven bij de groei van het nationale inkomen, waardoor de druk van de omzetbelasting zal dalen. De groei van de opbrengst aan accijnzen zal veel sterker bij die van het nationale inkomen achterblijven, in hoofdzaak vanwege het feit dat het merendeel van de accijnzen hoeveelheidsbelastingen zijn en geen waardebelastingen. De geraamde endogene opbrengstgroei bij de loon- en inkomstenbelasting zal enigszins geringer zijn dan de laatste jaren het geval was in verband met de verdere afbuiging van het stijgingstempo van de lonen in 1977.

Uit tabel 6.7 blijkt duidelijk, dat de voor 1977 geraamde toeneming van de belastingdruk voornamelijk voortvloeit uit de voor dat jaar vaststaande en voorgenomen wijzigingen in het fiscale regime, alsmede de doorwerking van eerder genomen maatregelen. Zo leidt de verhoging van het algemene tarief van de omzetbelasting per 1 oktober 1976 in 1977 tot een toeneming van de belastingdruk met ongeveer 0,75 procentpunt.

Om twee redenen geeft de autonome drukmutatie van 1976 op 1977 geen zuiver beeld van de in werkelijkheid optredende lastenverzwaring voor de particuliere sector. In de eerste plaats is de drukverzwaring als gevolg van de voorgenomen maatregelen ten aanzien van de kinderaftrek in de sfeer van de loon- en inkomstenbelasting voornamelijk statistisch van aard, omdat deze drukverzwaring in belangrijke mate – en voor de lagere inkomens zelfs meer dan volledig – wordt gecompenseerd door een verhoging van de kinderbijslaguitkeringen. In de tweede plaats treedt bij de vennootschapsbelasting een belangrijke drukverzwaring op door de voorgenomen afschaffing van de vervroegde afschrijving en de investeringsaftrek per 1 april 1977, maar daar tegenover staan (aanzienlijk hogere) uitkeringen in het kader van de investeringsrekening, die met ingang van die datum in werking zal moeten treden. De verhoging van de kinderbijslaguitkeringen en de via de investeringsrekening uit te trekken bedragen ter stimulering van de investeringen komen echter niet in een daling van het belastingdrukcijfer tot uitdrukking. In feite zal de drukverzwaring voor de particuliere sector dus aanzienlijk geringer zijn dan het macrobelastingdrukcijfer suggereert.

De verdeling van de belastingdruk over directe en indirecte belastingen is in 1976, voornamelijk onder invloed van het gevoerde fiscale beleid, in de richting van de indirecte belastingen verschoven. Door de voorgenomen maatregelen inzake de kinderaftrek en inzake de fiscale investeringsfaciliteiten zal in 1977 naar verwachting weer een verschuiving in de richting van de directe belastingen plaatsvinden, zij het dat deze relatief beperkt zal blijven door het tegenwicht dat de doorwerking in 1977 van de verhoging per 1 oktober 1976 van het algemene tarief van de omzetbelasting biedt. Hier gelden echter de reeds eerder geplaatste opmerkingen met betrekking tot het statistische karakter van een niet onaanzienlijk deel van de lastenverzwaringen in de directe sfeer. Zou men voor deze posten corrigeren, dan kan de drukverhouding tussen directe en indirecte belastingen in 1977 worden geraamd op 56,9 : 43,1. Indien tevens de belastingbaten in de sfeer van de vennootschapsbelasting die voortvloeien uit aardgaswinsten buiten beschouwing worden gelaten, wordt die verhouding 55,3 : 44,7.

Voor een overzicht van de belastingdruk en de verdeling daarvan over directe en indirecte belastingen over een periode van tien jaren wordt verwezen naar bijlage 2-B.

6.3.4. De niet-belastingontvangsten

Uit de onderstaande tabel blijkt dat de raming van de niet-belastingontvangsten voor 1977 13,8 miljard bedraagt. Dit is een stijging ten opzichte van 1976 van 1,3 miljard of 10%. De grootste post wordt gevormd door de aardgasopbrengsten. Het totaal exclusief deze opbrengsten is 7,9 miljard, hetgeen vergeleken met 1976 een toeneming is van ruim 1,0 miljard of bijna 15%. De toeneming van de aardgasopbrengsten beloopt 4%.

Tabel 6.8. Overzicht van de niet-belastingontvangsten

	Ontwerp- begroting 1976	Ontwerp- begroting 1977
1. Gerechtelijke boeten	118	125
2. Schoolgelden	96	68
3. Rente van woningwetleningen	1729	2213
4. Rente van staatsbedrijven	442	474
5. Overige rente-ontvangsten	111	126
6. Winstuitkering van de Nederlandsche Bank	490	490
7. Ontvangsten van de Dienst der Domeinen	125	134
8. Opbrengst Staatsloterij	100	100
9. Vergoeding wegens inningskosten EG-douanerechten	115	125
10. Loodsgelden e.d.	101	120
11. Aflossing van woningwetleningen	225	245
12. Ontvangsten kadaster en openbare registers	70	70
13. Uitgifte van kentekenbewijzen (deel III)	75	84
14. Uitkeringen van de PTT	1241	1510
15. Heffing lozen afvalstoffen in rijkswateren	100	110
16. Bijdragen in de kosten van waterstaatswerken	81	66
17. Dividenduitkering N.V. D.S.M.	75	60
18. Bijdrage van het Landbouw-Egalisatiefonds A	—	58
19. Vergoeding uit het Arbeidsongeschiktheidsfonds	98	90
20. Omroepbijdragen en ontvangsten wegens radio- en t.v.-reclame	500	537
21. Heffingen krachtens de Wet Luchtverontreiniging	57	55
22. Overige ontvangsten	934	1069
Totaal exclusief aardgasopbrengsten	6883	7929
23. Aardgasopbrengsten	5530	5760
Totaal van de relevante niet-belastingontvangsten	12 413	13 689
24. Aflevering van munt	41	68
Totaal van de relevante en de niet-relevante niet-belasting-ontvangsten	12 454	13 757

ad 2

In verband met de invoering van de tienjarige leerplicht is voor het vierde leerjaar bij het voortgezet onderwijs vrijdom van schoolgeld verleend. Daardoor wordt voor 1977 en volgende jaren een lagere opbrengst verkregen.

ad 3

De rente van woningwetleningen wordt 484 miljoen hoger geraamd. Dit is een gevolg van een naar verwachting per ultimo 1977 groter bedrag aan uitstaande leningen van circa 3,7 miljard, hetgeen 324 miljoen meer oplevert terwijl de aanpassing van het rentepercentage van eerder verstrekte leningen op 160 miljoen kan worden gesteld.

ad 14

Aan de hogere uitkeringen van de PTT tot een totaalbedrag van 269 miljoen liggen de navolgende accresramingen ten grondslag:

- de uitkering ad $3\frac{1}{2}\%$ over de bedrijfsbaten van de verkeersdiensten 18 miljoen,
- de aflossing van verstrekt kapitaal 61 miljoen,
- de toevoeging aan de reserves 190 miljoen.

ad 22

Hierbij is onder meer rekening gehouden met de buiten werking stelling van de Selectieve Investeringsregeling. In de ontwerp-begroting 1976 was ter zake aan opbrengst van heffingen 36 miljoen geraamd.

ad 23

Op basis van de ramingen waarvan is uitgegaan bij het opstellen van de voorjaarsnota 1976, bedraagt de opbrengst van de aardgasbaten voor 1977 5760 miljoen in plaats van 6400 miljoen zoals was aangenomen bij de meerjarenramingen in de miljoenennota 1976. Deze lagere raming wordt veroorzaakt door de verwachte lagere binnenlandse en buitenlandse afzet van aardgas.

6.4. De financiering

De raming van het uit de begrotingsuitvoering voortvloeiende kastekort van het Rijk is naar haar aard met een grote onzekerheidsmarge omgeven. Wat de begrotingsbetalingen betreft hangt dit onder meer samen met de toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet (overboeking van begrotingsposten naar een volgend jaar) en de mate waarin begrotingsverplichtingen in het desbetreffende jaar tot kasuitgaven leiden. Ook bij de ontvangsten spelen kas-transactieverschillen een belangrijke rol. Dit geldt met name ten aanzien van de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting.

In de onderhavige prognose is aangenomen dat het mede door de eerder genoemde factoren veroorzaakte gebruikelijke achterblijven van de kasuitgaven ten opzichte van de begrotingsraming zich in 1977 minder sterk zal voordoen dan in het voorafgaande jaar. Deze veronderstelling steunt onder meer op de overweging dat met het aflopen van eerder aangevangen werkgelegenheidsprogramma's ook de kasoverloop uit dezen hoofde naar volgende jaren vermindert.

Volgens de huidige inzichten zullen de totale kasontvangsten globaal overeenkomen met het in de begroting geraamde bedrag. Enerzijds zullen bij de vennootschapsbelasting de kasopbrengsten de begrotingsraming met enkele honderden miljoenen overtreffen, doordat als gevolg van de gebruikelijke aanslagprocedure het in 1976 opgetreden herstel van de winstmarges in sterke mate in de kascijfers van 1977 tot uitdrukking komt. Anderzijds wordt verwacht dat de ontvangsten aan inkomstenbelasting op kasbasis zullen achterlopen bij die op batenbasis.

Voorts moet rekening worden gehouden met een kastekort van het Gemeentefonds en netto voorschotten aan gemeenten uit hoofde van de onroerend-goedbelasting van naar raming te zamen 0,4 miljard.

Als gevolg van een en ander komt de financieringsbehoefte van het Rijk per saldo uit op een bedrag van ruim 13 miljard. De voor het Rijk op de voorinschrijfrekening beschikbaar komende middelen zullen rond 4 miljard bedragen. Er resteert dan nog een tekort van ruim 9 miljard waarin door een beroep op de geld- en kapitaalmarkt zal moeten worden voorzien. De hiermede samenhangende problematiek is in § 3.4 uiteengezet.

7. De financiën van de gemeenten en de provincies

7.1. Het Gemeentefonds en het Provinciefonds

Algemeen

Zowel het Gemeentefonds als het Provinciefonds ontvangen een bepaald aandeel in de belastingopbrengsten van het Rijk (enkele opbrengsten uitgezonderd). Bij ongewijzigd belastingregime en ongewijzigde aandeelpercentages zullen beider aandelen jaarlijks een trendmatige groei te zien geven, die in percentage gemeten gelijk is aan de trendmatige groei van de de belastingontvangsten die ten goede komen aan de rijksbegroting.

Hierbij aansluitend is enige jaren geleden voor het Gemeentefonds een trendmatige stijging van de uitkeringen bepaald. Uitdrukkelijk is echter de mogelijkheid open gehouden tot het toekennen van extra accressen of het aanbrengen van beperkingen indien de omstandigheden daartoe aanleiding geven. Met betrekking tot het Provinciefonds wordt – zoals onder het desbetreffende hoofd zal blijken – met ingang van 1977 eveneens een trendmatige stijging van de uitkeringen voorgesteld.

Indien het accres van de uitgaven verschilt van de trendmatige groei van de ten bate van de fondsen komende aandelen in de belastingopbrengsten, wordt het verschil ten laste of ten bate van de begrotingsruimte van het Rijk gebracht.

De aanpassing van de middelen van de fondsen geschiedt zo nodig door wijziging van de aandeelpercentages. Hierbij wordt mede rekening gehouden met eventuele belastingmaatregelen. Deze behoren immers op zichzelf bezien niet door te werken in het bedrag van het belastingaandeel van de beide fondsen. De aandeelpercentages dienen zo te worden gewijzigd, dat de fondsen structureel een sluitende begroting hebben. Tekorten of overschotten kunnen dan slechts voorkomen als gevolg van conjuncturele oorzaken.

Het Rijk treedt op als kassier van de fondsen. Overschotten of tekorten van beide fondsen worden dus in aanmerking genomen bij de raming van het totale financieringstekort, waarin het Rijk moet voorzien.

Gemeentefonds

Als uitvloeisel van het 1%-beleid en in samenhang met de lagere trendmatige reële groei van het nationale inkomen is het trendmatige volume-accres van de algemene uitkering verlaagd van 4 tot $3\frac{1}{2}\%$. Het vorig jaar in de meerjarenafspraken voorziene extra accres van 45 miljoen per jaar is gehandhaafd.

Mede hierdoor is het mogelijk met ingang van 1977 de zgn. schoonmaakuitkering, die is toegekend in verband met het vervallen van de gemeentelijke opcenten op de grondbelasting en de personele belasting, op te nemen in de gewone schaalbedragen. Dit strekt vooral ten voordele van gemeenten met een dalend aantal inwoners en van snelgroeiende gemeenten. Het bedrag per hectare voor de verdelingsmaatstaf 'oppervlakte' wordt ingaande 1977 verhoogd van f 10 tot f 11.

In bijlage 3-C wordt een overzicht gegeven van de meerjarenramingen van het fonds. Daarin zijn niet begrepen de uitkeringen voor de materiële kosten van het lager onderwijs, die uit een daartoe te ontvangen bijdrage van de rijksbegroting via het fonds worden verstrekt. Terzake zijn de vorig jaar gemaakte meerjarenafspraken gehandhaafd. Deze voorzien in een belangrijke verbetering van het bedrag per leerling.

In de ramingen zijn de effecten van de beleidsherzieningen in de sociale verzekeringen en voorzieningen nog niet verwerkt.

Voor het Provinciefonds gold tot dusver als regel, dat de uitkeringen van het fonds zonder correctie werden afgestemd op de inkomsten van het fonds. Vorig jaar is een incidentele maatregel getroffen om te voorkomen, dat de gevolgen van de conjuncturele daling van de belastingopbrengsten volledig zouden doorwerken in de uitkeringen van het Provinciefonds. Op deze weg voortgaande is thans besloten het huidige karakter van opdeelfonds te wijzigen en in plaats daarvan de uitgaven van het fonds af te stemmen op de te verwachten trendmatige ontwikkeling van de inkomsten. Deze methodiek vergemakkelijkt het opstellen van meerjarenprognoses voor de uitkeringen van het fonds, hetgeen van betekenis is voor de provinciale planning.

De uitkeringen zullen volgens het voorstel jaarlijks groeien met het percentage dat wordt gebruikt voor de berekening van de trendmatige toeneming van de belastingopbrengsten. Bij de bepaling van het aandeelpercentage van het fonds zal worden uitgegaan van het structurele niveau van die opbrengsten. Evenals bij het Gemeentefonds zullen conjuncturele fluctuaties tot uitdrukking komen in overschotten of tekorten.

De ontwikkeling van aard en omvang van de taken van de provincies leiden er toe dat de huidige verdeelsleutel niet meer in alle opzichten voldoet. Daarom is een wijziging van de verdeelsleutel, ingaande 1977, in voorbereiding.

In bijlage 3-C wordt een overzicht gegeven van de meerjarenramingen van het fonds.

7.2. De specifieke uitkeringen aan gemeenten, provincies en andere publiekrechtelijke lichamen

Naast de uitkeringen uit het Gemeentefonds en het Provinciefonds hebben de overige publiekrechtelijke lichamen andere inkomsten, waarvan de kwantitatief belangrijkste zijn de ten laste van de rijksbegroting komende specifieke uitkeringen. Het gaat hierbij om gelden die op de rijksbegroting worden uitgetrokken en aan de overige publiekrechtelijke lichamen worden verstrekt ter (gedeeltelijke) financiering van bepaalde activiteiten.

De specifieke uitkeringen hebben voor het Rijk het karakter van overdrachten, doch ook voor de ontvangende publiekrechtelijke lichamen houden vele van de uitkeringen het karakter van een overdracht. Zo zijn daarin begrepen de uitkeringen krachtens de Bijstandswet en de Wet Werkloosheidsvoorziening, welke uitkeringen door de gemeenten worden verricht. Ook de door de gemeenten verstrekte woningwetleningen vallen eronder.

Door de verslechtering van de economische situatie in 1974-1975 en de omvangrijke conjuncturele programma's, waartoe de regering heeft besloten, zijn de uitkeringen aan de gemeenten sterk toegenomen in die jaren.

Exclusief woningwetleningen geeft het totaal aan specifieke uitkeringen de volgende groei te zien.

Tabel 7.1. Groei van de specifieke uitkeringen (exclusief woningwetleningen) (volgens ontwerp-begroting)

	1974	1975	1976	1977
Totaal bedrag	9 550	12 673	17 593	19 009
Groei in %		33	39	8
Waarvan uitkeringen betreffende het onderdeel sociale voorzieningen en gezondheidszorg	3 910	5 532	8850	9158
Groei in %		41	60	3

De afnemende groei in 1977 is onder meer een gevolg van het 1%-beleid en van het aflopen van de bestaande werkgelegenheidsprogramma's.

Tabel 7.2. De specifieke uitkeringen volgens de ontwerp-begrotingen 1976 en 1977

	Totaal	Ontwerp-begroting 1976 ¹			Totaal	Ontwerp-begroting 1977		
		Aan gemeenten		Aan provincies en andere publiek-rechtelijke lichamen		Aan gemeenten		Aan provincies en andere publiek-rechtelijke lichamen
		Voor lopende uitgaven	Voor investeringen			Voor lopende uitgaven	Voor investeringen	
Politie en civiele verdediging	1 354	1 264	29	61	1 537	1 446	24	67
Verkeer en waterstaat	1 530	524	317	689	1 798	756	310	732
Onderwijs	3 867	3 821	46	—	4 163	4 109	54	—
Cultuur en recreatie	73	4	40	29	78	5	35	38
Sociale voorzieningen en volksgezondheid (w.o. werkgelegenheidsmaatregelen)	8 850	7 867	897	86	9 158	8 722	313	123
Volkshuisvesting	(1 096)	(346)	(675)	(75)	(567)	(168)	(286)	(113)
— woningexploitatie	1 284	1 011	273	—	1 417	1 179	238	—
— overige	169	—	169	—	144	—	144	—
Handel en nijverheid	82	—	82	—	305	—	305	—
Overige	384	30	56	298	409	44	38	327
	17 593	14 521	1 909	1163	19 009	16 261	1 461	1 287
Leningen woningwetbouw	3 369	—	3 369	—	3 223	—	3 223	—
	20 962	14 521	5 278	1163	22 232	16 261	4 684	1 287

¹ Door correcties in de codering wijken de cijfers voor 1976 af van die welke zijn opgenomen in de vorige miljoenennota.

7.3. De financiering van de kapitaaluitgaven van de lagere publiek-rechtelijke lichamen

Het in de miljoenennota 1976 reeds aangekondigde wetsontwerp tot in-trekking van artikel 4 en wijziging van artikel 5 van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen is in april 1976 ingediend. Bij de Tweede Kamer is reeds enkele jaren aanhangig een wetsontwerp tot wijziging van artikel 2 van de genoemde wet; het over dit wetsontwerp laatstelijk verschenen stuk is een verslag van de desbetreffende bijzondere commissie van de Tweede Kamer d.d. 27 augustus 1975 (1974-1975; 13 204 en 13 259 nr. 3).

De centrale financiering is ingaande 4 juni 1975 beëindigd. Na de afschaffing van dit regime hebben er zich voor de lagere overheid op de kapitaalmarkt geen fricties van bijzondere aard en omvang voorgedaan. Ondanks de toeneming van de kapitaaluitgaven — deze stegen in 1975 niet alleen nominaal doch ook als percentage van het nationale inkomen — konden de lagere publiekrechtelijke lichamen zich van de benodigde kapitaalmarkt middelen voorzien.

Deze constatering is niet zonder belang omdat de financieringsproblematiek voor de lagere overheid in 1975 en 1976 is vergroot door vermoedelijk tijdelijke verschillen in de financieringstekorten op transactiebasis en kasbasis.

Voor de financiering van het tekort van de overheid is dit hinderlijk, omdat de aanvaardbare omvang van het financieringstekort wordt vastgesteld in het licht van de besparingsoverschotten van de overige sectoren, gemeten op transactiebasis. De lagere overheid heeft niettemin voor de tekorten op kasbasis, welke groter zijn dan de tekorten op transactiebasis, dekking kunnen vinden, zij het dat in 1975 een deel van haar uitgaven gefinancierd werd uit de toenemende ruimte onder de kasgeldnorm. De kasgeldnorm of -limiet, welke thans 25% van de inkomsten van de gewone dienst bedraagt, geeft aan tot welke omvang monetair mag worden gefinancierd. De kasgeldnorm

van de gezamenlijke gemeenten bedroeg bij de aanvang van het jaar 1971 748 miljoen, van het jaar 1975 4726 miljoen en van het jaar 1976 5926 miljoen.

Ter vergelijking kan de volgende tabel dienen.

Tabel 7.3. Kasgeldnorm, kapitaaluitgaven en beroep op de kapitaalmarkt van provincies en gemeenten (in % nationaal inkomen)

Jaren	Kasgeld-norm	Kapitaal-uitgaven (inclusief aflossingen en exclusief volkshuisvesting)	Bruto beroep op de kapitaalmarkt
1961 t/m 1965	1,98	6,21	3,21
1966 t/m 1970	2,14	5,98	2,77
1971 t/m 1973	2,31	5,52	3,06
1974	2,48	5,13	3,21
1975	2,75	5,20	2,30

Een stijging van de netto vlottende schuld overeenkomstig de groei van de kasgeldnorm kan monetair bezwaarlijk zijn indien deze groei de toeneming van het nationale inkomen duidelijk overtreft. Zoals uit het vorenstaande overzicht blijkt neemt de kasgeldnorm in procenten van het nationale inkomen toe. Een spoedige totstandkoming van de wijziging van artikel 2 van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen is dan ook van groot belang. Volgens deze wijziging wordt het minimum-percentage van de kasgeldnorm teruggebracht van 25 tot 15, hoewel bij ministeriële beschikking een hoger percentage kan worden vastgesteld.

Wellicht mede door de hoge kasgeldnorm komt de overschrijding daarvan, zowel bij provincies als gemeenten, in de laatste maanden slechts in geringe mate voor, terwijl bij de meeste provincies en gemeenten onder deze norm een niet onaanzienlijke ruimte aanwezig is.

De voor de provincies en gemeenten in juni 1975 herkregen vrijheid in de keuze van de geldgever heeft er toe geleid, dat in het tweede halfjaar 1975 in ruime mate vaste geldleningen rechtstreeks bij andere geldgevers dan bij de voorheen aangewezen instelling, de Bank voor Nederlandsche Gemeenten, werden opgenomen. De gegevens over de maanden januari t/m mei 1976 geven echter aan, dat het aandeel van de bank weer is toegenomen.

Bijlagen van de Miljoenennota 1977

1. Algemene verzamelstaat van de uitgaven en de ontvangsten per hoofdstuk van de begrotingen 1976 en 1977

A. UITGAVEN

Hoofdstukken		Gewone Dienst				Buitengewone Dienst				Gehele Dienst			
		Ontwerp-begroting				Ontwerp-begroting				Ontwerp-begroting			
		1976		1977		1976		1977		1976		1977	
		bedrag	in % van totaal	bedrag	in % van totaal	bedrag	in % van totaal	bedrag	in % van totaal	bedrag	in % van totaal	bedrag	in % van totaal
I	Huis der Koningin	7	0,0	7	0,0	—	—	—	—	7	0,0	7	0,0
II	Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	87	0,1	97	0,1	—	—	—	—	87	0,1	97	0,1
III	Algemene Zaken	31	0,0	34	0,0	—	—	—	—	31	0,0	34	0,0
IV	Kabinet voor Nederlands- Antilliaanse Zaken	108	0,2	117	0,1	—	—	—	—	108	0,1	117	0,1
V	Buitenlandse Zaken	2 421	3,4	2 636	3,4	2	0,0	3	0,0	2 423	3,1	2 639	3,0
VI	Justitie	2 022	2,9	2 210	2,8	—	—	—	—	2 022	2,6	2 210	2,6
VII	Binnenlandse Zaken	3 843	5,4	4 319	5,5	10	0,1	11	0,2	3 853	5,0	4 330	5,0
VIII	Onderwijs en Wetenschappen	16 743	23,6	17 940	22,8	238	3,4	305	3,9	16 981	21,8	18 245	21,1
IX A	Nationale Schuld	4 299	6,1	5 084	6,5	945	13,4	1 290	16,5	5 244	6,7	6 374	7,4
IX B	Financiën	1 475	2,1	1 627	2,1	145	2,1	219	2,8	1 620	2,1	1 846	2,1
X	Defensie	7 681	10,8	8 394	10,7	—	—	—	—	7 681	9,9	8 394	9,7
XI	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	3 333	4,7	3 916	5,0	3 644	51,7	3 489	44,7	6 977	9,0	7 405	8,6
XII	Verkeer en Waterstaat	4 458	6,3	4 995	6,3	1 839	26,1	2 219	28,4	6 297	8,1	7 214	8,3
XIII	Economische Zaken	1 210	1,7	1 848	2,3	59	0,9	90	1,2	1 269	1,6	1 938	2,2
XIV	Landbouw en Visserij	1 586	2,2	1 609	2,0	156	2,2	179	2,3	1 742	2,2	1 788	2,1
XV	Sociale Zaken	6 847	9,7	9 155	11,6	—	—	—	—	6 847	8,8	9 155	10,6
XVI	Cultuur, Recreatie en en Maatschappelijk Werk	7 333	10,4	8 196	10,4	7	0,1	4	0,0	7 340	9,4	8 200	9,5
XVII	Volksgezondheid en Milieuhygiëne	2 646	3,7	2 937	3,7	—	—	—	—	2 646	3,4	2 937	3,4
XVIII	Onvoorziene uitgaven	0	0,0	0	0,0	—	—	—	—	0	0,0	0	0,0
	Aanvullende posten	4 734	6,7	3 666	4,7	—	—	—	—	4 734	6,1	3 666	4,2
Totaal van de uitgaven		70 864	100,0	78 787	100,0	7 045	100,0	7 809	100,0	77 909	100,0	86 596	100,0

De uitgaven-bedragen zijn tevens gegeven in percentages van het totaalbedrag. Daarbij wordt erop gewezen dat deze percentages enigszins worden beïnvloed door de nog niet aan de begrotingshoofdstukken toebedeelde bedragen van de aanvullende posten. De hiervoor aan het slot opgenomen bedragen betreffen voor een deel conjuncturele uitgaven.

B. Ontvangsten

Hoofdstukken	Gewone Dienst		Buitengewone Dienst		Gehele Dienst	
	Ontwerp- begroting 1976	Ontwerp- begroting 1977	Ontwerp- begroting 1976	Ontwerp- begroting 1977	Ontwerp- begroting 1976	Ontwerp- begroting 1977
I Huis der Koningin	—	—	—	—	—	—
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	1	1	—	—	1	1
III Algemene Zaken	—	—	—	—	—	—
IV Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	—	—	4	8	4	8
V Buitenlandse Zaken	37	37	12	17	49	54
VI Justitie	161	170	—	—	161	170
VII Binnenlandse Zaken	12	14	4	4	16	18
VIII Onderwijs en Wetenschappen	135	108	35	46	170	154
IXA Nationale Schuld	2 282	2 813	5	5	2 287	2 818
IXB Financiën	51 305	59 206	71	89	51 376	59 295
X Defensie	109	129	—	—	109	129
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	100	111	225	245	325	356
XII Verkeer en Waterstaat	447	512	1 187	1 431	1 634	1 943
XIII Economische Zaken	5 792	6 045	—	—	5 792	6 045
XIV Landbouw en Visserij	74	134	14	16	88	150
XV Sociale Zaken	148	157	—	—	148	157
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	509	547	—	—	509	547
XVII Volksgezondheid en Milieuhygiëne	157	156	—	—	157	156
XVIII Onvoorziene ontvangsten	—	—	—	—	—	—
Aanvullende post	12	13	—	—	12	13
Totaal van de ontvangsten	61 281	70 153	1 557	1 861	62 838	72 014
Saldi	—9 583	—8 634	—5 488	—5 948	—15 071	—14 582

C. Aanvullende posten 1977

	Uitgaven	Ontvangsten
1 Relevante uitgaven en ontvangsten ¹	2 354	13
2 Werkgelegenheidsprogramma's ²	1 312 *	—
	3 666	13

¹ Voor een specificatie zie bijlage 3-A

² Voor een specificatie wordt verwezen naar de met een * aangeduide bedragen van bijlage 1-D

D. Specificatie van de conjuncturele posten. Het verschil tussen de totaalbeelden I en II van tabel 6-1 van de nota

	Vermoedelijke uitkomsten 1976	Ontwerp- begroting 1977 ¹
I Uitgaven		
a. Programma 1973	74*	27*
b. Programma van september 1974	251 ²	9*
c. 3½ miljard-programma van november 1974:		
1. tijdelijke bijdragen naar sociale fondsen	712	—
2. overige maatregelen	712*	190*
d. Nota inzake de werkgelegenheid van februari 1975	293 ³	205*
e. Nadere maatregelen van april 1975	419*	211*
f. Extra bijdrage aan het Ouderdomsfonds ten einde de AOW-trekkenden te laten delen in de inkomensverbetering als gevolg van de tijdelijke verlaging van de loon- en inkomstenbelasting	175	—
g. Verhoging steun aan bedrijven in nood	100*	30*
h. Beleidsprogramma 1976:		
1. tijdelijke bijdrage aan het Algemeen Kinderbijslagfonds	600	—
2. overige maatregelen (1500 miljoen waarvan naar verwachting rond 500 miljoen ten laste van 1978 zal komen)	360	640*
i. Wet Werkloosheidsvoorziening	521 ²	270 ³
j. Rijksgroepsregeling Werkloze werknemers	282 ⁴	82 ⁵
	4 499	1 664
II Belastingontvangsten		
a. Verruiming inkomensgrens zelfstandigenaftrek	— 55	—
b. 3½ miljard-programma van november 1974:		
1. tijdelijke verlenging van de eerste tariefschijf tot f 5 412	— 680	—
2. tijdelijke verlenging van de belastingvrije sommen en tariefschijven met 1,5%	— 345	—
3. tijdelijke verhoging van de investeringsaftrek op bedrijfsgebouwen tot 2 × 12%	— 120	— 105
4. tijdelijke verhoging van de vervroegde afschrijving op bedrijfsgebouwen tot 2 × 20%	— 30	— 45
c. Nota inzake de werkgelegenheid van februari 1975:		
1. het naar voren halen van de vervroegde afschrijving	— 150	— 300
2. wijziging 'carry back'-regeling	p.m.	p.m.
d. Nadere maatregelen van april 1975:		
1. tijdelijke verhoging van de vervroegde afschrijving tot 2 × 25%	— 35	— 50
e. Beleidsprogramma 1976:		
1. continuering van de vervroegde afschrijvingsfaciliteit ad 2 × 25% voor bedrijfsgebouwen tot 31 december 1976	— ⁵	— 50
2. uitstel van de voorgenomen verhoging van het algemene tarief van de omzetbelasting tot 1 oktober 1976	— 1 190	—
3. toepassing ook voor 1976 van de gewijzigde 'carry back'-regeling	p.m.	—
f. Continuering in 1976 van de verruiming zelfstandigenaftrek (initiatiefwet)	— 55	—
g. Verlaging tarief vennootschapsbelasting met 1 punt (initiatiefwet)	— 140	—
	— 2 800 ⁶	— 550 ⁶
III Totaal van extra uitgaven en belastingmiddelen	7 299	2 214
Idem na aftrek aandelen Gemeentefonds en Provinciefonds	6 899	2 134

¹ Het totaal van de met een * aangeduide bedragen, groot 1312 miljoen, is als een aanvullende post voor werkgelegenheidsprogramma's opgenomen (zie bijlage 1-C)

² Betreft de verwachte stijging boven de 60 000 nl. tot 85 000 man

³ De helft van het in de miljoenennota 1976 als conjunctureel aangemerkte bedrag (bijgesteld voor de groei)

⁴ Betreft de verwachte stijging boven de 36 000 nl. tot 60 000 man

⁵ Aangezien de budgettaire kosten ad 50 miljoen ten laste komen van de opbrengst

van de vennootschapsbelasting over het boekjaar 1976, komt de middelenderving pas in de begroting 1977 tot uitdrukking

⁶ Na aftrek van de aandelen voor Gemeentefonds en Provinciefonds 2400 miljoen (1976), respectievelijk 470 miljoen (1977)

2. Belastingopbrengsten

A. Ramingen 1976 en 1977 per belasting

	Oorspronkelijke raming 1976	Herziene raming 1976 ¹	Vermoedelijke uitkomsten 1976	Raming 1977
<i>I Kostprijsverhogende belastingen</i>	25 975	25 810	26 197	30 087
a. Invoerrechten	1 150	1 150	1 150 ✓	1 250
b. Omzetbelasting	15 900	15 600	15 800 ✓	19 000
c. Bijzondere verbruiksbelasting personenauto's	775	900 -	975 -	1 050
d. Accijns van lichte olie	2 425	2 450	2 425	2 625
e. Accijns van minerale oliën, andere dan lichte olie	525	525	500	525
f. Tabaksaccijns	1 275	1 325	1 350	1 400
g. Alcoholaccijns	825	800	800	800
h. Bieraccijns	250	240	250 ⁶⁴⁰	250
i. Wijnaccijns en accijns van mousserende dranken	160	160	160	190
j. Suikeraccijns	25	25	25	25
k. Accijns van alcoholvrije dranken	120	120	130	135
l. Belastingen van rechtsverkeer	900	1 025	1 125 ✓	1 275
m. Motorrijtuigenbelasting				
1. exclusief opcenten	875	725	725	750
2. opcenten ten behoeve van het Rijkswegenfonds	750	750	767	802
n. Grondbelasting (rijksopcenten)	20	15	15	10
<i>II Belastingen op inkomen, winst en vermogen</i>	34 735	34 050	36 915 ^{36 915}	41 555 ⁷⁴⁰⁰
a. Inkomstenbelasting	5 800 ²	6 000 ²	6 600 ²	7 200 ⁴
b. Loonbelasting	21 500	21 000	21 700	25 000 ✓
c. Dividendbelasting	575	550	650	700 ✓
d. Kansspelbelasting	40	40	35	40 ✓
e. Vennootschapsbelasting	5 800 ³	5 500 ³	7 000 ³ *	7 600 ⁵
f. Vermogensbelasting	575 ²	575 ²	525 ² *	575 ⁴ ✓
g. Successierechten	440	380	400	440
h. Personele belasting (rijksopcenten)	5	5	5	p.m.
Totaal I en II	60 710	59 860	63 112	71 642 *
Aandeel van het Gemeentefonds	7 864 ⁶	7 770 ⁶	8 209 ⁶	9 120 ⁸
Aandeel van het Provinciefonds	569 ⁷	562 ⁷	594 ⁷	619 ⁹
Aandeel van het Rijkswegenfonds	750	750	767	802
Aandeel van de Europese Gemeenschappen in de invoerrechten	1 143 ¹⁰	1 143 ¹⁰	1 143 ¹⁰	1 243 ¹⁰
Afdracht aan de investeringsrekening	—	—	—	1 600
	10 326	10 225	10 713	13 384
Ten bate van de rijksbegroting	50 384	49 635	52 399	58 258

¹ Conform de ramingen in de nota over de uitvoering van de rijksbegroting 1976 (kamerstuk 13 959)

² Geraamde opbrengst over het belastingjaar 1976

³ Geraamde opbrengst over het boekjaar 1975 (1975/1976)

⁴ Geraamde opbrengst over het belastingjaar 1977

⁵ Geraamde opbrengst over het boekjaar 1976 (1976/1977)

⁶ 13,58% van de opbrengst met uitzondering van die van de invoerrechten, de motorrijtuigenbelasting, de grondbelasting en de personele belasting

⁷ 0,983% van de onder ⁶ bedoelde opbrengst

⁸ 13,25% van de onder ⁶ bedoelde opbrengst

⁹ 0,900% van de onder ⁶ bedoelde opbrengst

¹⁰ Geraamde opbrengst van de invoerrechten exclusief de rechten op E.G.K.S.-goederen

B. Belastingdruk en verdeling van de belastingdruk in de laatste tien jaar

	Nationaal inkomen		Totale belastingbaten ¹	
	Bruto Netto marktprijzen		Bedrag	in % van het netto nationale inkomen tegen marktprijzen ²
1968	82 650		22 900	27,7 (27,5)
1969	93 800		25 050	26,7 (26,4)
1970	105 250		29 450	28,0 (27,6)
1971	118 500		34 900	29,5 (28,9)
1972	134 300		40 800	30,4 (29,7)
1973	154 650		46 000	29,7 (29,0)
1974	171 100		52 800	30,9 (29,8)
1975	184 550		57 950	31,4 (30,1)
1976	208 350		65 350	31,4 (30,1)
1977	231 350		74 650	32,3 (31,1)

¹ Het betreft hier belastingen die aan het desbetreffende jaar kunnen worden toegerekend, geheven door het Rijk en de overige publiekrechtelijke lichamen. De laatste belopen, met inbegrip van de heffingen van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties, in 1977 rond 2050 mln. De milieuheffingen zijn, anders dan bij de in de

Macro-Economische Verkenning opgenomen belastingdrukcijfers, niet in de belastingbaten opgenomen. Hierdoor treden niveauverschillen op met de in de M.E.V. 1977 voor de belastingdruk gepresenteerde cijfers. In de belastingdrukcijfers voor de jaren 1971–1973 is de opbrengst vanwege de wiebeltax begrepen. Voor het overige

wordt voor een technische toelichting op de gegevens verwezen naar de noot bij tabel 8–3 blz. 94 van de miljoenennota 1973.

² De cijfers tussen haakjes geven de belastingdruk weer, indien de belastingbaten in de sfeer van de vennootschapsbelasting die voortvloeien uit aardgaswinsten buiten beschouwing worden gelaten.

Verdeling van de belastingdruk¹

	Belastingen op inkomen, winst en vermogen ²		Kostprijsverhogende belastingen ³	
	Bedrag	in % van het totaal ⁴	Bedrag	in % van het totaal ⁴
1968	12 900	56,0 (55,7)	10 125	44,0 (44,3)
1969	14 450	57,5 (57,0)	10 700	42,5 (43,0)
1970	16 425	55,6 (54,9)	13 125	44,4 (45,1)
1971	19 950	56,9 (56,1)	15 100	43,1 (43,9)
1972	23 350	57,0 (56,1)	17 600	43,0 (43,9)
1973	26 325	57,0 (55,9)	19 825	43,0 (44,1)
1974	31 650	59,7 (58,3)	21 325	40,3 (41,7)
1975	33 975	58,5 (56,7)	24 100	41,5 (43,3)
1976	37 825	57,8 (56,1)	27 625	42,2 (43,9)
1977	43 350	58,0 (56,4)	31 450	42,0 (43,6)

¹ De belastingen die aan het desbetreffende jaar kunnen worden toegerekend, geheven door het Rijk en de lagere overheid. De cijfers voor de jaren 1971–1973 zijn inclusief de opbrengsten uit hoofde van de wiebeltax.

² Inclusief de opbrengst vanwege de successierechten.

³ Exclusief de heffingen van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisaties en de milieuheffingen.

⁴ De cijfers tussen haakjes geven de verdeling van de belastingdruk weer, indien de belastingbaten in de sfeer van de vennootschapsbelasting die voortvloeien uit aardgaswinsten buiten beschouwing worden gelaten.

3. Meerjarenramingen 1977 - 1981

A. Uitgaven, ingedeeld naar begrotingshoofdstukken en homogene groepen en niet-belastingontvangsten per begrotingshoofdstuk

Uitgaven

	1977	1978	1979	1980	1981
<i>I Huis der Koningin</i>	7	8	8	9	9
<i>II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin</i>	97	105	111	117	125
<i>III Algemene Zaken</i>	34	37	39	41	43
<i>IV Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken</i>	3	3	4	4	4
<i>V Buitenlandse Zaken</i>	922	1 041	1 112	1 178	1 246
1. Buitenlandse Dienst	153	162	170	178	187
2. Diversen	99	99	107	115	124
3. Algemene bijdrage aan de Europese Gemeenschap	670	780	835	885	935
<i>VI Justitie</i>	2 208	2 413	2 624	2 854	3 101
<i>VII Binnenlandse Zaken</i>	4 224	4 645	5 015	5 248	5 755
1. Materiële uitgaven Lager onderwijs	1 606	1 795	1 920	2 051	2 192
2. Annuïteiten A.B.P. en N.S. -pensioenfondsen	243	243	243	243	243
3. Bijdrage aan de gemeentepolitie	1 423	1 570	1 705	1 858	2 018
4. Toeslagen op pensioenen	339	362	386	409	435
5. Garantiewetten Indonesië	198	197	193	191	184
6. Overige uitgaven	415	478	568	496	683
<i>VIII Onderwijs en Wetenschappen</i>	17 760	19 195	20 728	22 158	23 720
1. Algemeen	497	557	597	637	680
2. Kleuteronderwijs	1 125	1 108	1 190	1 220	1 319
3. Lager onderwijs	2 746	2 934	3 140	3 306	3 478
4. Buitengewoon onderwijs	505	548	593	643	694
5. Algemeen voortgezet onderwijs; lager en middelbaar beroepsonderwijs	6 005	6 502	6 939	7 394	7 874
6. Onderwijs en vorming werkende jongeren	356	431	553	588	605
7. Opleiding docenten; her- en bijscholing	558	647	703	764	830
8. Bouwzaken onderwijs	788	762	786	814	841
9. Hoger beroepsonderwijs	719	799	890	992	1 102
10. Universiteiten en hogescholen	2 979	3 256	3 517	3 796	4 109
11. Academische ziekenhuizen	529	597	660	722	788
12. Investerings wetenschappelijk onderwijs	256	280	311	350	380
13. Rijksstudietoelagen; tegemoetkoming studiekosten	697	774	849	932	1 020
<i>IX A Nationale Schuld</i>	4 594	5 800	7 100	8 300	9 500
1. Rente	4 594	5 800	7 100	8 300	9 500
2. Aflossingen	(1 781)	(2 600)	(3 400)	(4 300)	(5 800)
<i>IX B Financiën</i>	1 655	1 735	1 845	1 944	2 077
<i>X Defensie</i>	8 366	8 833	9 434	10 128	10 909

Uitgaven (vervolg)

	1977	1978	1979	1980	1981
<i>XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening</i>	7 351	7 792	8 401	8 959	9 476
1. Woningwetleningen	3 107	3 045	3 522	3 815	4 130
2. Huursubsidies	2 421	2 729	2 780	2 898	2 941
3. Stadsvernieuwing	540	646	718	802	860
4. Infrastructuur	176	208	227	243	271
5. Rijksgedebouwendienst	631	702	704	718	750
6. Overige uitgaven	476	462	450	483	524
<i>XII Verkeer en Waterstaat</i>	7 121	7 527	8 278	8 820	9 455
1. Waterstaat	1 478	1 704	1 920	2 097	2 389
2. Wegen en infrastructuur openbaar vervoer	1 034	904	1 064	1 077	1 101
3. Bijdrage verliezen openbaar vervoer	2 081	2 215	2 415	2 635	2 867
4. Overige diensten	409	449	490	512	509
5. Personeel	854	920	999	1 069	1 154
6. P.T.T.	1 265	1 335	1 390	1 430	1 435
<i>XIII Economische Zaken</i>	1 659	1 672	1 740	1 795	1 856
1. Industrie en economische politiek	475	510	528	543	566
2. Prijzen, ordening en regionale economische politiek	414	412	450	470	481
3. Handel, ambacht en diensten	165	174	181	196	211
4. Energievoorziening	291	239	214	185	176
5. Overige uitgaven	314	337	367	401	422
<i>XIV Landbouw en Visserij</i>	1 543	1 638	1 718	1 808	1 907
1. Landbouwonderwijs	483	540	581	626	677
2. Onderzoek en voorlichting	210	219	226	237	245
3. Structuurmaatregelen	504	520	532	544	559
4. Overige uitgaven	346	359	379	401	426
5. Landbouw-Egalisatiefonds A	—	—	—	—	—
<i>XV Sociale Zaken</i>	8 878	9 148	9 637	10 210	11 157
1. Sociale verzekeringen	4 298	4 462	4 835	5 204	5 685
2. Complementaire sociale voorzieningen	3 530	3 882	3 976	4 129	4 536
3. Overige uitgaven	775	502	500	524	554
4. Personeel	275	302	326	353	382
<i>XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk</i>	7 935	8 907	9 785	10 831	12 119
1. Culturele zaken	281	303	321	339	361
2. Volksontwikkeling en openluchtrecreatie	569	652	718	790	868
3. Radio, televisie en pers	603	611	616	621	626
4. Maatschappelijke ontwikkeling	1 408	1 573	1 699	1 794	1 940
5. Bijstand	4 187	4 713	5 266	6 006	6 936
6. Verzetsdeelnemers en vervolgd	623	771	861	955	1 039
7. Overige uitgaven	57	58	62	65	68
8. Personeel	207	226	242	261	281
<i>XVII Volksgezondheid en Milieuhygiëne</i>	2 829	3 126	3 459	3 836	4 282
<i>Civiele Verdediging</i>	169	174	185	196	212
<i>Ontwikkelingssamenwerking</i> (Plafond excl. garanties, kwijschelding schuld Suriname en na correctie voor hulp via E.G.-begroting)	2 263	2 522	2 817	3 135	3 526

Uitgaven (vervolg)

	1977	1978	1979	1980	1981
<i>Wetenschapsbeoefening</i>	1 179	1 233	1 281	1 355	1 440
1. Onderwijs en Wetenschappen	426	446	472	501	535
2. Verkeer en Waterstaat	77	73	74	77	80
3. Economische Zaken	262	279	298	313	327
4. Landbouw en Visserij	232	250	267	285	305
5. Volksgezondheid en Milieugygiëne	97	95	91	95	102
6. Overige departementen	85	90	79	84	91
<i>Aanvullende posten</i>					
a. Reserve voor personeelsuitbreiding	—	84	219	355	515
b. Algemene salarismaatregelen e.d.	726	1 151	1 775	2 368	3 029
c. ½% geringere jaarlijkse groei van de personeelsuitgaven	— 100	— 190	— 300	— 420	— 565
d. Beleidsvoornemens ten aanzien van sociale voorzieningen overheidspersoneel	— 138	— 266	— 401	— 544	— 585
e. Saldo hogere kosten personeel Rijk en gesubsidieerde instellingen ten gevolge van invoering Algemene Arbeidsongeschiktheidswet	56	187	385	591	812
f. Herstructurering kinderaftrek en kinderbijslag (hogere uitgaven van het Rijk tegenover hogere belastingmiddelen wegens afschaffing kinderaftrek), inclusief loon en prijsbijstelling	640	825	950	1 030	1 100
g. Aanvullende beleidsombuigingen in de sociale verzekeringen en voorzieningen	—	—	— 200	— 400	— 530
h. Loonkostensubsidies (inclusief loon- en prijsbijstelling)	—	1 100	1 300	1 500	1 700
i. Prijsbijstelling	1 170	1 725	2 370	3 160	4 000
Totaal relevante uitgaven	83 151	92 170	101 419	110 566	121 395

mit ind.

ofl. 1.781
 conj. 1.664 (p.76)
 bgr. 86.596

Niet-belastingontvangsten

Hoofdstukken	1977	1978	1979	1980	1981
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	1	1	2	2	2
IV Kabinet voor Nederlands Antilliaanse Zaken	8	8	8	8	8
V Buitenlandse Zaken	54	53	63	72	77
VI Justitie ¹	183	199	210	222	236
VII Binnenlandse Zaken	18	17	18	18	19
VIII Onderwijs en Wetenschappen	154	199	235	259	276
IXA Nationale Schuld	2 818	3 201	3 607	4 045	4 545
IXB Financiën	970 ²	972	966	989	1 006
X Defensie	129	137	145	154	163
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	356	382	405	425	450
XII Verkeer en Waterstaat	1 943	2 110	2 339	2 502	2 509
XIII Economische Zaken (waarvan uit aardgas)	6 045 (5 760)	6 764 (6 490)	7 244 (6 940)	7 421 (7 080)	7 248 (6 900)
XIV Landbouw en Visserij	150	149	130	135	152
XV Sociale Zaken	157	168	182	197	216
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	547	551	551	551	551
XVII Volksgezondheid en Milieuhygiëne	156	183	194	206	221
Totaal relevante niet-belastingmiddelen	13 689	15 094	16 299	17 206	17 679

¹ Inclusief een aanvullende post wegens invloed van het onder de AWBZ brengen van bepaalde activiteiten van de kinderscherming, alsmede van de verpleging en behandeling van ter beschikking van de regering gestelden (per saldo)

² Exclusief 68 miljoen opbrengst afgeleverde munt.

hield. 67 (aann.?)

13 14 14 14 15

B. Overzicht van beleidsherzieningen en andere wijzigingen in de meerjarenramingen

In dit overzicht is de aansluiting weergegeven tussen de voorafgaande bijlage 3-A en de bijlage 3-A van de miljoenennota 1976. Voor een specificatie van de wijzigingen uit hoofde van de 1%-exercitie en de voorjaarsnota 1976 zij verwezen naar de kamerstukken 13 951 en 13 959. Mutaties beneden 5 miljoen (in 1978) zijn niet gespecificeerd.

	1977	1978	1979	1980
<i>Huis der Koningin</i>	—	1	—	1
Diversen	—	1	—	1
<i>Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin</i>	3	5	5	5
Diversen	3	5	5	5
<i>Algemene Zaken</i>	1	2	—	—
Diversen	1	2	—	—
<i>Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken</i>	—	—	—	—
<i>Buitenlandse Zaken</i>	140	237	237	235
Voorjaarsnota 1976	224	224	224	224
Uitgaven Buitenlandse Dienst	10	11	12	13
E.G.-bijdrage	— 100	—	—	—
Diversen	6	2	1	— 2
<i>Justitie</i>	28	34	21	10
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	— 30	— 40	— 60	— 80
Voorjaarsnota 1976	6	6	6	7
Algemene salarismaatregelen	36	39	43	47
Beveiliging Schiphol	7	8	8	9
Personeel	10	22	24	26
Diversen	— 1	— 1	—	1
<i>Binnenlandse Zaken</i>	71	77	78	— 28
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	— 7	— 17	— 27	— 144
Voorjaarsnota 1976	37	41	45	49
Hulpverlening bij rampen in vreedstijd (overboeking van aanvullende post)	15	20	22	24
Algemene salarismaatregelen	55	60	66	70
Pré-gewesten	4	6	8	10
Uitkeringsregeling 1966 (verdeeld over de hoofdstukken)	— 18	— 19	— 21	— 22
Overige uitgaven	— 12	— 18	— 19	— 20
Diversen	— 3	4	4	5
<i>Onderwijs en Wetenschappen</i>	84	79	— 113	— 287
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	— 240	— 304	— 483	— 650
Voorjaarsnota 1976	— 17	— 4	3	10
Algemene salarismaatregelen	272	294	321	341
Academische ziekenhuizen	20	20	20	20
Onroerend-goedbelasting	24	28	31	34
Diversen	25	45	— 5	— 42

	1977	1978	1979	1980
<i>Nationale Schuld</i>	- 106	350	900	1300
Voorjaarsnota 1976	-	- 50	- 100	- 200
Rente-uitgaven in verband met bijstelling begrotingstekort	-	400	1 000	1 500
Bijstelling renteraming	- 106	-	-	-
<i>Financiën</i>	74	36	23	- 1
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	- 9	- 24	- 38	- 64
Voorjaarsnota 1976	58	37	37	38
Algemene salarismaatregelen	29	31	34	36
Onroerend-goedbelasting (overboeking van stelposten naar O. en W. en L. en V.)	- 25	- 30	- 33	- 36
Export-kredietgaranties	5	5	5	5
Personeel	19	20	22	23
Diversen	- 3	- 3	- 4	- 3
<i>Defensie</i>	266	298	183	88
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	- 70	- 100	- 150	- 200
Voorjaarsnota 1976	108	164	105	57
Algemene salarismaatregelen	100	108	116	125
Deels niet doorgaan voorgenomen uitgavenverlaging	165	165	165	165
Algemene Arbeidsongeschiktheidswet (militaire pensioenen)	- 2	- 6	- 9	- 12
Tewerkstelling erkende gewetensbezwaarden	-	-	- 8	- 9
Diversen	- 35	- 33	- 36	- 38
<i>Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening</i>	- 108	- 71	109	- 126
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	- 171	- 259	- 366	- 465
Voorjaarsnota 1976	- 10	- 20	- 31	- 35
Algemene salarismaatregelen	6	6	7	7
Effect invoering dynamische kostprijsuur	25	142	177	219
Huursubsidies	12	37	58	110
Saldoregeling (stadsvernieuwing)	18	55	75	95
Isolatie	80	40	-	-
Woningwetleningen	-	- 10	- 10	- 10
Stadsvernieuwing	- 19	- 7	- 7	- 7
Diversen	- 49	- 55	206	- 40
<i>Verkeer en Waterstaat</i>	308	439	655	973
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	- 202	- 240	- 435	- 432
Voorjaarsnota 1976	432	581	804	970
Algemene salarismaatregelen	19	20	22	23
Steunverlening zeescheepvaart	55	75	75	75
Openbaar personenvervoer	63	95	128	160
N.S. goederenvervoer	15	35	52	40
Burgerluchtvaart (Eurocontrol: inkomstenbelasting)	3	5	6	9
Baalhoekkanaal, bochtafsnijding Bath, Eurogeul	- 73	- 147	- 28	46
Directie Verkeersveiligheid	8	7	6	4
P.T.T	25	35	45	65
Personeel	7	14	15	16
Wet Uitkering Wegen en Rijkswegenfonds	5	12	13	14
Diversen	- 49	- 53	- 48	- 17

	1977	1978	1979	1980
<i>Economische Zaken</i>	<i>624</i>	<i>650</i>	<i>675</i>	<i>738</i>
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	– 15	– 22	– 35	– 40
Voorjaarsnota 1976	11	12	12	13
Algemene salarismaatregelen	6	7	7	8
Structuurmaatregelen in het kader van de nota selectieve groei	500	545	595	657
Energieuitgaven	69	72	71	72
Centraal Bureau voor de Statistiek	12	13	14	14
Europees Regionaal Fonds	30	30	30	30
Algemene Arbeidsongeschiktheidswet	– 8	– 22	– 32	– 34
Personeel	6	7	7	8
Diversen	13	8	6	10
<i>Landbouw en Visserij</i>	<i>– 3</i>	<i>77</i>	<i>70</i>	<i>65</i>
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	– 18	– 28	– 49	– 69
Voorjaarsnota 1976	– 14	70	105	119
Algemene salarismaatregelen	17	19	20	21
Stichting Beheer Landbouwgronden	10	12	14	16
Personeel	4	5	6	6
Landbouw-Egalisatiefonds A	–	–	– 26	– 28
Diversen	– 2	– 1	–	–
<i>Sociale Zaken</i>	<i>2 624</i>	<i>2 281</i>	<i>2 132</i>	<i>2 012</i>
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	– 10	– 12	– 14	– 15
Voorjaarsnota 1976	152	163	177	190
Algemene salarismaatregelen	129	140	153	168
Arbeidsmarktmaatregelen in het kader van het aanvullende programma	300	210	220	230
Specifieke arbeidsmarktactiviteiten	200	–	–	–
Algemene Arbeidsongeschiktheidswet, verdeling van geparkeerde bedragen over de hoofdstukken, inclusief eigen aandeel; per saldo	134	72	– 36	– 66
Wet Werkloosheidsvoorziening; structurele dekking van uitgaven uit hoofde van conjuncturele maatregelen, incl. gewijzigd beleid, per saldo	457	471	219	–
Bijdrage Algemeen Werkloosheidsfonds; idem	– 306	– 328	– 353	– 379
Bijdrage Algemene Kinderbijslagwet; structurele dekking van uitgaven uit hoofde van conjuncturele maatregelen	1 172	1 248	1 329	1 416
Bijdrage Algemene Ouderdomswet; idem	186	198	211	225
A.O.W. plus-budget (o.a. hogere uitgaven in verband met loonmaatregel per 1 juli 1976)	210	224	239	254
Kinderbijslagwet loontrekkenden	35	25	15	10
Wet Sociale Werkvoorziening (hoger bestand dan geraamd)	89	96	104	113
Beeldende Kunstenaarsregeling (hoger bestand dan geraamd)	21	23	24	26
Tewerkstelling erkende gewetensbezwaarden	9	10	11	11
Verlaging rijksbijdrage A.O.W.	– 200	– 200	– 100	– 100
Verlaging rijksbijdrage A.W.F.	– 80	– 86	– 93	– 99
Rijksbijdrage fonds Kinderbijslagwet loontrekkenden	80	–	–	–
Personeel	6	12	13	14
Diversen	40	15	13	14

	1977	1978	1979	1980
<i>Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk</i>	78	121	– 17	– 93
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	– 21	– 28	– 56	– 94
Idem, ten laste van plafond voor ontwikkelingssamenwerking	– 66	– 60	– 55	– 50
1%-exercitie sociale voorzieningen (algemene bijstand)	– 60	– 110	– 170	– 220
Voorjaarsnota 1976	– 2	109	183	279
Algemene salarismaatregelen	125	145	163	185
Rijksgroepsregeling werkloze werknemers; structurele dekking van uitgaven uit hoofde van conjuncturele maatregelen, incl. aanvullend beleid, per saldo	278	210	66	– 42
Algemene Arbeidsongeschiktheidswet	– 266	– 285	– 295	– 303
Bijzonder Regionaal Welzijnsbeleid	6	6	7	7
Voorzieningen in de Bijlmer (Flat Gliphoeve)	10	5	–	–
Kosten rapport van Namen (verzetsdeelnemers en vervolgd)	13	65	69	73
Jeugd- en jongerenwerk (nota van wijziging, 1976)	11	11	12	13
Radio, televisie (hogere uitgaven in verband met hogere middelenraming)	42	42	42	42
Gezinsverzorging (nota van wijzigingen)	70	75	81	87
Bijstandsuitgaven (nota van wijzigingen)	– 81	– 86	– 93	– 100
Algemene Bijstandswet (hogere uitgaven in verband met loonmaatregel per 1 juli 1976)	50	53	56	60
Bijstandsuitgaven (thuiswonenden en elders verzorgden)	– 24	– 26	– 27	– 29
Personeel	4	8	8	9
Diversen	– 11	– 13	– 8	– 10
<i>Volksgezondheid en Milieuhygiëne</i>	27	22	15	7
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	– 9	– 18	– 27	– 36
Algemene salarismaatregelen	14	16	17	18
Eerste-lijns gezondheidszorg	5	5	6	6
Rijksbijdrage Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (in verband met stijging regelingslonen)	24	26	27	29
Rijksbijdrage Bejaarden- en vrijwillige ziekenfondsverzekering	– 19	– 22	– 27	– 32
Nieuwe milieuwetten	12	13	14	15
Diversen	–	2	5	7
<i>Civiele Verdediging</i>	– 3	– 5	– 8	– 12
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	– 3	– 5	– 8	– 12
Diversen, per saldo	–	–	–	–
<i>Ontwikkelingssamenwerking¹⁾</i>	42	134	250	373
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	(70)	(63)	(57)	(50)
Voorjaarsnota 1976	(5)	(5)	(4)	(3)
Herberekening hulpplafond in verband met hoger nationaal inkomen	33	125	230	343
Correctie voor hulp via E.G.-begroting	9	9	20	30
<i>Wetenschapsbeoefening</i>	84	71	72	75
1%-exercitie rijksuitgaven, excl. sociale voorzieningen	– 12	– 19	– 32	– 40
Algemene salarismaatregelen	14	16	17	19
Energie-uitgaven	71	49	50	49
Structuurmaatregelen in het kader van de nota inzake de selectieve groei	–	15	25	33
Diversen	11	10	12	14
<i>Aanvullende posten</i> (o.a. hogere loon- en prijsbijstelling)	812	2 943	4 271	5 573
Totaal	5 046	7 781	9 558	10 908

¹⁾ De tussen () geplaatste bedragen betreffen toerekeningen aan het hulpplafond, die

deswege bij de betrokken departementen als verlagingen zijn opgenomen.

C. Meerjarenraming Gemeentefonds en Provinciefonds

<i>Uitgangspunten:</i>	1977	1978 t/m 1980
– Trendmatige reële groei nationaal inkomen	3,75%	3,75%
– Prijsstijging nationaal inkomen ¹	6,6 %	5,7 %
– Progressiefactor	1,16	1,16
– Trendmatige groei belastingopbrengsten	12,3	11,2
– Compensatie prijsstijging	8,0 %	4,8 %
– Algemene salarismaatregelen	7,5 %	7,6 %

¹ Gecorrigeerd voor binnenlandse prijsstijging aardgas

1. Gemeentefonds

Op basis van de vorenstaande gegevens is de toeneming van de uitkering uit het Gemeentefonds t/m 1980 als volgt:

<i>Jaarlijks accres uitkering</i>	1977	1978	1979	1980
<i>Accres uitkering</i>				
a. 80% sociale zorg	97,6	116,4	137,9	163,7
b. 3½% volume-accres	274,9	306,2	338,3	373,7
c. 7,5%/7,6% algemene salarismaatregelen	424,2	476,3	528,2	586,0
d. 8,0%/4,8% prijscompensatie	197,8	133,9	146,6	160,6
e. extra accres 1977	45,0	3,8	4,1	4,5
1978		45,0	3,8	4,1
1979			45,0	3,8
1980				45,0
f. lasten tekorten t/m 1973 grote gemeenten	6,1	4,9	5,3	5,7
g. vergoeding aan Vereniging van Nederlandse Gemeenten	0,2	0,2	0,2	0,2
Totaal accres	1 045,8	1 086,7	1 209,4	1 347,3

Uit de confrontatie van de algemene uitkering van het Gemeentefonds en de trendmatige belastingopbrengst van het fonds blijkt het jaarlijkse beslag op begrotingsruimte van het Rijk.

	1977	1978	1979	1980
A. 1. Algemene uitkering van het vorige jaar	8 434,3	9 480,1	10 566,8	11 776,2
2. Accres	1 045,8	1 086,7	1 209,4	1 347,3
3. Algemene uitkering	9 480,1	10 566,8	11 776,2	13 123,5
B. 1. Trendmatige belastingopbrengst van het vorige jaar	8 780,0 ¹	9 480,1	10 566,8	11 776,2
2. Trendmatige groei	1 079,9	1 061,8	1 183,5	1 318,9
3. Trendmatige opbrengst	9 859,9	10 541,9	11 750,3	13 095,1
4. Beslag op begrotingsruimte van het Rijk (+) (A3 – B3)	– 379,8	+ 24,9	+ 25,9	+ 28,4
5. Trendmatige belastingopbrengst	9 480,1	10 566,8	11 776,2	13 123,5

¹ Inclusief de opbrengst wegens extra prijsstijging 1976

2. Provinciefonds

	1977	1978	1979	1980
A. 1. Uitkering van het vorige jaar	569,3	644,3	716,5	796,7
2. Trendmatig accres	70,0	72,2	80,2	89,2
3. Extra accres	5,0			
4. Uitkering	644,3	716,5	796,7	885,9
B. 1. Trendmatige belastingopbrengst van het vorige jaar	636,0	644,3	716,5	796,7
2. Trendmatige groei	78,2	72,2	80,2	89,2
3. Trendmatige opbrengst	714,2	716,5	796,7	885,9
4. Beslag op begrotingsruimte van het Rijk (+) (A4 – B3)	– 69,9	–	–	–
	644,3	716,5	796,7	885,9

D. De trendmatige toeneming van de belastingontvangsten

1. Uitgangspunten

Op grond van de raming van de reële groei, die in de Macro-Economische Verkenning 1980 ligt besloten, kan worden gesteld dat het huidige achterblijven van de feitelijke belastingopbrengst bij de trendmatige belastingopbrengst volledig zal worden ingelopen. Hierbij is mede in aanmerking genomen, dat de raming van de belastingopbrengst 1976 aanzienlijk is verhoogd ten opzichte van de raming in de voorjaarsnota (zie bijlage 2-A).

Bij hantering van een reële groeivoet van 3 $\frac{3}{4}$ % kan de trendmatige belastingopbrengst voor 1976 zoals deze in de vorige miljoenennota werd berekend als basis voor de ruimteberekening 1977 dienen. Wat betreft de gemiddelde progressiefactor is er geen aanleiding de tot nu toe gehanteerde 1,16 te wijzigen.

2. Groeivoet belastingopbrengst

Tabel I. Groeivoeten belastingopbrengst

	1977	1978-1980
Trendmatige reële groeivoet	3,75%	3,75%
Prijsstijging	6,6%	5,7%
Extra prijsstijging 1976	1,0%	
Gemiddelde progressiefactor	1,16	1,16
Totale groei belastingopbrengst	13,5 %	11,2 %

Extra prijsstijging 1976

Bij de berekening van de trendmatige groei van de belastingen voor 1976 werd in de miljoenennota 1976 uitgegaan van een gecorrigeerde prijsstijging nationaal inkomen van 7,0%. Volgens de MEV-1977 beloopt de prijsstijging nationaal inkomen 1976, gecorrigeerd voor de binnenlandse prijsverhoging van het aardgas 8,0%. Deze extra prijsstijging 1976 is verwerkt in de groei van de belastingopbrengsten 1977.

Prijsstijging 1978-1980

Voor wat betreft de prijsstijging 1978-1980 is, net als bij de loon- en prijsbijstelling bij de uitgaven, aangesloten bij de MEV-1980. Op de hierin besloten prijsstijging nationaal inkomen is de gebruikelijke correctie aan gebracht voor de binnenlandse prijsverhoging van het aardgas.

3. De trendmatige belastingopbrengst

Tabel II. Trendmatige belastingopbrengst
(in miljarden guldens)

	1977	1978	1979	1980
Trendmatige belastingopbrengst van het vorige jaar	55,1	61,8	69,1	77,7
Trendmatige groei ¹	+ 7,4	+ 6,9	+ 7,7	+ 8,7
Inflatiecorrectie 80% (bruto)	- 1,7	- 1,6	- 1,7	- 1,6
Belastingmaatregelen (bruto)	+ 0,6	+ 2,0	+ 2,6	+ 1,8
Overschot Gemeentefonds	+ 0,4	-	-	- 0,1
Belastingopbrengst	61,8	69,1	77,7	86,5

¹ Voor wat 1977 betreft inclusief de extra prijsstijging 1976 (extra trendmatige groei 0,6 miljard)

Tabel III. Berekening trendmatige groei belastingopbrengsten

	1977	1978	1979	1980
Trendmatige belastingopbrengst van het vorige jaar (in miljarden guldens)	55,1	61,8	69,1	77,7
Groeivoet (%)	13,5	11,2	11,2	11,2
Trendmatige groei (in miljarden guldens)	7,4	6,9	7,7	8,7

123

E. Groei van het aanvaardbaar geachte structurele begrotingstekort

	1976	1977	1978	1979	1980
Nationaal inkomen conform MEV-1980 en MEV-1977 ¹ (in miljarden guldens)		231	256	285	316
Aanvaardbaar structureel begrotingstekort (exclusief aflossingen) ²	3,6	7,9	8,7	9,7	10,7
Accres		4,3	0,8	1,0	1,0

¹ De nationale inkomens 1978 en 1979 zijn
door interpolatie geraamd

² 1976 conform miljoenennota 1976; de
overige jaren 3,4% van het nationale
inkomen

256
- 39
1024
1680
n.1

258.6
2.7
10344
77520
8.7924
8.8

261.5

F. Nadere toelichting bij het totaalbeeld

I. Uitgaven (toelichting bij tabel 5.1)

Ad 2. Gefaseerd afdekken uitkeringen Rijksgroepsregeling Werkloze Werknemers en Wet Werkloosheidsvoorziening

De in de miljoenennota 1976 als conjunctureel aangemerkte RWW- en WWV-uitkeringen worden voor de helft in 1977 en voor de helft in 1978 afgedekt door belastingmaatregelen en in de toetsing betrokken.

Ad 3. Saldo ombuigingen

Deze post is als volgt opgebouwd:

	1977	1978	1979	1980
a. In de meerjarenramingen van de miljoenennota 1976 begrepen nog aan te wijzen ombuigingen sociale voorzieningen	0,6	0,7	0,9	1,0
b. Saldo uitgavenmutatie voorjaarsnota	–	0,3	0,5	0,6
c. Nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid'				
– rijksbegroting (exclusief sociale voorzieningen) ¹	– 1,0	– 1,5	– 2,3	– 2,9
– sociale voorzieningen op de rijksbegroting	– 0,8	– 1,0	– 1,2	– 1,4
d. Saldo nadere tegenvallers, meevallers en ombuigingen	+ 0,4	+ 0,9	+ 1,2	+ 1,0
Totaal	– 0,8	– 0,6	– 0,9	– 1,7

¹ Het verloop in de tijd wijkt iets af van het verloop, dat is vermeld in antwoord 74 van het verslag nopens de nota 'Collectieve voorzieningen en werkgelegenheid'. Dit is het gevolg van het niet doorgaan van het energiefonds

Ad 5. Aanvullend beleidsprogramma

Het betreft hier de economische structuurmaatregelen, de arbeidsmarktmaatregelen en de loonkostensubsidies. De overige maatregelen zijn van fiscale aard. Van de loonkostensubsidies die in dit bedrag zijn begrepen is in 1977 0,3 miljard aangewend ter beperking van de belastingdruk.

Ad 7. Daling werkloosheidsuitkeringen beneden het structureel gedekte niveau

De werkloosheidsuitkeringen zijn structureel afgedekt op een niveau van 210.000 werklozen, het niveau van de werkloosheid zoals dit zonder aanvullend beleidsprogramma zou resulteren. Door de daling van de werkloosheid en door de wijziging in de samenstelling van de geregistreerde arbeidsreserve dalen de uitkeringen.

Hierbij is uitgegaan van de navolgende ontwikkeling van de geregistreerde arbeidsreserve ($\times 1000$ manjaren):

	1977	1978	1979	1980
Geregistreerde arbeidsreserve	215	185	165	150

Teneinde te bepalen welke extra uitgaven mogelijk of welke extra ombuigingen noodzakelijk zijn kan niet worden worden volstaan door de nieuwe raming van de exportopbrengsten te vergelijken met de raming van de miljoenennota 1976. De huidige meerjarenramingen gaan immers uit van een hogere nominale ontwikkeling dan de meerjarenraming van de miljoenennota 1976, zodat voor eenzelfde reële dekking een hoger niveau van opbrengsten uit aardgasexport nodig is. Indien we de percentages van regel c omslaan tegen de nationale inkomens die bij de huidige meerjarenramingen behoren, krijgen we een reeks van opbrengsten uit export van aardgas die in reële termen vergelijkbaar is met de reeks van de miljoenennota 1976:

	1977	1978	1979	1980
d. Nationaal inkomen conform de MEV-1977 en de MEV-1980 (in miljarden)	231	256	285	316
e. $c \times d$	2,4	2,5	2,5	2,4

Op grond van het jongste gasafzetplan en de geraamde opbrengsten van heronderhandeling met betrekking tot de exportcontracten wordt de volgende reeks niet-belastingmiddelen uit de export van aardgas geraamd:

	1977	1978	1979	1980
f. Raming niet-belastingmiddelen uit aardgasexport (in miljarden)	2,3	2,7	2,8	2,7

Zonder verzwaring van de collectieve druk zijn dan de volgende extra uitgaven mogelijk:

	1977	1978	1979	1980
g. Mogelijke extra uitgaven (f-e) (in miljarden)	- 0,1	0,2	0,3	0,3

2. Verlichting van de drukontwikkeling uit hoofde van ombuigingen

Ten einde de drukverlichting te bepalen die op grond van de ombuigingen mogelijk is moet op het saldo ombuigingen van tabel 5.1 een tweetal correcties worden aangebracht:

- de hiervoor besproken correctie voor de extra niet-belastingmiddelen uit de export van aardgas;
- een correctie wegens de ombuiging op de rijksbegroting die is aangebracht ter compensatie van uitgavenoverschrijding bij het Gemeentefonds¹.

¹ De uitgavenoverschrijding betreft de uitkeringen voor sociale zorg

Ad 8. Omzettingen

Het betreft hier de volgende posten:

	1977	1978	1979	1980
			(in miljarden guldens)	
– Afschaffing kinderaftrek in verband met herstructurering ¹	0,9	1,2	1,3	1,4
– Afschaffing investeringsaftrek zee-scheepvaart in verband met omzetting investeringspremieregeling	0,1	0,1	0,1	0,1
– Opheffing energielevering; de betreffende uitgaven lopen nu via de rijksbegroting ²	0,1	0,2	0,2	0,3
Totaal omzettingen	1,1	1,5	1,6	1,8

¹ De vermelde bedragen zijn de opbrengsten van het afschaffen van de kinderaftrek op begrotingsbasis. Voor zover de besparing ten gevolge van de herstructurering van de kinderbijslag en kinderaftrek ten gunste komt van de rijksbegroting is deze opgenomen onder het saldo ombuigingen

² De vermelde bedragen zijn de opbrengsten van de energielevering. De besparing is opgenomen onder het saldo ombuigingen

Ad 9. Loon- en prijsbijstelling

De lonen en prijzen die in de MEV-1977 en in de MEV-1980 worden geraamd zijn hoger dan die welke begrepen zijn in de meerjarenramingen van de miljoenennota 1976. Hiervoor vindt een aanpassing plaats. Bij de meerjarenraming van de miljoenennota 1976 werd uitgegaan van een loonsomstijging in bedrijven van 7½% en een gewogen prijsstijging van de prijsgevoelige rijksuitgaven van ruim 4%.

De huidige meerjarenramingen gaan uit van een loonsomstijging in bedrijven van ruim 8% in 1977 en van bijna 8½% in de jaren daarna. Voor de prijsgevoelige uitgaven wordt uitgegaan van een gewogen prijsstijging van bijna 8% in 1977 en van 5½ à 6% in de jaren daarna.

II. Ontvangsten

1. Niet-belastingmiddelen uit de export van aardgas

Tot de collectieve druk worden gerekend de sociale premies, de belastingen en de niet-belastingmiddelen, met uitzondering van de buitenlandse aardgasbaten.

Bij de meerjarenramingen van de miljoenennota 1976 werd uitgegaan van de volgende niet-belastingmiddelen uit de export van aardgas:

	1977	1978	1979	1980
a. Niet-belastingmiddelen uit de export van aardgas, miljoenennota 1976 (in miljarden)	2,4	2,4	2,3	2,1
b. Nationaal inkomen conform de meerjarenramingen van de miljoenennota 1976 (in miljarden)	226	243	261	280,5
c. a als % van b	1,06	0,99	0,88	0,75

	1977	1978	1979	1980
- Saldo ombuigingen (in miljarden)	- 0,8	- 0,6	- 0,9	- 1,7
- Mogelijke extra uitgaven in verband met hogere opbrengsten uit de export van aardgas (in miljarden)	+ 0,1	- 0,2	- 0,3	- 0,3
- Ombuigingen ten behoeve van het Gemeentefonds (in miljarden)	+ 0,1	+ 0,1	+ 0,2	+ 0,2
Mogelijke drukverlichting	- 0,6	- 0,7	- 1,0	- 1,8
Nationaal inkomen conform miljoenennota 1976	226	243	261	280,5
Drukverlichting als % nationaal inkomen	0,25	0,30	0,40	0,65

De drukontwikkeling van de meerjarenramingen beloopt, na het afdekken van de werkloosheidsuitkeringen, een niveau van 210.000 werklozen:

	1977	1978	1979	1980
1. Drukontwikkeling miljoenennota 1976 (gecumuleerd, % nationaal inkomen ten opzichte van de ontwerp-begroting 1976)	0,6	1,2	1,9	2,5
2. Drukverlichting ten gevolge van ombuigingen	- 0,25	- 0,30	- 0,40	- 0,65
3. Drukontwikkeling herziene meerjarenramingen	0,35	0,90	1,50	1,85
4. Mutatie	0,35	0,55	0,60	0,35

3. Realisering drukverzwaring

a. niet belastingmiddelen

	1976 ontwerp- begroting	1977	1978	1979	1980
- Raming niet-belastingmiddelen	12,4	13,7	15,1	16,3	17,2
- Hiervan opbrengsten uit export aardgas	1,9	2,3	2,7	2,8	2,7
- Niet-belastingmiddelen (exclusief aardgas buitenland)	10,5	11,4	12,4	13,5	14,5
- Nationaal inkomen conform MEV-1977 en MEV-1980	210	231	256	285	316
- Niet-belastingmiddelen als % nationaal inkomen	5,0	4,95	4,85	4,75	4,60
- Drukverzwaring ten opzichte van ontwerp-begroting 1976		- 0,05	- 0,15	- 0,25	- 0,40

BNP 230.6

coll. druk. NI 52.2
BVP 47.5

B.N.P. 345.85
15.2 (20 km)
50.5

b. Belastingen
(gecumuleerd, % nationaal inkomen)

	1977	1978	1979	1980
– Noodzakelijke drukverzwaring ten opzichte van ontwerp-begroting 1976	0,35	0,90	1,50	1,85
– Drukontwikkeling niet-belasting-middelen	– 0,05	– 0,15	– 0,25	– 0,40
– Noodzakelijke drukverzwaring via belastingen	0,40	1,05	1,75	2,25
– Idem als mutatie	0,40	0,65	0,70	0,50

Belastingen 1977

Voor de 1%-norm relevante mutaties:

Noodzakelijke drukverzwaring: 0,40% nationaal inkomen = 0,9 miljard

Via: Progressie	1,0 miljard
Inflatiecorrectie	– 1,7 miljard
Vennootschapsbelasting uit prijs-verhoging aardgas	0,1 miljard
	Af: – 0,6 miljard
Via belastingplan:	1,5 miljard

Voor de 1%-norm niet-relevante mutaties:

Afschaffing investeringsaftrek zeescheepvaart	0,1 miljard
Afschaffing kinderaftrek	0,9 miljard
Omzetting energieheffing (via belastingplan)	0,1 miljard
Afschaffing structurele vervroegde afschrijving en investeringsaftrek	0,6 miljard
Structureel maken tijdelijke fiscale lastenverlichtingen	– 2,6 miljard
	– 0,9 miljard

In de toetsing wordt bij de post dekkingsmaatregelen aldus een bedrag opgenomen van 0,6 miljard (1,5–0,9).

Belastingen 1978

Voor de 1%-norm relevante mutaties:

Noodzakelijke drukverzwaring: 0,65% nationaal inkomen = 1,6 miljard

Via: Progressie	1,1 miljard
Inflatiecorrectie	– 1,6 miljard
Vennootschapsbelasting uit prijs-verhoging aardgas	0,1 miljard

Af: – 0,4 miljard

Via belastingplan: 2,0 miljard

Voor de 1%-norm niet-relevante mutaties:

Additionele omzetting energieheffing	0,1 miljard
Overloop afschaffing kinderaftrek	0,2 miljard
Afschaffing structurele vervroegde afschrijving en investeringsaftrek	0,8 miljard
Herziening van de belastingheffing i.v.m. de inflatie	– 1,1 miljard
	0,0 miljard

In de toetsing wordt bij de post dekkingsmaatregelen een bedrag opgenomen van 2,0 miljard (2,0–0,0).

Belastingen 1979

Voor de 1%-norm relevante mutaties:

Noodzakelijke drukverzwaring: 0,70% nationaal inkomen = 2,0 miljard

Via: Progressie	1,2 miljard
Inflatiecorrectie	– 1,7 miljard
Vennootschapsbelasting uit prijs-verhoging aardgas	0,1 miljard

Af: – 0,4 miljard

Via belastingplan: 2,4 miljard

Voor de 1%-norm niet relevante mutaties:

Restant afschaffing structurele vervroegde afschrijving en investeringsaftrek	0,2 miljard
---	-------------

In de toetsing wordt bij de post dekkingsmaatregelen een bedrag opgenomen van 2,6 miljard (2,4 + 0,2).

				103	113	129	
01.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	116	124	125	4	4	4
01.1	Wetenschappelijk onderzoek	68	68	67	—	—	—
01.2	Landmacht	3 507	3 485	3 699	2	2	2
01.3	Luchtmacht	1 667	1 654	1 781	2	2	2
01.4	Marine	1 676	1 638	1 856	101	105	121
01.5	Militaire pensioenen en wachtgelden	780	780	838	—	—	—
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	31	23				
02	Buitenlandse betrekkingen	732	735	857	183	194	195
02.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	13	14	50	32	32	33
02.2	Vertegenwoordiging in het buitenland	192	192	161	4	4	4
02.3	Internationale organisaties en conferenties	526	528	646	147	158	158
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	1	1				
02/03	Ontwikkelingssamenwerking	2 146	2 023	2 344	21	21	33
02.4	Ontwikkelingslanden buiten het Koninkrijk	2 040	1 956	2 231	9	9	18
03.4	Nederlandse Antillen	106	67	113	12	12	15
04	Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	3 486	3 438	3 773	166	164	175
04.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	90	97	97	13	11	11
04.1	Wetenschappelijk onderzoek	2	2	3	—	—	—

		Uitgaven		Ontvangsten	
Tabel II. Financieringsoverzicht van het Rijk					
		1974	1975	1e halfj. 1975	1e halfj. 1976
1	Kastekort wegens begrotings-transacties	1 872	6 630	7 716	8 304
2	Wijziging in de schuldverhouding met de lagere overheid				
	a. Kastekort van het Gemeentefonds e.d.	381	560	876	809
	b. Mutatie uit hoofde van de on-roerendgoed belasting	36	333	125	89
3	Diverse mutaties	102	906	- 226	- 1 437
		519	1 799	775	- 539
		2 391	8 429	8 491	7 765
Te elimineren:					
4	Aflossing gevestigde binnenlandse schuld	747	1 001	354	550
5	Overige	686	1 040	993	- 635
		1 433	2 041	1 347	- 85
6	Financieringstekort	958	6 388	7 144	7 850
7	Kapitaalverkeer met het buitenland	142	29	- 14	280
8	Netto beroep (-) op de binnenlandse kapitaalmarkt:				
	- door openbare emissies	- 472	- 1 934	- 1 024	- 1 461
	- door plaatsing van onderhandse leningen	- 2 688	- 3 949	- 2 253	- 2 563
	- via voorinschrijfrekeningen	87	615	400	35
	- aflossing gevestigde schuld (excl. schatkistcertificaten 1966 resp. 1972)	637	901	304	501
		- 2 436	- 4 367	- 2 573	- 3 488
9	Liquiditeitstekort, resp. -overschot (-)	- 1 336	2 050	4 557	4 642
10	Tot uitdrukking komend in:				
	- netto plaatsing van schatkistpapier	687	1 426	1 147	1 442
	- deelneming in EG-krediet aan Italië	- 411	-	-	-
	- netto vergoeding aan de Nederlandsche Bank van valuta koersverliezen	- 172	- 982	- 982	741
	- netto toeneming van andere vlottende schuld	- 15	668	-	-

Functionele classificatie	Functie	Uitgaven			Ontvangsten		
		Ontwerp begroting 1976	Vermoe-delijke uitkomsten 1976	Ontwerp begroting 1977	Ontwerp begroting 1976	Vermoe-delijke uitkomsten 1976	Ontwerp begroting 1977
05	Verkeer en waterstaat	6 078	6 480	6 711	1 543	1 610	1 823
05.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	58	77	51	3	4	4
05.1	Wetenschappelijk onderzoek	130	77	204	0	0	0
05.20	Aanleg en onderhoud van landwegen	1 043	1 016	993	1	1	1
05.21	Verkeers- en vervoersdiensten m.b.t. het wegverkeer	1 078	1 254	1 427	80	82	88
05.3	Landaanwinning	62	59	54	0	0	0
05.4	Zee- en rivierwaterkering en afwatering	758	713	784	105	105	114
05.50	Zeescheepvaart	22	46	25	2	2	3
05.510	Aanleg en onderhoud van waterwegen	713	608	664	75	107	60
05.511	Verkeers- en vervoersdiensten m.b.t. het verkeer op waterwegen	30	29	35	2	2	5
05.6	Verkeer per spoor	976	1 313	1 086	-	-	-
05.7	Burgerlijke luchtvaart	137	134	123	34	34	38
05.9	PTT	1 066	1 150	1 265	1 241	1 273	1 510
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	5	4				
06	Handel en nijverheid	1 085	1 161	1 755	5 801	5 031	6 054
06.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	50	46	66	1	1	0
06.1	Wetenschappelijk onderzoek	213	210	352	6	6	6
06.2	Handel en ambacht	209	214	212	4	4	6
06.3	Industrie	506	524	1 009	107	57	106
06.4	Mijnwezen	102	162	89	5 683	4 963	5 907
06.5	Energieproductie	1	1	25	-	-	29
06.6	Toerisme	3	3	2	-	-	-
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	1	1				
07	Landbouw en visserij	1 567	1 538	1 549	175	229	267
07.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	111	109	127	2	45	60
07.1	Wetenschappelijk onderzoek	248	252	259	8	8	8
07.2	Landbouw, tuinbouw en veeteelt	454	408	389	56	56	61
07.3	Cultuurtechnische werken	427	428	409	14	14	16
07.4	Bosbouw	84	91	90	10	10	10

Functionele classificatie	Functie	Uitgaven			Ontvangsten		
		Ontwerp begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp begroting 1977	Ontwerp begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp begroting 1977
08	<i>Onderwijs en wetenschappen</i>	19 180	18 907	20 297	180	190	164
08.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	275	267	330	18	19	3
08.1	Wetenschappelijk onderzoek	461	480	492	0	0	0
08.2	Lager onderwijs	6 369	6 207	6 829	54	57	55
08.3	Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	3 224	3 180	3 463	21	22	28
08.40	Nijverheidsonderwijs	2 570	2 510	2 590	38	40	18
08.41	Lager en middelbaar land- en tuinbouwonderwijs	250	256	306	2	2	2
08.42	Ander vak- en beroepsonderwijs	1 802	1 774	2 039	11	12	11
08.5	Wetenschappelijk onderwijs	4 145	4 170	4 248	36	38	47
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	84	63				
08 C	<i>Cultuur en recreatie</i>	1 534	1 524	1 682	506	506	544
08.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	45	47	49	—	—	—
08.1	Wetenschappelijk onderzoek	3	3	3	—	—	—
08.6	Vrijtijdsbesteding, jeugdvorming, volksontwikkeling en sport	540	535	603	1	1	1
08.7	Kunsten, oudheidkunde en natuurbescherming	398	391	417	5	5	6
08.8	Radio, televisie en pers	538	538	603	500	500	537
08.9	Erediensten	7	8	7	—	—	—
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	3	2				
09	<i>Sociale voorzieningen</i>	19 227	19 054	18 866	164	222	173
09.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	117	106	152	26	23	30
09.1	Wetenschappelijk onderzoek	7	7	13	—	—	—
09.2	Sociale zekerheid (incl. uitgaven voor pensioenen en wachtgelden)	8 240	8 535	9 399	1	1	1
09.3	Sociale bijstand	4 477	4 585	4 791	0	0	0
09.41	Uitgaven voor ambtenaren en anderen, voortvloeiende uit het eertijds opzeggen door Indonesië van bepaalde overeenkomsten	391	382	428	0	0	0
09.42) 09.43) 09.44) 09.45)	Sociale hulp	1 251	1 340	1 471	0	160	0
09.5	Arbeidersbescherming	59	59	116	11	10	10
09.6	Maatregelen in het belang van de werkgelegenheid	4 631	3 997	2 483	126	28	132
09.7	Arbeidsverhoudingen	11	11	13	0	0	0
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	43	32				

Functionele classificatie	Functie	Uitgaven			Ontvangsten		
		Ontwerp begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp begroting 1977	Ontwerp begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp begroting 1977
10	<i>Volksgesondheid en milieuhygiëne</i>	674	663	717	154	143	153
10.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	90	85	93	4	7	4
10.1	Wetenschappelijk onderzoek	93	95	99	0	0	0
10.2	Sociale en preventieve geneeskunde	238	229	257	3	3	3
10.3	Ziekenhuizen, klinieken en sanatoria	46	45	47	26	28	29
10.4	Openbare gezondheid	205	208	221	121	105	117
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	2	1				
11	<i>Volkshuisvesting</i>	6 386	6 476	6 687	313	319	343
11.0	Algemene uitgaven - ontvangsten	50	50	69	0	1	0
11.1	Wetenschappelijk onderzoek	31	31	33	—	—	—
11.2	Volkshuisvesting	6 023	6 118	6 383	243	248	273
11.3	Ruimtelijke ordening	281	276	202	70	70	70
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	1	1				
13	<i>Nationale schuld</i>	5 245	5 207	6 374	2 247	2 291	2 775
13.2/3	Rente	3 850	3 725	4 593	2 242	2 286	2 770
13.4/5	Aflossing	1 395	1 482	1 781	5	5	5
15	<i>Afschrijvingen</i>	(450)	(450)	(490)			
	Niet verdeelde aanvullende posten						
	a. algemene salarismaatregelen juli 1976 (zie bijlage 4, blz. 101, post. 26)		250				
	b. overige (zie bijlage 1-c)			3 666			
Totaal niet-belastingontvangsten					12 454	12 043	13 756
16	<i>Belastingen</i>				50 384	52 399	58 258
	Kostprijsverhogende belastingen (rijksaandeel)				20 706	20 859	24 183
	Belastingen op inkomen, winst en vermogen (rijksaandeel)				29 678	31 540	34 075
Totaal van de uitgaven/ontvangsten		77 909	77 997	86 596	62 838	64 442	72 014

B. Rubricering per begrotingshoofdstuk

		Uitgaven				Ontvangsten	
		Ontwerp- begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp- begroting 1977	Ontwerp- begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp- begroting 1977
00	Algemeen bestuur	2 724	2 769	2 952	892	1 010	928
I	Huis der Koningin	7	7	7	—	—	—
II	Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	81	82	89	0	0	0
III	Algemene Zaken	31	31	34	0	0	0
VII	Binnenlandse Zaken	172	176	233	12	12	14
IX A	Nationale Schuld				0	0	0
IX B	Financiën	1 468	1 493	1 556	852	970	884
XI	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	671	683	706	12	12	13
XII	Verkeer en Waterstaat	149	151	171	8	8	9
XIII	Economische Zaken	136	139	156	8	8	8
XVIII	Onvoorziene Uitgaven	0	0	0	—	—	—
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	9	7				
01	Defensie	7 845	7 772	8 366	109	113	129
X	Defensie	7 814	7 749	8 366	109	113	129
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	31	23				
02	Buitenlandse betrekkingen	732	735	857	183	194	195
II	Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	1	1	1	—	—	—
V	Buitenlandse Zaken	704	706	829	36	47	37
IX A	Nationale Schuld	—	—	—	31	31	33
IX B	Financiën	8	8	8	116	116	125
XIV	Landbouw en Visserij	18	19	19	—	—	—
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	1	1				
02.03	Ontwikkelingssamenwerking	2 146	2 023	2 344	21	21	33
IV	Nederlands Antilliaanse Zaken	106	65	113	4	4	8
V	Buitenlandse Zaken	1 717	1 603	1 798	12	12	17
VII	Binnenlandse Zaken	—	2	0	—	—	—
VIII	Onderwijs en Wetenschappen	58	72	59	—	—	—
IX A	Nationale Schuld	—	—	—	5	5	7
IX B	Financiën	122	157	191	—	—	1
XI	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	—	—	1	—	—	—
XII	Verkeer en Waterstaat	1	1	1	—	—	—
XIII	Economische Zaken	38	18	10	—	—	—
XIV	Landbouw en Visserij	9	9	9	—	—	—
XVI	Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	92	93	161	—	—	—
XVII	Volksgezondheid en Milieuhygiëne	3	3	1	—	—	—
04	Justitie en Politie	3 486	3 438	3 773	166	164	162
VI	Justitie	1 977	1 943	2 119	162	160	158
VII	Binnenlandse Zaken	1 423	1 414	1 589	4	4	4
VIII	Onderwijs en Wetenschappen	1	1	0	—	—	—
X	Defensie	27	27	28	—	—	—
XI	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	3	3	3	—	—	—

			Uitgaven			Ontvangsten		
			Ontwerp- begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp- begroting 1977	Ontwerp- begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp- begroting 1977
XII	Verkeer en Waterstaat		18	18	14	—	—	—
XIII	Economische Zaken		6	6	6	—	—	—
XIV	Landbouw en Visserij		3	2	3	—	—	—
XV	Sociale Zaken		0	0	0	—	—	—
XVI	Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk		1	1	1	—	—	—
XVII	Volksgesondheid en Milieuhygiëne		11	11	10	—	—	—
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.		16	12				
05	Verkeer en Waterstaat		6 078	6 480	6 711	1 543	1 610	1 823
IX B	Financiën		—	—	—	2	2	0
XII	Verkeer en Waterstaat		6 073	6 476	6 711	1 541	1 608	1 823
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.		5	4				
06	Handel en Nijverheid		1 085	1 161	1 755	5 801	5 031	6 054
V	Buitenlandse Zaken		1	1	1	—	—	—
IX A	Nationale Schuld		—	—	—	3	3	3
IX B	Financiën		11	76	56	13	13	14
XIII	Economische Zaken		1 072	1 083	1 698	5 785	5 015	6 037
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.		1	1				
07	Landbouw en Visserij		1 567	1 538	1 549	175	229	267
IX B	Financiën		11	11	13	10	10	13
XII	Verkeer en Waterstaat		224	218	265	80	91	107
XIV	Landbouw en Visserij		1 328	1 306	1 271	85	128	147
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.		4	3				
08o	Onderwijs en Wetenschappen		19 180	18 907	20 297	180	190	164
V	Buitenlandse Zaken		1	1	2	—	—	—
VII	Binnenlandse Zaken		1 379	1 308	1 606	—	—	—
VIII	Onderwijs en Wetenschappen		17 214	17 023	18 105	170	180	154
XII	Verkeer en Waterstaat		27	28	39	4	4	4
XIV	Landbouw en Visserij		416	425	484	3	3	3
XVI	Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk		9	9	9	—	—	—
XVII	Volksgesondheid en Milieuhygiëne		50	50	52	3	3	3
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.		84	63				
08c	Cultuur en Recreatie		1 534	1 524	1 682	506	506	544
IX B	Financiën		4	4	4	—	—	—
XI	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening		2	3	2	—	—	—
XII	Verkeer en Waterstaat		1	1	1	—	—	—
XVI	Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk		1 524	1 514	1 675	506	506	544
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.		3	2				

		Uitgaven				Ontvangsten	
		Ontwerp begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp begroting 1977	Ontwerp- begroting 1976	Vermoe- delijke uitkomsten 1976	Ontwerp- begroting 1977
09	<i>Sociale voorzieningen</i>	19 227	19 054	18 866	164	222	173
II	Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	5	5	7	1	1	1
III	Algemene Zaken	1	1	1	—	—	—
IV	Nederlands Antilliaanse Zaken	0	0	3	—	—	—
V	Buitenlandse Zaken	3	3	7	—	—	—
VI	Justitie	76	76	91	11	11	12
VII	Binnenlandse Zaken	865	828	902	—	—	—
VIII	Onderwijs en Wetenschappen	80	82	81	0	0	0
IX B	Financiën	16	10	18	0	0	0
XI	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	6	6	6	—	—	—
XII	Verkeer en Waterstaat	3	3	12	—	—	—
XIII	Economische Zaken	38	58	68	—	—	—
XIV	Landbouw en Visserij	1	2	2	—	—	—
XV	Sociale Zaken	10 386	10 273	9 155	148	46	157
XVI	Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	5 777	5 761	6 354	4	164	3
XVII	Volksgesondheid en Milieuhygiëne	1 927	1 914	2 159	—	—	—
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen	43	32				
10	<i>Volksgesondheid en Milieuhygiëne</i>	674	663	717	154	143	153
V	Buitenlandse Zaken	2	2	2	—	—	—
XVII	Volksgesondheid en Milieuhygiëne	670	660	715	154	143	153
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	2	1				
11	<i>Volkshuisvesting</i>	6 386	6 476	6 687	313	319	343
XI	Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	6 385	6 475	6 687	313	319	343
	Onverdeelde uitgaven voor salaris- en pensioenmaatregelen e.d.	1	1				
13	<i>Nationale schuld</i>	5 245	5 207	6 374	2 247	2 291	2 775
IX A	Nationale Schuld	5 245	5 207	6 374	2 247	2 291	2 775
15	<i>Afschrijvingen</i>	(450)	(450)	(490)	—	—	—
IX A	Nationale Schuld	(450)	(450)	(490)	—	—	—
16	<i>Belastingen</i>						
IX B	Financiën				50 384	52 399	58 258
		77 909	77 747	82 930	62 838	64 442	72 001
	niet verdeelde aanvullende posten		250	3 666			13 ¹
		77 909	77 997	86 596	62 838	64 442	72 014

¹ Zie bijlage 3 B noot 1.

7. De uitgaven en de ontvangsten 1973-1977 ingedeeld volgens de economische classificatie

In deze bijlage zijn de uitgaven en ontvangsten van het Rijk ingedeeld naar economische groepen; deze indeling ligt eveneens ten grondslag aan de nationale rekeningen en de centraal-economische plannen.

A. Indeling in hoofdgroepen

	1973	1974	1975	1976	1977
	Rekening	Voorlopige rekening	Vermoedelijk beloop	Vermoedelijke uitkomsten	Ontwerp-begroting
<i>Uitgaven</i>	52 701	60 931	73 771	88 375	99 522
1 Consumptieve bestedingen	10 892	12 828	15 365	17 643	19 934
2 Rente en bijdragen in verliezen	2 719	3 413	3 765	5 082	5 981
3 Prijsverlagende subsidies	236	396	493	666	998
4 Inkomensoverdrachten	28 053	33 514	41 280	50 940	58 800
5 Investerings	2 265	2 193	2 481	2 884	2 765
6 Vermogensoverdrachten	3 653	3 835	5 819	5 566	5 115
7 Kredietverlening en deelnemingen	3 676	3 977	3 552	4 112	4 148
8 Staatsschuld en ontminting	1 207	775	1 016	1 482	1 781
<i>Ontvangsten</i>	52 950	56 743	65 573	74 820	84 940
1 Verkoop van goederen en diensten	893	1 198	1 135	1 200	1 345
2 Rente en exploitatiewinsten	2 309	3 350	5 842	8 137	9 485
3 Kostprijsverhogende belastingen	19 613	20 445	23 027	27 105	31 184
4 Inkomensoverdrachten	27 125	30 355	34 572	37 439	41 906
5 Desinvesteringen	62	74	59	22	14
6 Vermogensoverdrachten	611	750	604	564	547
7 Aflossing van verleende kredieten en liquidatie van deelnemingen	2 242	559	305	312	391
8 Staatsschuld en aanmuntingen	95	12	29	41	68
<i>Saldo</i>	+ 249	- 4 188	- 8 198	- 13 555	- 14 582

60.931
158.067
- 864

X

73
77
29

820
779
41

940
872
68

73771
1016
72755

99522
1781
97741
1243
96498

B. Indeling in subgroepen

1. Consumptieve bestedingen

Code	Omschrijving	1973 Rekening	1974 Voorlopige rekening	1975 Vermoedelijk beloop	1976 Vermoedelijke uitkomsten	1977 Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	10 892	12 828	15 365	17 643	19 934
10, 11 en 12 minus M 10, M 11 en M 12	Lonen en salarissen, inclusief sociale lasten	6 849	7 992	9 389	10 612	11 469
14, 16 en 17 15 3	Aankoop van goederen en diensten Bijdragen aan bedrijven en aan instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. bedrijven	3 517 526	4 424 412	5 419 557	5 933 1 098	7 144 ⁺⁹³ 1 321
	<i>Ontvangsten</i>	893	1 198	1 135	1 200	1 345
16 en 17	Verkoop van goederen en diensten	893	1 198	1 135	1 200	1 345
	<i>Saldo</i>	- 9 999	- 11 630	- 14 230	- 16 443	- 18 589

2. Rente, bijdragen in verliezen en aandeel in winsten

Code	Omschrijving	1973 Rekening	1974 Voorlopige rekening	1975 Vermoedelijk beloop	1976 Vermoedelijke uitkomsten	1977 Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	2 719	3 413	3 765	5 082	5 981 ⁻⁹
20	Rente en kosten gevestigde binnenlandse staats- schuld	1 692	1 855	2 218	2 417	3 099
21	Rente en kosten gevestigde buitenlandse staats- schuld	2	1	1	-	-
22	Rente en kosten vlottende binnenlandse staats- schuld	501	677	661	1 307	1 494
27 3	Bijdragen in exploitatieverliezen	524	880	885	1 358	1 388 ⁺⁹⁵
	<i>Ontvangsten</i>	2 309	3 350	5 842	8 137	9 485
24 excl. 24.8	Rente van langlopende vorderingen op het binnen- land	1 337	1 584	1 884	2 232	2 710
24.8	Rente van langlopende vorderingen op het buiten- land	14	14	41	40	45
25 excl. 25.8 en 29	Rente van kortlopende vorderingen op het binnen- land	32	55	48	27	30
25.8	Rente van kortlopende vorderingen op het buiten- land	18	20	24	27	28
27	Aandeel in exploitatiewinsten	908	1 677	3 845	5 811	6 672
	<i>Saldo</i>	- 410	- 63	+ 2 077	+ 3 055	+ 3 504

3413
880
2533

5765
885
2880

3. Prijsverlagende subsidies en kostprijsverhogende belastingen

Code	Omschrijving	1973 Rekening	1974 Voorlopige rekening	1975 Vermoedelijk beloop	1976 Vermoedelijke uitkomsten	1977 Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	236	396	493	666	998
30 minus M 30	Saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds A	—	40	—	—	—
31	Huurverlagende subsidies, rechtstreeks aan woningexploitanten	221	307	427	436	454
32	Overige prijsverlagende subsidies	5	35	46	150	452
37	Ten laste van het Rijk komende kostprijsver- hogende belastingen, te betalen aan de overige publiekrechtelijke lichamen	10	14	20	80	92
	<i>Ontvangsten</i>	19 613	20 445	23 027	27 105	31 184
30 minus U 30	Saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds A	112	—	3	43	58
32	Overige heffingen (Selectieve investeringsheffing)	—	—	—	—	29
	Kostprijsverhogende belastingen:					
37	Ten bate van het Rijk	15 406	16 262	18 343	20 859	24 183
	Ten bate van het Rijkswegenfonds	644	657	727	767	802
	Ten bate van de overige publiekrechtelijke lichamen ¹	2 759	2 552	2 894	4 293	4 869
	Invoerrechten ten bate van de Europese Gemeen- schappen	692	974	1 060	1 143	1 243
	<i>Saldo</i>	+ 19 377	+ 20 049	+ 22 534	+ 26 439	+ 30 186
	¹ Waaronder grondbelasting (opbrengst dienstjaar) en onroerend-goedbelasting	48 —	87 45	54 88	45 820	10 1 000

M. n. 78.

waard bel.
overf.

24.270

55
572 20
1030

best.

880
356
33.577
34.790

885
493
41280
42.658

24.270

865
120
985

985
716
269

120
865
985

4. Inkomensoverdrachten

Code	Omschrijving	1973 Rekening	1974 Voorlopige rekening	1975 Vermoedelijk beloop	1976 Vermoedelijke uitkomsten	1977 Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	28 053	33 514	41 280	50 940	58 800 -17
	Inkomensoverdrachten:					
40.1	4 Aan sociale fondsen	1 589	2 910	3 566	5 542	6 904
40.4	3 Aan gezinnen	1 053	1 510	1 837	2 466	2 490
40.5	4 Aan instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. gezinnen	1 461	1 965	2 446	2 884	3 459
40.6	3 Aan pensioenfondsen	99	112	127	135	145
40.8	3 Aan het buitenland	868	992	1 576	1 577	1 710
	Onderwijsbijdragen:					
41.20	4 Aan of via ¹ gemeenten	2 312	2 728	3 047	3 792	- 4 109
41.23	4 Aan rechtspersoonlijkheid bezittende openbare instellingen voor wetenschappelijk onderwijs	1 488	1 781	2 069	2 258	x 2 513
41.24	4 Aan instellingen voor bijzonder onderwijs	6 128	7 109	8 837	9 668	x 10 715
	Belastingoverdrachten:					
44.2	4 Aan de overige publiekrechtelijke lichamen: kostprijsverhogende belastingen	2 759	2 552	2 894	4 293	- 4 869
	belastingen op inkomen en winst	4 326	4 150 ¹⁷	4 693	5 437	- 5 848
	successierechten	58	55	48	58	- 62
44.3	3 Aan de investeringsrekening	—	—	7 635	9 783	1 600
44.8	3 Aan de Europese Gemeenschappen	692	974	1 060	1 143	1 243
45.2	4 Huurverlagende subsidies aan en via de overige publiekrechtelijke lichamen	385	493	600	796	- 968
42.2, en 46.2	4 Overige inkomensoverdrachten aan de overige publiekrechtelijke lichamen	4 753	6 097	8 390	10 797	- 12 067 -17
43.2	4 Compensatie-uitkeringen wegens derving van belastingen	82	86	90	94	- 98
	<i>Ontvangsten</i>	27 125	30 355	34 572	37 439	41 906
	Inkomensoverdrachten:					
40.1	4 Van sociale fondsen	4	4	—	161	103
40.4 en 40.5	3 Van gezinnen	322	453	459	470	454
40.8	3 Van het buitenland	82	115	147	142	173
	Belastingen op inkomen en winst:					
47	3 Ten bate van het Rijk	22 376	25 607	29 242	31 198	33 697
	3 Ten bate van de overige publiekrechtelijke lichamen ²	4 326	4 150	4 693	5 437	5 848
	3 Ten bate van de investeringsrekening	—	—	—	3 635	1 600
42.2	4 Overige bijdragen van de overige publiekrechtelijke lichamen in consumptieve uitgaven van het Rijk	15	26	31	31	31
	Saldo	- 928	- 3 159	- 6 708	-13 501	- 16 894

¹ Voor bijzonder onderwijs² Waaronder personele belasting (opbrengst dienst-jaar) resp.

189

195

174

120

30

5. Investerings

Code	Omschrijving	1973 Rekening	1974 Voorlopige rekening	1975 Vermoedelijk beloop	1976 Vermoedelijke uitkomsten	1977 Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	2 265	2 193	2 481	2 884	2 765 +15
50	Investerings in grond en civiele gebouwen (binnenland)	255	355	523	529	554
51, 52 en 53	Weg- en waterbouwkundige werken, landaan- winning, landontginning e.d.	1 866	1 704	1 782	2 161	2 011 +15 812
57	Inrichting, uitbreiding en vernieuwing	144	134	176	194	200
58	Overige investeringen	—	—	—	—	—
	<i>Ontvangsten</i>	62	74	59	22	14
50	Verkoop van grond en civiele gebouwen (binnenland)	62	74	59	22	14
	<i>Saldo</i>	- 2 203	- 2 119	- 2 422	- 2 862	- 2 751

6. Vermogensoverdrachten

Code	Omschrijving	1973 Rekening	1974 Voorlopige rekening	1975 Vermoedelijk beloop	1976 Vermoedelijke uitkomsten	1977 Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	3 653	3 835	5 819	5 566	5 115 + 3
60	5 Garantieverplichtingen	609	363	1 236	124	111
	Oorlogsschadevergoedingen:					
61.2	6 Aan de overige publiekrechtelijke lichamen	X 1	4	1	1	1
61.4	5 Aan gezinnen	-	-	-	-	-
	Rampschadevergoedingen:					
62.2	6 Aan de overige publiekrechtelijke lichamen	X -	-	-	10	-
	Woningbouwpremies:					
63.2	6 Aan c.q. via de overige publiekr. lich.	X 33	32	61	171	113
63.3	5 Rechtstreeks aan exploitanten	171	217	313	328	620 + 3
	Investeringsbijdragen:					
65.2 66.20/22, 66.28	6 Aan gemeenten, provincies en waterschappen	X 658	948	1 672	1 632	1 439
66.23	6 Aan rechtspersoonlijkheid bezittende openbare instellingen voor wetenschappelijk onderwijs	X 367	296	206	401	X 266
66.24	6 Aan instellingen voor bijzonder onderwijs	X 393	357	521	467	X 392
65.3 en 66.3	5 Aan bedrijven en instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. bedrijven	339	473	564	829	811
65.5 en 66.5	5 Aan instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. gezinnen	107	128	212	191	153
	Overige vermogensoverdrachten:					
68.1	6 Aan sociale fondsen	X 170	185	200	200	203
68.2	6 Aan de overige publiekrechtelijke lichamen	X 153	159	172	186	200
68.3	5 Aan bedrijven	130	102	96	177	92
68.5	5 Aan instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. gezinnen	7	7	7	5	3
68.6	5 Aan pensioenfondsen	387	415	439	622	480
66.8, 68.8 en 69.8	5 Aan het buitenland	128	149	119	222	231
	<i>Ontvangsten</i>	611	750	604	564	547
60	5 Ontvangsten wegens door het Rijk aangegane garantieverplichtingen	4	19	59	32	31
61	6 Netto opbrengst van aan het Rijk vervallen vermogensobjecten	X 5	2	9	13	1
	Investeringsbijdragen:					
65.2 en 66.2	6 Van de overige publiekrechtelijke lichamen	X 92	133	26	100	57
65.3	5 Van bedrijven	-	-	5	-	-
65.8 en 66.8	5 Van het buitenland	82	49	27	11	11
	Successierechten:					
67	5 Ten bate van het Rijk	313	359	311	342	378
	Ten bate van de overige publiekrechtelijke lichamen	58	55	48	58	62
68	5 Overige vermogensoverdrachten:					
	Binnenland	36	133	119	8	7
	Buitenland	21	-	-	-	-
	<i>Saldo</i>	- 3 042	- 3 085	- 5 215	- 5 002	- 4 568

7. Kredietverleningen en deelnemingen

Code	Omschrijving	1973 Rekening	1974 Voorlopige rekening	1975 Vermoedelijk beloop	1976 Vermoedelijke uitkomsten	1977 Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	3 676	3 977	3 552	4 112	4 148 + 3
	Kredietverlening:					
70.2 en 72.2	Aan de overige publiekrechtelijke lichamen (voornamelijk leningen woningwetbouw)	3 010	3 022	2 955	3 401	3 335 + 4
	Aan bedrijven en financiële instellingen:					
70.30, 70.70, 72.30 en 72.70	Staatsbedrijven en financiële staatsinstellingen	61	68	84	121	122 + 1236
70.31, 70.71, 72.31 en 72.71	Andere bedrijven en financiële instellingen	100	44	48	44	48
70.4/5 en 72.4/5	Aan gezinnen	142	177	239	256	313
70.8 en 72.8	Aan het buitenland Deelnemingen:	239	497	42	12	9
71.31 en 71.71	Bedrijven en financiële instellingen (binnenland)	66	106	76	150	133 + 8
71.8	Internationale organisaties	58	63	108	128	188
	<i>Ontvangsten</i>	2 242	559	305	312	397
	Aflossingen van door het Rijk verleende kredieten:					
70.2 en 72.2	Door de overige publiekrechtelijke lichamen (leningen woningwetbouw)	192	195	214	226	245
70.30, 70.70, 72.30 en 72.70	Door staatsbedrijven en financiële instellingen	12	77	9	-	51
70.31, 70.71, 72.31 en 72.71	Door andere dan staatsbedrijven en financiële staatsinstellingen	20	225	19	23	23
70.4/5 en 72.4/5	Door gezinnen	17	21	31	38	47
70.8 en 72.8	Door het buitenland	11	41	31	25	25
	Liquidatie van en terugbetalingen op deel- nemingen:					
71.31/71.71	In bedrijven en financiële instellingen (binnenland)	-	-	1	-	-
71.88	In internationale organisaties	1 990	-	-	-	-
	<i>Saldo</i>	-1 434	-3 418	-3 247	-3 800	-3 757

2242

8. Staatsschuld en ontmontingen

Code	Omschrijving	1973 Rekening	1974 Voorlopige rekening	1975 Vermoedelijk beloop	1976 Vermoedelijke uitkomsten	1977 Ontwerp- begroting
	<i>Uitgaven</i>	1 207	775	1 016	1 482	1 781
80	Aflossing van gevestigde binnenlandse staats- schuld	1 082	758	1 005	1 470	- 1 781
81	Aflossing van gevestigde buitenlandse staats- schuld	14	13	11	12	-
88	Ontmontingen	111	4	-	-	-
	<i>Ontvangsten</i>	95	12	29	41	68
88	Aanmontingen	95	12	29	41	68
	<i>Saldo</i>	- 1 112	- 763	- 987	- 1 441	- 1 713
	<i>Saldo rekeningen 1 tot en met 8</i>	+ 249	- 4 188	- 8 198	- 13 555	- 14 582

C. Aansluiting aan de begrotingscijfers 1977

De totaalsaldi van uitgaven en ontvangsten volgens deze bijlage stemmen overeen met de begrotings- en rekeningsaldi. De totalen van uitgaven en ontvangsten zijn echter als gevolg van het toegepaste systeem niet gelijk aan de totalen, die elders in deze nota en de bijlagen zijn vermeld. De verschillen worden hieronder voor de ontwerp-begroting 1977 toegelicht.

	Uitgaven	Ontvangsten	Saldo
Volgens bijlage 7	99 522	84 940	- 14 582
Volgens ontwerp-begroting 1977	86 596	72 014	- 14 582
Toe te lichten verschil	12 926	12 926	

1. De aan het Gemeentefonds en het Provinciefonds toe-
komende aandelen in de belastingontvangsten alsmede de
grondbelasting en de personele belasting zijn enerzijds als
ontvangsten en anderzijds als belastingoverdrachten aan de
overige publiekrechtelijke lichamen opgenomen + 5 10 779 ✓
2. Dit geldt eveneens voor de ten bate van de Europese
Gemeenschappen ontvangen invoerrechten, alsmede 1 243 ✓
3. Voor de afdracht aan de investeringsrekening 1 600 ✓
4. In plaats van de rijksbijdragen aan het Rijkswegenfonds zijn de
uitgaven en de ontvangsten van het fonds opgenomen 812 ✓
5. Binnenlijnse aftrekposten zijn gedsaldeer. Voorbeelden zijn:
de bijdragen van de sociale verzekeringsfondsen in de uitgaven
van de Belastingdienst en de ontvangsten van andere landen in
verband met militaire infrastructuuruitgaven [476]
6. Verschillende uitgaven zijn gesaldeerd met ontvangsten. Dit
betreft:
 - a. de posten, die de kapitaalsverhouding met staatsbedrijven
betreffen - 1 271 ✓
 - b. de bijdragen voor radio en televisie - 536 ✓
 - c. de diensten met een bedrijfsmatig karakter, zoals Staatsbos-
beheer en Domeinen - 110 ✓
 - d. Verscheidene ontvangstposten hebben het karakter van terug-
betalingen en worden in mindering gebracht op daartegenover-
staande uitgaven - 67 ✓

12 926

8. Tienjarenoverzicht 1968 - 1977

A. Totalen van uitgaven en ontvangsten

	Rekening						Voorlopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkomsten	Ont- werp- begroting
	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Uitgaven	24 346	26 599	29 931	35 216	38 405	45 390	53 703 *	65 752	77 997	86 596
Ontvangsten	20 860	24 519	27 119	32 615	37 351	45 639	49 515	57 554	64 442	72 014
Saldo	- 3 486	- 2 080	- 2 812	- 2 601	- 1 054	+ 249 ¹	- 4 188	- 8 198	- 13 555	- 14 582

¹ zie noot 1 van overzicht C.

B. Uitgaven per functie

Bij de beschouwing van de hierna volgende tabel dient in aanmerking te worden genomen, dat de daarin vermelde bedragen soms in aanzienlijke mate zijn beïnvloed door taakverschuivingen, in hoofdzaak tussen Rijk en gemeenten. De in 1968 in werking getreden Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten leidde tot een verschuiving van uitgaven (in 1969 circa 380 miljoen) van de gemeenten naar het Rijk. Voorts heeft de Wet op het voortgezet onderwijs tot gevolg, dat de uitgaven van de desbetreffende investeringen rechtstreeks ten laste van de rijksbegroting komen (in 1969 circa 160 miljoen, 1970: 300 miljoen). In 1971 is gerekend met verschuiving van een aantal activiteiten uit het Gemeentefonds ten bedrage van rond 450 miljoen (o.a. 320 miljoen uitgaven voor sociale zorg), terwijl de cijfers voor dat jaar tevens zijn beïnvloed door de nieuwe financieringsregeling van de Europese Gemeenschappen (zie tabel 6.2, miljoenennota 1972). In 1973 vond in de sector voor sociale zorg een verdere verschuiving van uitgaven van Gemeentefonds naar rijksbegroting plaats (ca. 890 miljoen). Voor 1977 moet melding worden gemaakt van de omzetting van de kinderaftrek in een verhoging van de kinderbijslag-regeling waardoor – mede rekening houdend met een daarbij te realiseren besparing van 300 miljoen – het niveau van uitgaven is gestegen met 600 miljoen.

Handwritten calculations:

$$\begin{array}{r}
 74 \\
 53.703 \\
 52.101 \\
 \hline
 1.522
 \end{array}$$

Other handwritten numbers: 177, 178, and a question mark.

B. Uitgaven per functie

	Rekening						Voorlopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uit- komsten	Ont- werp be- groting
	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Algemeen bestuur ¹	986	1 019	1 106	1 429	1 530	2 311	2 225	3 433	2 769	2 952
Defensie	3 322	3 625	4 000	4 476	5 018	5 434	6 275	7 408	7 772	8 366
Buitenlandse betrekkingen (excl. ontwikkelingssamen- werking) ²	749	337	580	1 249	534	890	563	816	735	857
Ontwikkelingssamenwerking	449	562	689	763	902	752	1 537	1 580	2 023	2 344
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	1 142	1 253	1 399	1 612	1 823	2 076	2 480	2 982	3 438	3 773
Verkeer en waterstaat	2 383	2 775	3 177	3 768	3 699	3 995	4 462	5 104	6 480	6 711
Handel en nijverheid	518	582	619	814	792	808	930	1 182	1 161	1 755
Landbouw en visserij	1 027	1 308	1 596	1 020	1 081	1 046	1 363	1 490	1 538	1 549
Onderwijs en wetenschappen	5 903	6 875	8 103	9 530	10 763	12 093	14 224	17 052	18 907	20 297
Cultuur en recreatie	474	605	656	754	803	986	1 222	1 543	1 524	1 682
Sociale voorzieningen	2 679	2 965	3 154	4 020	4 809	7 205	10 118	13 664	19 054	18 866
Volksgezondheid en milieu- hygiëne	213	247	278	330	359	411	513	561	663	717
Volkshuisvesting	2 421	2 387	2 296	2 827	3 547	4 093	4 487	5 042	6 476	6 687
Nationale schuld <i>schuld + afsl.</i>	2 080 ³	2 059	2 278	2 624	2 745	3 290 ³	3 304	3 895	5 207	6 374
Onverdeeld (zie bijlage 6)									250	3 666
Totaal van de uitgaven	24 346	26 599	29 931	35 216	38 405	45 390	53 703	65 752	77 997	86 596
Afschrijvingen⁴	170	210	230	280	294	330	375	470	450	490

¹ Hieronder wegens staatsgaranties aan de Nederlandsche Bank voor koersverliezen i.v.m. re- en devaluaties; in 1973: 523 miljoen; in 1974: 300 miljoen; in 1975: 1083 miljoen

² Hieronder wegens deelneming in en verstrekking van leningen aan het Internationale Monetaire Fonds in 1968: 591 miljoen; in 1969: 172 miljoen; in 1970: 360 miljoen; in 1971: 832 miljoen

³ Hieronder wegens versterkte aflossing op de buitenlandse staatsschuld in 1968: 237 miljoen; in 1973: 387 miljoen

⁴ Het bedrag van de afschrijvingen wordt in mindering gebracht op de uitgaven wegens aflossing op binnenlandse schuld, zodat het totaal van de uitgaven per saldo niet wordt beïnvloed

73 771
65.752
8.019

C. Ontvangsten per functie

	Rekening					Voorlopige rekening		Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uit- komsten	Ont- werp be- grooting
	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
Algemeen bestuur	377	510	553	510	671	734	1 368	1 275	1 010	928
Defensie	48	52	95	66	106	97	117	110	113	129
Buitenlandse betrekkingen (excl. ontwikkelingssamen- werking)	86	396	25	503	383	2 109 ¹	131	195	194	195
Ontwikkelingssamenwerking	18	21	5	6	19	24	28	12	21	33
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	66	68	75	82	97	111	123	137	164	175
Verkeer en waterstaat	566	665	685	765	1 140	1 297	1 471	1 461	1 610	1 823
Handel en nijverheid	199	242	281	385	479	629	1 126	3 043	5 031	6 054
Landbouw en visserij	88	108	116	331	225	262	244	223	229	267
Onderwijs en weten- schappen	44	34	45	51	81	124	151	225	190	164
Cultuur en recreatie	204	269	315	340	346	417	488	522	506	544
Sociale voorzieningen	30	35	34	34	37	71	44	66	222	173
Volksgesondheid en milieu- hygiëne	40	45	45	48	77	97	128	137	143	153
Volkshuisvesting	101	111	130	152	164	182	212	295	319	343
Nationale schuld	544	650	800	959	1 136	1 390	1 657	1 957	2 291	2 775
Totaal niet-belastingont- vangsten	2 411	3 206	3 204	4 232	4 961	7 544	7 288	9 658	12 043	13 756
Kostprijsverhogende belas- tingen	8 128	8 604	10 444	11 953	13 601	15 406	16 262	18 343	20 859	24 183
Belastingen op inkomen, winst en vermogen	10 321	12 709	13 471	16 430	18 789	22 689	25 965	29 553	31 540	34 075
Totaal van de ontvangsten	20 860	24 519	27 119	32 615	37 351	45 639	49 515	57 554	64 442	72 014

¹ Hieronder een ontvangst van de Neder-
landsche Bank N.V. voortvloeiende uit de
overdracht door de Staat aan deze Bank van
de Nederlandse deelneming in de Algemene
Rekening van het Internationale Monetaire
Fonds ad 1976 miljoen

58.258

9. De kapitaaluitgaven van de gemeenten en de provincies in 1973-1976 en hun financiering

Uit het in deze bijlage opgenomen overzicht blijkt, dat het totaal van de kapitaaluitgaven van provincies en gemeenten, exclusief die voor aflossingen, is toegenomen van 9469 miljoen in 1974 tot 10 166 miljoen in 1975, derhalve met 697 miljoen (dit is 7,4%). In 1974 bedroeg de stijging 652 miljoen (dit is eveneens 7,4%), t.w. van 8817 miljoen tot 9469 miljoen.

De kapitaaluitgaven exclusief de aflossingen en de uitgaven voor volkshuisvesting vertoonden over 1975, mede onder invloed van de doorwerking van de werkgelegenheidsprogramma's, een tamelijk fors accres van 13,9% (919 miljoen) tegenover een toeneming met 9,4% over 1974.

Uitgedrukt in een percentage van het nationaal inkomen zijn de kapitaaluitgaven, voor het eerst sedert een reeks van jaren, weer gestegen. Deze stijging komt ook tot uitdrukking in de gegevens over het 1e kwartaal 1976. De uitgaven voor volkshuisvesting daalden over 1975 met 222 miljoen of met 7,8%, terwijl deze uitgaven over 1974 nog een (kleine) stijging vertoonden van 2,9%. Van de afzonderlijke categorieën heeft die betreffende onderwijs, kunsten en wetenschappen de grootste absolute stijging ondergaan nl. met 297 miljoen of met 23%. De categorie andere openbare werken steeg met 290 miljoen, d.i. met 19,2%. De grootste relatieve toeneming vond plaats bij de categorie volksgezondheid, namelijk met 34,1% (115 miljoen). Ook op laatstgenoemde drie stijgingspercentages zal de uitvoering van werkgelegenheidsprogramma's ongetwijfeld invloed hebben gehad.

Wat betreft de financiering van de kapitaaluitgaven is het opmerkelijk, dat het saldo van de lopende rekening (vóór afschrijving) een stijging vertoonde met 976 miljoen tot 1928 miljoen. Behalve door een jaarlijks accres in de afschrijvingen zal deze stijging o.a. veroorzaakt zijn door nog niet bestede extra uitkeringen uit het Gemeentefonds ten behoeve van de werkgelegenheid en door versnelde betalingen en bevoorschotting door het Rijk.

In tegenstelling tot 1974, toen een consolidatie van vlottende schuld plaats vond van 275 miljoen, werd in 1975 voor 376 miljoen vlottend gefinancierd. Eén van de redenen hiervoor zal wel gelegen zijn in het feit, dat de rente op de geldmarkt sedert het voorjaar van 1975 sterk is gedaald. De financiering met langlopende middelen liep belangrijk terug, nl. met 1246 miljoen tot 4245 miljoen. In 1974 vond consolidatie op grote schaal plaats. In 1975 was de consolidatiebehoefte, behalve voor de normale financiering van onderhanden werk, dan ook slechts gering.

13756 -
13.689 -
67 -

Kapitaaluitgaven, inclusief kapitaalverstrekkingen, van provincies en gemeenten op kasbasis en hun financiering

	1973	1974	1975	Eerste kwartaal 1975	1976
Volkshuisvesting	2 755	2 836	2 614	547	569
Bouwrijp maken van gronden voor woning- bouw en industrie	1 460	1 499	1 582	319	394
Andere openbare werken	1 450	1 513	1 803	351	399
Onderwijs, kunsten en wetenschappen	1 140	1 290	1 587	301	352
Nutsbedrijven	1 003	1 120	1 065	224	256
Volksgezondheid	290	337	452	86	101
Eigendommen niet voor de openbare dienst bestemd	97	109	128	30	33
Overige kapitaaluitgaven	622	765	935	197	272
Totaal	8 817	9 469	10 166	2 055	2 376
Aflossingen van opgenomen leningen	1 723	2 139	2 049	414	478
Totaal te financieren	10 540	11 608	12 215	2 469	2 854
Gefinancierd door:					
Saldo lopende rekening (vóór afschrijving)	932	952	1 928	592	475
Kapitaalinkomsten	2 433	2 429	2 688	610	732
Woningwetleningen	2 961	2 765	2 787	598	572
Overige vaste leningen	3 236	5 491	4 245	1 189	1 184
Ontvangen aflossingen op verstrekte vaste leningen	187	246	191	48	46
Saldo mutaties netto vlottende schuld	791	– 275	376	– 568	– 155
Totaal	10 540	11 608	12 215	2 469	2 854

10. De uitgaven die voortvloeien uit machtigingen tot het aangaan van verplichtingen

De hierna volgende tabellen geven de spreiding weer van de betalingen, die voortvloeien uit de machtigingen, welke in de opeenvolgende begrotingswetten zijn verleend resp. worden aangevraagd tot het aangaan van verplichtingen, die ten laste van latere jaren tot betaling leiden. Daaruit blijkt tevens in hoeverre de begroting 1977 reeds is belast door in voorafgaande jaren aangegane verplichtingen, alsmede in hoeverre de begrotingen van de daarop volgende jaren reeds zijn belast resp. zullen worden belast.

Uit het overzicht blijkt, dat in de ontwerp begroting 1977 voor 2 miljard minder aan machtigingen wordt gevraagd tot het aangaan van verplichtingen ten laste van latere jaren dan in de begroting 1976 (1976: 11 396 miljoen; 1977: 9 486 miljoen). Het verschil wordt in hoofdzaak verklaard door twee mutaties. Voor aanschaffingen van materieel voor Defensie wordt voor 2700 miljoen minder aan machtigingen gevraagd. Daar tegenover wordt voor Verkeer en Waterstaat voor ruim 600 miljoen meer aan machtigingen gevraagd (o.a. steunverlening zeescheepvaart + 345 miljoen; waterstaatswerken + 259 miljoen).

	Uitgaven ten laste van			
	1977	1978	1979	na 1979
<i>A. Vóór 1976 aangegane verplichtingen</i>				
Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	13	2	3	—
Buitenlandse Zaken	185	79	46	6
Justitie	1	—	—	—
Onderwijs en Wetenschappen	34	2	—	—
Financiën	25	7	7	—
Defensie	1231	978	519	622
Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	964	261	91	76
Verkeer en Waterstaat	315	219	214	628
Economische Zaken	385	275	138	166
Landbouw en Visserij	222	174	140	799
Sociale Zaken	2	1	—	—
Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	57	42	21	17
Volksgesondheid en Milieuhygiëne	7	1	0	—
Totaal	3 441	2 041	1 179	2 314
Rijkswegenfonds	220	70	34	27
PTT	215	25	10	5

	Uitgaven ten laste van				Verwacht totaal aan- gegane ver- plichtingen 1976 ¹	Binnenlijnse raming 1976
	1977	1978	1979	na 1979		
<i>B. In 1976 aangegane of nog aan te gane verplichtingen</i>						
Algemene Zaken	0	—	—	—	0	1
Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	10	10	10	7	37	50
Buitenlandse Zaken	273	194	161	91	719	724
Justitie	11	2	—	—	13	7
Binnenlandse Zaken	1	1	—	—	2	1
Onderwijs en Wetenschappen	166	14	—	—	180	280
Financiën	21	32	30	—	83	100
Defensie	704	664	648	2 684	4 700	4 650
Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	2 137	706	223	39	3 105	3 492
Verkeer en Waterstaat	359	138	83	172	752	1 276
Economische Zaken	136	131	96	138	501	326
Landbouw en Visserij	38	53	42	200	333	354
Sociale Zaken	1	0	0	0	1	2
Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	31	36	22	20	109	124
Volksgesondheid en Milieuhygiëne	19	13	3	1	36	9
Totaal	3 907	1 994	1 318	3 352	10 571	11 396
Rijkswegenfonds	250	112	26	8	396	380
PTT	760	245	30	10	1 045	1 165

¹ Voor zover leidend tot uitgaven in latere jaren

	Uitgaven ten laste van				Binnenlijns raming 1977
	1977 ¹	1978	1979	na 1979	
<i>C. In 1977 aan te gane verplichtingen</i>					
Algemene Zaken	—	0	—	—	0
Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	—	10	10	5	25
Buitenlandse Zaken	499	259	199	198	656
Justitie	8	7	2	—	9
Binnenlandse Zaken	13	1	—	—	1
Onderwijs en Wetenschappen	178	238	14	—	252
Financiën	—	16	110	—	126
Defensie	884	439	153	1 360	1 952
Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	1 512	2 164	947	396	3 507
Verkeer en Waterstaat	983	584	517	794	1 895
Economische Zaken	51	92	101	206	399
Landbouw en Visserij	44	69	84	288	441
Sociale Zaken	6	1	1	0	2
Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	—	44	54	99	197
Volksgesondheid en Milieuhygiëne	40	13	6	5	24
Totaal	4 218	3 937	2 198	3 351	9 486
Rijkswegenfonds	335	260	110	20	390
PTT	340	750	275	40	1 065

¹ Begrepen in de buitenlijnse raming 1977

	Uitgaven ten laste van			
	1977	1978	1979	na 1979
<i>A + B + C tezamen</i>				
Algemene Zaken	0	0	—	—
Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	23	22	23	12
Buitenlandse Zaken	957	532	406	295
Justitie	20	9	2	—
Binnenlandse Zaken	14	2	—	—
Onderwijs en Wetenschappen	378	254	14	—
Financiën	46	55	147	—
Defensie	2 819	2 081	1 320	4 666
Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	4 613	3 131	1 261	511
Verkeer en Waterstaat	1 657	941	814	1 594
Economische Zaken	572	498	335	510
Landbouw en Visserij	304	296	266	1 287
Sociale Zaken	9	2	1	0
Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	88	122	97	136
Volksgezondheid en Milieuhygiëne	66	27	9	6
Totaal	11 566	7 972	4 695	9 017
Rijkswegenfonds	805	442	170	55
PTT	1 315	1 020	315	55

11. De nationale schuld

Uit een vergelijking van de nationale schuld per 30 juni 1976 met de stand per 30 juni 1975 blijkt dat gedurende deze periode de totale staatsschuld is gestegen met 7 131 miljoen tegen 5 287 miljoen in de periode 30 juni 1974 tot 30 juni 1975. Deze stijging vloeit voort uit een toeneming van de binnenlandse schuld met 7 142 miljoen en een afnemings van de buitenlandse schuld met 11 miljoen. De liquide middelen en vorderingen op korte termijn zijn gestegen met 1 155 miljoen.

De onderstaande tabel geeft van een en ander een beeld.

	30 juni 1974	30 juni 1975	30 juni 1976
<i>Binnenlandse staatsschuld</i>	39 948	45 249	52 391
Gevestigde binnenlandse schuld	27 909	32 792	38 192
Schatkistpapier in omloop	4 898	6 121	7 842
Muntbiljetten in omloop	14	13	13
Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anticipatie op een uit te geven lening	3 383	2 217	1 967
Overige binnenlandse schulden op korte termijn	3 728	4 093 ¹	4 365
Vergoedingen wegens geleden oorlogsschade (incl. Grootboek voor de Wederopbouw)	16	13	12
<i>Buitenlandse staatsschuld</i>	25	11	—
Gevestigde buitenlandse schuld	25	11	—
Totaal staatsschuld	39 973	45 260	52 391
<i>Liquide middelen en vorderingen op korte termijn</i>	3 074	3 842	4 997

¹ Gecorrigeerd cijfer

De gevestigde binnenlandse schuld is van 30 juni 1975 tot 30 juni 1976 gestegen met 5 400 miljoen. In deze periode zijn op de open kapitaalmarkt leningen aangegaan tot een bedrag van 2 373 miljoen en is 3 550 miljoen van de voorinschrijfrekening omgezet in vaste leningen. Sedert maart 1976 is tevens een beroep op de onderhandse markt gedaan tot een bedrag van 684 miljoen. Onder laatstgenoemd bedrag is mede begrepen de 224 miljoen aan schatkistcertificaten welke op 1 april 1976 uitsluitend zijn geplaatst bij het bankwezen en alleen binnen deze groep verhandelbaar zijn. Voorts is overgenomen van de N.V. Brugverbinding Haringvliet een 5% onderhandse lening, pro resto groot 29 miljoen.

Tegenover deze toeneming van in totaal 6 636 miljoen staat een daling door periodieke aflossing en inkoop tot een bedrag van 1 236 miljoen.

Het bedrag aan uitstaand schatkistpapier is toegenomen met 1 721 miljoen. Het op 30 juni 1975 uitstaande bedrag ad 6 121 miljoen bestond uit biljetten. Gedurende de periode tot 30 juni 1976 is geplaatst aan biljetten 3 107 miljoen, terwijl 1 386 miljoen aan biljetten is afgelost. Op 30 juni 1976 stond derhalve uit 7 842 miljoen.

De afgifte van schatkistpapier heeft in de beschouwde periode plaatsgevonden zoals is vermeld in de onderstaande tabel.

Datum van inschrijving	Looptijd schatkist-biljetten	Toegewezen bedrag	Rentepercentage Tevoren vastgesteld	Bij toewijzing vastgesteld
17 juli 1975	4 jaar	114,5		6 ¹ / ₂ %
24 t/m 29 juli 1975	5 jaar	84,0	6 ³ / ₄ %	
6 augustus 1975	5 jaar	316,0		7 ¹ / ₂ %
1 en 2 september 1975	3 jaar	71,1	6 ⁷ / ₈ %	
	5 jaar	399,6	7 ³ / ₈ %	
1 oktober 1975	2 jaar	20,0	6 ⁷ / ₁₆ %	
	3 jaar	20,0	6 ¹¹ / ₁₆ %	
22 januari 1976	5 jaar	424,0		6 ⁵ / ₈ %
27 en 28 januari 1976	5 jaar	275,0	6 ⁵ / ₈ %	
18 februari 1976	3 jaar	572,0	6%	
18 en 19 februari 1976	5 jaar	47,0	6 ¹ / ₄ %	
15 maart 1976	5 jaar	35,0	6%	
23 en 24 maart 1976	2 ¹ / ₂ jaar	513,5	5 ¹ / ₂ %	
21 en 22 april 1976	2 jaar	77,0	5 ¹ / ₄ %	
	5 jaar	138,0	6 ¹ / ₂ %	

De schuld uit hoofde van stortingen door Rijksfondsen in anticipatie op uit te geven leningen (voorinschrijfrekening) is in de periode 30 juni 1975 tot en met 30 juni 1976 met 250 miljoen gedaald.

Zoals reeds hiervoor is vermeld is 3 550 miljoen van deze rekening omgezet in vaste leningen en opgenomen onder de gevestigde binnenlandse schuld. Voorts is 100 miljoen uit deze rekening vrijgegeven ter verstrekking van een lening aan de Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

De mutaties in de overige posten van de binnenlandse schuld resulteerden per saldo in een toeneming van 271 miljoen.

De gevestigde buitenlandse schuld bedroeg op 30 juni 1975 Can. \$ 4 590 000 met een guldenstegenwaarde van rond 11 miljoen.

Op 30 april 1976 werd het bedrag ad Can. \$ 4 590 000 afgelost, zodat op 30 juni 1976 geen buitenlandse schuld meer uitstond.

De stijging van de liquide middelen en vorderingen op korte termijn met 1 155 miljoen is de resultante van een toeneming van de liquide middelen met 380 miljoen en een stijging van de vorderingen op korte termijn met 775 miljoen.

Overzicht van de ontwikkeling van de nationale schuld sinds 1967

	31-12 1967	31-12 1968	31-12 1969	31-12 1970	31-12 1971	31-12 1972	31-12 1973	31-12 1974	31-12 1975	30-6 1976
Gevestigde binnenlandse schuld	18 028	19 785	21 254	23 462	24 598	26 651	27 489	29 880	34 765	38 192
Schatkistpapier in omloop	4 953	6 233	5 852	6 437	6 444	4 477	4 287	4 974	6 400	7 842
Muntbiljetten in omloop	34	24	18	16	15	14	14	13	13	13
Schuld aan gemeenten en provincies (ter zake van belastingen)	10	13	11	2	5	—	—	—	—	—
Gemeentefonds en Provinciefonds	—	—	—	—	—	—	312	—	—	—
Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anticipatie op een uit te geven vaste lening	1 330	836	1 429	1 072	2 091	2 200	2 704	2 617	2 002	1 967
Overige binnenlandse schulden op korte termijn	1 342	1 529	2 052	1 861	1 892	3 146	3 929	3 794	3 572	4 365
Vergoedingen wegens geleden oorlogsschade (incl. het Grootboek voor de Wederopbouw)	35	30	28	22	20	19	18	13	13	12
Totaal binnenlandse schuld	25 732	28 450	30 644	32 872	35 065	36 507	38 753	41 291	46 765	52 391
Gevestigde buitenlandse schuld	345	108	108	98	74	60	39	23	12	—
Vlottende buitenlandse schuld	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal buitenlandse schuld	345	108	108	98	74	60	39	23	12	—
Totaal binnenlandse en buitenlandse schuld	26 077	28 558	30 752	32 970	35 139	36 567	38 792	41 314	46 777	52 391

12. De staatsbalans per 31 december 1975

(met ter vergelijking de cijfers van de balans 1974)

Activa		1974	1975
1	Kas-, bank- en giroaldi	7 017	5 979
2	Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen:		
	a. Belastingen	14 315	14 445
	b. Nog ten gunste van 1975 (1974) te ontvangen andere middelen	297	220
	c. Overige vorderingen en vooruitbetalingen	4 807	6 734
		19 419	21 399
3	Vorderingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover verplichtingen staan (contrapost aan de creditzijde onder no. 10)	4 686	5 891
4	Vorderingen op lange termijn:		
	a. Leningen woningwetbouw	25 247	27 862
	b. Overige vorderingen	4 053	4 020
		29 300	31 882
5	Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen	3 432	3 671
6	Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen	17 355	19 325
7	Onroerende en roerende goederen	46 035	54 270
8	Diverse activa	158	113
		127 402	142 530

Passiva		1974	1975
9	Schulden op korte termijn:		
a.	Schatkistpapier in omloop	4 974	6 400
b.	Onbelegde gelden Postcheque- en Girodienst	1 000	1 477
c.	Schulden uit hoofde van leveringen, werkzaamheden enz.	3 949	4 633
d.	Diverse schulden op korte termijn	8 008	7 546
		<u>17 931</u>	<u>20 056</u>
10	Verplichtingen uit hoofde van contracten e.d., waartegen- over vorderingen staan (contrapost aan de debetzijde onder no. 3)	4 686	5 891
11	Verplichtingen, verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen	2 669	2 801
12	Stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening	2 617	2 002
13	Schulden op lange termijn:		
a.	Geconsolideerde binnenlandse schuld	29 880	34 765
b.	Buitenlandse schuld	23	12
c.	Verplichtingen betreffende het Algemeen burgerlijk pensioenfonds	4 943	4 880
d.	Verplichtingen betreffende andere pensioenfonds	1 834	1 995
e.	Verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds	3 000	2 200
		<u>39 680</u>	<u>43 852</u>
14	Reserve waardeveranderingen	27 420	33 730
15	Saldo	32 399	34 198
		<u>127 402</u>	<u>142 530</u>
	Door het Rijk verstrekte garanties aan De Nederlandsche Bank N.V.	17 799	19 250
	Overige door het Rijk verstrekte garanties e.d.	19 906	27 910

Toelichtingen op de balanscijfers

Post 1. Kas-, bank- en girosaldi

Specificatie:

	1974	1975
Nederlandsche Bank		
Rekening-courant	4 890	3 828
Bijzondere rekening	1 400	1 400
Postrekening 1	92	58
Overige saldi	635	693
	7 017	5 979

Post 2. Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen

a. Belastingen

De samenstelling van het bedrag van 14 445 miljoen luidt als volgt:

1	Kohierbelastingen:		
	Reeds opgelegd (saldo kohierdebiteuren)		4 325
	Nog niet opgelegd (globale schatting):		
	Over 1974 en voorgaande jaren	905	
	Over 1975	5 255	6 160
			10 485
2	Niet-kohierbelastingen:		
	Loonbelasting	3 690	
	Omzetbelasting	2 550	
	Accijnzen	965	
	Successierechten	285	
	Diversen	95	7 585
			18 070
	Hierop in mindering gebracht:		
	Aandeel Gemeentefonds en aandeel Provinciefonds	1 965	
	Ultimo 1975 reeds ontvangen, doch nog niet ten gunste van de middelen of van de kohieren geboekt	1 660	3 625
			14 445

c. Overige vorderingen en vooruitbetalingen

Het balansbedrag van 6734 miljoen bevat een groot aantal vorderingen – waaronder de saldi in rekening-courant met het Staatsbedrijf van de P.T.T. en met de Sociale Verzekeringsbank, de lopende rente van de leningen ingevolge de woningwet, de vordering op de Nederlandsche Bank wegens aandeel van de Staat in de winst over 1975 en uit hoofde van te verrekenen koersverschillen – alsmede diverse vooruitbetalingen.

De toeneming van het balansbedrag houdt voornamelijk verband met:

- de vordering op de Nederlandsche Bank uit hoofde van te verrekenen koersverschillen;
- de vordering op de N.V. DSM inzake aardgasbaten;
- de aan de Sociale Verzekeringsbank verstrekte liquiditeitsvoorschotten;
- de aan gemeenten verstrekte voorschotten met betrekking tot de onroerend goedbelastingen.

Posten 3 en 10. Vorderingen resp. verplichtingen uit hoofde van contracten e.d.

De balansbedragen hebben voornamelijk betrekking op het Ministerie van Defensie (4000 miljoen) en het Ministerie van Verkeer en Waterstaat (1325 miljoen).

Post 4. Vorderingen op lange termijn

a. Leningen woningwetbouw

In 1975 werden leningen verstrekt tot een bedrag van 2829 miljoen; aan aflossingen werd ontvangen 214 miljoen.

b. Overige vorderingen

De balansbedragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	1974	1975
Nederlandse Investeringsbank voor Ontwikkelings-landen N.V. (inzake leningen aan diverse landen)	817	921
Op derden te verhalen ruil- en herverkavelingskosten	803	875
Studievoorschotten	618	780
Voorschotten aan de Stichting Beheer Landbouw-gronden	343	385
Vordering op de Nederlandse Antillen met betrekking tot het leningsgedeelte der ontwikkelingshulp	263	292
Vordering op Indonesië krachtens de overeenkomst van 1966	196	196
Leningen in het kader van het Bezitsvormingsfonds	117	123
Vorderingen op de Stichting Waterbouwkundig Laboratorium	73	77
Bijdrage aan de Europese Investeringsbank ten behoeve van de kredietverlening aan Turkije	56	57
Vorderingen op Suriname met betrekking tot het leningsgedeelte der ontwikkelingshulp	315	— ¹
Vordering op de Stichting voor de ontwikkeling van machinale landbouw in Suriname	56	— ¹
Lening aan Suriname voor de gezondmaking van zijn begroting	51	— ¹
Diverse vorderingen	345	314
	4 053	4 020

¹ Deze vorderingen zijn in 1975 afgeboekt i.v.m. de kwijtschelding van schulden van Suriname aan Nederland in het kader van de beëindiging van de statutaire band van Nederland met Suriname.

Post 5. Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen**Post 11. Verplichtingen verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen**

	Deelnemingen en leningen (balanspost 5)		Verplichtingen (balanspost 11)	
	1974	1975	1974	1975
Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling	1 987	1 987	1 789	1 789
Internationale Ontwikkelings Associatie	810	810	415	327
Europese Investeringsbank	429	649	343	575
Aziatische Ontwikkelingsbank	129	139	108	107
Internationale Financierings Maatschappij	22	22	—	—
Afrikaans Ontwikkelingsfonds	12	19	8	2
Diversen	43	45	6	1
	3 432	3 671	2 669	2 801

De verplichtingen jegens de Internationale Ontwikkelings Associatie verminderden in 1975 met een bedrag van 88 miljoen als gevolg van de verzilvering van 'notes'.

De deelneming in de Europese Investeringsbank werd in het verslagjaar verhoogd met R.E. 88,875 miljoen tot een totaal van R.E. 207,375 miljoen. De waardebeoordeling van de rekening eenheid berust thans op een gewogen gemiddelde van de valuta's van de 9 lid-staten. Gebaseerd op de wisselkoersen bedroeg ultimo 1975 de omrekeningskoers: R.E. 1 = f 3,1312.

Post 6. Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen

De waardering is in het algemeen gebaseerd op de intrinsieke waarde, zoals deze uit de gepubliceerde balansen van de desbetreffende bedrijven en ondernemingen kan worden afgeleid. In de gevallen dat de Staat een minderheidsdeelneming heeft in een onderneming, waarvan de aandelen aan de beurs genoteerd zijn (Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V., Nederlandsche Middenstandsbank N.V., A.K.Z.O. N.V.) is de beurskoers op de balansdatum als grondslag voor de waardebeoordeling gebruikt.

Specificatie van het balansbedrag :

	1974	1975
Staatsbedrijf der P.T.T.	10 848	12 408
Rijkspostspaarbank	782	877
	11 630	13 285
N.V. DSM	1 780 ¹	1 883 ¹
N.V. Nederlandse Spoorwegen	1 245	1 006
De Nederlandsche Bank N.V.	796	905
Koninklijke Luchtvaart Mij N.V.	442 ²	634 ²
N.V. Luchthaven Schiphol	378	460
N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten	211 ³	252 ³
Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staal-fabrieken N.V.	205	223
Nationale Investeringsbank N.V.	200 ⁴	198 ⁴
Ultra Centrifuge Nederland N.V.	139	134
Nederlandsche Middenstandsbank N.V.	89	111
Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf	51	50
N.V. Nederlandse Gasunie	40	40
Overige Staatsbedrijven en deelnemingen	149 ⁵	144 ⁵
	17 355	19 325

¹ Inclusief verstrekte lening ad 75 miljoen.

² Inclusief converteerbare obligaties ad 53 miljoen (1974) resp. 55 miljoen (1975) en 5% preferente niet winstdelende aandelen ad nominaal 200 miljoen (1974) resp. 400 miljoen (1975), waarvan ultimo 1975 nog te storten 100 miljoen, welk bedrag is opgenomen onder balanspost 9d.

³ Waarvan nog te storten 42 miljoen, welk bedrag is opgenomen onder balanspost 9d.

⁴ Inclusief verstrekte lening ad 69 miljoen (1974) resp. 65 miljoen (1975).

⁵ Waarvan nog te storten 2 miljoen, welk bedrag is opgenomen onder balanspost 9d.

De toeneming van het balansbedrag in 1975 met 1 970 miljoen heeft betrekking op netto-investeringen ten bedrage van 685 miljoen, netto-toeneming van de reserves van 665 miljoen, waardeinstijging van 905 miljoen (welk bedrag op de Staatsbalans is gereserveerd onder post 14) en verlies van de N.V. Nederlandse Spoorwegen van 287 miljoen.

Post 7. Onroerende en roerende goederen

De goederen zijn in het algemeen gewaardeerd op de vervangingswaarde. In een aantal gevallen is voor de benadering hiervan uitgegaan van de historische kostprijs welke door middel van indexcijfers is herleid tot de vervangingswaarde. De afschrijvingen zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur. Belangrijke waardeinstijgingen zijn gereserveerd op de balans onder post 14.

De samenstelling van het balansbedrag en de mutaties in 1975 blijken uit onderstaand overzicht.

	(Gecorrigeerde) waarde per 31-12-1974	Investerings in 1975	Afschrijvingen in 1975	Verhoging waarde i.v.m. stijging prijspeil	Waarde per 31-12-1975
Ministerie van Defensie:					
Marine	3 314	415	121	70	3 678
Landmacht	5 112	725	176	315	5 976
Luchtmacht	2 234	502	305	105	2 536
Ministerie van Verkeer en Waterstaat	23 049	1 208	355	3 090	26 992
Agrarische eigendommen ¹	5 884	118	24	1 130	7 108
Burgerlijke rijksgebouwen	5 374	450	76	685	6 433
Diversen	1 091	513	67	10	1 547
	46 058	3 931	1 124	5 405	54 270

¹ Inclusief waterbouwkundige werken in de IJsselmeerpolders

Het bedrag van 5 405 miljoen is op de staatsbalans gereserveerd onder post 14, zodat het balanssaldo door deze waardeverhoging van de activa niet is beïnvloed.

Post 8. Diverse activa

De mutatie in het balansbedrag betreft voornamelijk een daling (in nominale waarde) van de munten in het zgn. Muntdepot van 105 miljoen tot 61 miljoen.

Post 9. Schulden op korte termijn

c. Schulden uit hoofde van leveringen, werkzaamheden enz.

Deze schulden worden voornamelijk gevormd door de per 31 december 1975 naar verwachting nog ten laste van de begroting 1975 te betalen bedragen.

d. Diverse schulden op korte termijn

Deze post omvat een groot aantal schulden van uiteenlopende aard welke niet vallen onder de bij post 9c gegeven omschrijving.

Wat betreft de belangrijkste mutaties diene het volgende. Met de Nederlandsche Bank heeft in 1975 de verrekening plaats gevonden van de ultimo 1974 bestaande schuld aan de bank uit hoofde van koersverschillen over 1974 ten bedrage van 972 miljoen. Voorts namen de bij het Rijk belegde reserves van het Staatsbedrijf der P.T.T. toe van 2 501 miljoen tot 2 952 miljoen en steeg de lopende interest van de staatsschuld van 1 029 miljoen tot 1 269 miljoen.

Post 12. Stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening

Het bedrag van 2 002 miljoen heeft vrijwel geheel betrekking op de stortingen (ingevolge de beleggingswet) door het Algemeen burgerlijk pensioenfonds.

De mutaties in 1975 kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Deelnemingen in Staatsleningen:	
9% onderhandse lening 1975	1 244
8 ³ / ₄ % onderhandse lening 1975	998
8 ¹ / ₂ % onderhandse lening 1975	891
8 ³ / ₄ % onderhandse lening 1975 II	796
	3 929
Uitbetalingen ten laste van de gestorte bedragen	80
	4 009
Stortingen ten bedrage van	3 394
Saldo afneming in 1975	615

Post 13. Schulden op lange termijn

a. Geconsolideerde binnenlandse schuld

In het 'Algemeen verslag van de stand der Staatsschuld op 31 december 1975' zijn specificaties van de ultimo 1975 openstaande leningsbedragen opgenomen.

De mutaties in 1975 worden gevormd door nieuwe leningen tot een bedrag van 5 914 miljoen en amortisatie ten bedrage van 1 029 miljoen.

c. Verplichtingen betreffende het Algemeen burgerlijk pensioenfonds

De vermindering van de verplichtingen in 1975 bestaat uit de aflossingsbestanddelen van de in 1975 betaalde annuïteiten.

d. Verplichtingen betreffende andere pensioenfondsen

Van het balansbedrag heeft 1677 miljoen betrekking op het Spoorwegpensioenfonds en 318 miljoen op het Algemeen Mijnwerkersfonds.

De verplichtingen jegens het Spoorwegpensioenfonds namen in 1975 toe met de contante waarde ad 123 miljoen van de nieuwe annuïteit welke het Rijk aan het fonds is verschuldigd uit hoofde van de Spoorwegpensioenfondswet (Stb. 1967, 138). De verplichtingen met betrekking tot het Algemeen Mijnwerkersfonds namen eveneens toe en wel met 194 miljoen, zijnde de contante waarde van een tweetal nieuwe annuïteiten verschuldigd ingevolge de Wet van 31 oktober 1973, houdende maatregelen met betrekking tot de financiering van de pensioenvoorzieningen van de steenkolenmijnindustrie (Stb. 523). Anderzijds verminderden genoemde verplichtingen in verband met de in 1975 aan de betrokken instellingen gedane betalingen.

e. Verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds

Het tekort kan globaal worden becijferd op 2,2 miljard. De vermindering met 800 miljoen ten opzichte van het bedrag dat op de voorgaande balansen is opgenomen (3 miljard) wordt vrijwel uitsluitend veroorzaakt door de besparing op de administratiekosten verbonden aan de liquidatie van het fonds, als gevolg van de gewijzigde afkoopregeling neergelegd in de Wet van 26 mei 1976 tot nadere wijziging van de Liquidatiewet invaliditeitswetten (Stb. 296).

Post 14. Reserve waardeveranderingen

Voor de mutaties in deze reserve in 1975 moge worden verwezen naar de toelichting bij de balansposten 6 en 7.

Balanssaldo

Het voordelige balanssaldo is in 1975 gestegen met 1 799 miljoen. Het vermoedelijke begrotingstekort van de Gewone Dienst 1975 bedraagt 3 362 miljoen; bijzondere factoren hebben per saldo een voordelige invloed ten bedrage van 5 161 miljoen op het balanssaldo uitgeoefend. Dit bedrag kan als volgt worden geanalyseerd:

Uitgaven ten laste van de Gewone Dienst, welke na aftrek van afschrijvingen zijn geactiveerd (betreft voornamelijk aanschaffingen van het Ministerie van Defensie)	1 295
Uitgaven ten laste van de Gewone Dienst 1975 waarvoor reeds schuldverplichtingen op de balans 1974 voorkwamen:	
– de per saldo nadelige koersverschillen van de Nederlandsche Bank over 1974 (972 miljoen);	
– de aflossingsbestanddelen van de annuïteiten inzake de pensioenfondsen (174 miljoen). In totaal	1 146
Baten geboekt ten gunste van het dienstjaar 1976 welke in de balans zijn opgenomen als vordering:	
– op de Nederlandsche Bank uit hoofde van per saldo voordelige koersverschillen over 1975	741
– op de N.V. DSM inzake aardgasbaten over 1975	285
	1 026
Vermindering van de verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds op grond van de Wet van 26 mei 1976 (Stb. 296)	800
Netto-toeneming van de reserves van de staats-bedrijven en deelnemingen in ondernemingen	665
Ultimo 1974 te hoog geschatte verplichtingen wegens nog ten laste van het dienstjaar 1974 te verrichten betalingen	587
Opbrengst van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting ten behoeve van het Rijkswegenfonds, voor zover met deze opbrengst investeringen zijn of worden gefinancierd. (De investeringen komen op de staatsbalans voor onder post 7)	475
Voordelig verschil inzake belastingen	130
Deze post bestaat uit:	
a. een correctie van het – ten dele geraamde – bedrag van de op de balans 1974 opgenomen belastingvorderingen;	
b. het verschil tussen de aan het jaar 1975 toe te rekenen belastingen en de terzake in het vermoedelijk beloop van het dienstjaar 1975 opgenomen bedragen.	
Diverse posten, per saldo voordelig	94
Transporteren	6 218

Kwijtschelding van schulden van Suriname aan Nederland in het kader van de beëindiging van de statutaire band	453	
Toeneming van de verplichtingen jegens het Spoorwegpensioenfonds en het Algemeen Mijnwerkersfonds (contante waarde van nieuwe annuïteiten)	317	
Ongedekte verliezen van de Nederlandse Spoorwegen	287	
		1 057
		5 161

Door het Rijk verstrekte garanties aan de Nederlandsche Bank N.V.

Deze post heeft betrekking op garanties uit hoofde van:

- de in 1954 gesloten overeenkomst inzake de goudhandel en het deviezenbedrijf en de Wet inzake pariwaarde van de gulden (de goud- en deviezenreserves voor zover daarover bepaalde risico's worden gelopen);
- de in 1969 gesloten overeenkomst inzake de bijzondere trekkingsrechten in het Internationale Monetair Fonds;
- de in 1972 gesloten overeenkomst inzake de Nederlandse deelneming in de Algemene Rekening van dit Fonds.

Overige door het Rijk verstrekte garanties e.d.

	1974	1975
Export- en Importgaranties	7 160	12 222
Garanties inzake door derden verstrekte leningen aan resp. ten behoeve van:		
de woningbouw	4 701	6 888
het onderwijs,		
voortgezet onderwijs en vormingswerk	1 734	1 675
wetenschappelijk onderwijs	405	413
landbouwonderwijs	60	57
	2 199	2 145
ziekenhuizen e.d.	1 089	1 255
de N.V. Nederlandse Spoorwegen	1 067	1 142
ontwikkelingslanden buiten het Koninkrijk	606	760
diverse bedrijven (zgn. bijzondere financieringen en kredieten ex art. 71 Wet op de Materiële Oorlogsschaden)	347	713
de middenstand	624	633
de N.V. Luchthaven Schiphol	314	351
volksontwikkeling en maatschappelijk werk	271	309
de N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten	322	284
de Europese Maatschappij tot financiering van spoorwegmaterieel (Eurofima)	255	283
de ontwikkeling van de Nederlandse Antillen	202	195
de N.V. Koninklijke Nederlandse Vliegtuigenfabriek 'Fokker'	154	157
het Borgstellingsfonds voor de Landbouw	99	118
de N.V. D.A.F. Personenautofabriek	100	100
hotels	82	87
het 'Institut International des Brevets'	52	52
de Stichting Scheepsbouwkundig Proefstation Wageningen	34	33
de N.V. Administratiekantoor Betalingen Indonesië	47	31
de financiering van olie-aankopen door glastuinders en vissers	34	—
de N.V. Nederlandse Pijpleidingmaatschappij	28	27
de N.V. Noordelijke ontwikkelingsmaatschappij	9 ¹⁾	23
de N.V. Nederlands Congresgebouw	17	17
de Koninklijke Luchtvaart Maatschappij N.V.	15	13
de N.V. Vuilafvoer Maatschappij V.A.M.	12	12
de Vincent van Goghstichting	12	11
de emigratie	11	10
overige garanties inzake leningen	27	21
Verplichtingen van het Waarborgfonds Motorverkeer	16	18
Garanties voor schade als gevolg van kernongevallen, verleend aan een negental instellingen op het gebied van de kernenergie, tot een maximum van 430 miljoen per ongeval	P.M.	P.M.
Verzekering van het casco van de Beneluxtunnel tot een bedrag van 60 miljoen, voor zover eventuele schade een bedrag van 40 miljoen te boven gaat	P.M.	P.M.
Gedeeltelijke herverzekering van het casco-molestrisico met betrekking tot de luchtvloten van de K.L.M. en haar dochterondernemingen	—	P.M.
	19 906	27 910

¹ Ultimo 1974 opgenomen onder het hoofd 'overige garanties inzake leningen'.

Tenslotte volgt nog een opstelling, waarin de staatsbalans ultimo 1975 en de balansen van de vier voorafgaande jaren in gecompriëerde vorm zijn weergegeven.

Gecomprimeerde staatsbalansen

Activa	31 dec. 1971	31 dec. 1972	31 dec. 1973	31 dec. 1974	31 dec. 1975
Kas-, bank- en girosaldi	1 458	2 435	5 702	7 017	5 979
Vorderingen op korte termijn en vooruit- betalingen:					
a. Belastingen	9 275	11 715	13 260	14 315	14 445
b. Overige	2 887	3 094	4 537	5 104	6 954
Vorderingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover verplichtingen staan	2 657	2 628	3 085	4 686	5 891
Vorderingen op lange termijn:					
a. Leningen woningwetbouw	17 210	19 740	22 514	25 247	27 862
b. Overige vorderingen	3 042	3 339	3 614	4 053	4 020
Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen	5 400	5 689	3 047	3 432	3 671
Staatsbedrijven en deelnemingen in onder- nemingen	12 210	13 655	15 175	17 355	19 325
Onroerende en roerende goederen	31 490	35 240	39 715	46 035	54 270
Diverse activa	144	253	300	158	113
	85 773	97 788	110 949	127 402	142 530

Gecomprimeerde staatsbalansen

Passiva	31 dec. 1971	31 dec. 1972	31 dec. 1973	31 dec. 1974	31 dec. 1975
Schulden op korte termijn:					
a. Schatkistpapier in omloop	6 444	4 477	4 287	4 974	6 400
b. Overige	6 715	8 753	11 285	12 957	13 656
Verplichtingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover vorderingen staan	2 657	2 628	3 085	4 686	5 891
Verplichtingen, verband houdende met de deel- nemingen in internationale instellingen	2 510	2 990	2 361	2 669	2 801
Stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening	2 091	2 200	2 704	2 617	2 002
Schulden op lange termijn:					
a. Binnenlandse en buitenlandse schuld	24 673	26 711	27 528	29 903	34 777
b. Verplichtingen betreffende pensioenfondsen en het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds	9 565	9 623	9 556	9 777	9 075
Reserve waardeveranderingen	15 295	17 860	21 515	27 420	33 730
Saldo	15 823	22 546	28 628	32 399	34 198
	85 773	97 788	110 949	127 402	142 530
Door het Rijk verstrekte garanties aan De Nederlandsche Bank N.V.	9 630	12 830	16 347	17 799	19 250
Overige door het Rijk verstrekte garanties e.d.	11 896	14 179	15 984	19 906	27 910

13. Aantallen burgerlijk rijkspersoneel per departement

Hoofdstuk/Fonds	Begroting 1976	Werkelijke sterkte per 30-6-1976 ¹	Begroting 1977
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	709	640	786
III Algemene Zaken	288	282	299
IV Kabinet voor Nederlands-Antilliaanse Zaken	52	44	51
V Buitenlandse Zaken (waarvan t.b.v. ontwikkelingssamenwerking)	3 489 (772)	3 450 (730)	3 627 (795)
VI Justitie (excl. Rijkspolitie)	11 367	11 377	12 163
Rijkspolitie	11 200	10 822	11 662
VII Binnenlandse Zaken	2 569	2 296	2 689
VIII Onderwijs en Wetenschappen (excl. rijksonderwijs- instellingen)	3 298	3 058	3 470
Rijksonderwijsinstellingen	25 279	25 286	26 814
IXB Financiën ²	29 270	28 911	29 912
X Defensie	28 613	28 185	28 507
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	6 807	6 851	7 067
XII Verkeer en Waterstaat	17 287	16 908	17 557
XIII Economische Zaken	5 568	5 111	5 892
XIV Landbouw en Visserij	12 947	12 663	13 248
XV Sociale Zaken	5 101	4 823	5 251
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	3 899	3 751	4 140
XVII Volksgezondheid en Milieuhygiëne	3 198	3 088	3 288
Algemeen burgerlijk pensioenfonds	1 930	1 805	2 117
Totaal	172 871	169 351	178 540

¹ Inclusief servicekrachten (omgerekend tot manjaren) die formatieplaatsen bezetten.

² Waarvan ten behoeve van derden
3 500 man (1976) en 4 580 man (1977).

14. De uitgaven van de gehele overheid en van de sociale verzekering¹

De uitvoering van overheidstaken geschiedt gedeeltelijk door het Rijk en gedeeltelijk door de lagere overheid. De financiële gevolgen van de uitvoering van deze taken treden niet alleen op in de begroting van het overheidsorgaan dat met de uitvoering is belast, maar soms via subsidies ook in de begroting van een ander overheidsorgaan. Zo subsidieert het Rijk bepaalde activiteiten van gemeenten en provincies (zie paragraaf 7.2). In de onderstaande tabel wordt een geconsolideerd beeld van de uitgaven van de gehele overheid gegeven. Bij de daarin opgenomen splitsing tussen Rijk en overige publiekrechtelijke lichamen zijn de uitgaven toegerekend aan de sector die de desbetreffende taken uitvoert.

Dezelfde gedragslijn is gevolgd ten aanzien van de overdrachten tussen de gehele overheid en de sociale verzekering. Zo zijn bijv. de rijksbijdragen aan sociale fondsen in mindering gebracht op de rijksuitgaven en natuurlijk evenzo op de uitgaven van de gehele overheid.

De onder overige publiekrechtelijke lichamen opgenomen bedragen omvatten mede de uitgaven van het bijzonder onderwijs en die van de rechtspersoonlijkheid bezittende openbare instellingen van wetenschappelijk onderwijs. Evenmin als in de nationale rekeningen zijn in de tabel de uitgaven wegens verstrekte kredieten (o.m. woningwetleningen), deelnemingen, aflossingen e.d. opgenomen.

Jaar	Nationaal inkomen (netto markt- prijzen)	Rijk		Overige publiek- rechtelijke lichamen		Gehele overheid		Sociale verzekering	
		Bedrag	In % van het N.I.	Bedrag	In % van het N.I.	Bedrag	In % van het N.I.	Bedrag	In % van het N.I.
(bedragen in miljarden guldens)									
1960	38,4	5,2	13,5	5,3	13,7	10,5	27,2	3,5	9,1
1961	40,6	6,1	15,1	5,7	14,0	21,8	29,1	3,7	9,1
1962	43,5	6,1	13,9	6,4	14,9	12,5	28,8	4,2	9,8
1963	47,3	6,4	13,4	7,3	15,5	13,7	28,9	5,5	11,7
1964	56,0	7,5	13,3	8,9	15,9	16,4	29,2	6,5	11,6
1965	62,6	8,0	12,9	10,0	15,9	18,0	28,8	8,1	13,0
1966	67,8	8,8	13,0	11,4	16,8	20,2	29,8	9,5	14,0
1967	74,7	10,2	13,6	13,1	17,5	23,3	31,1	10,9	14,6
1968	82,7	11,3	13,6	14,5	17,6	25,8	31,2	12,7	15,3
1969	93,8	12,3	13,2	16,3	17,3	28,6	30,5	15,0	16,0
1970	105,3	14,8	14,1	18,6	17,7	33,4	31,8	17,4	16,5
1971	118,5	17,3	14,6	21,7	18,3	39,0	32,9	20,9	17,6
1972	134,3	19,1	14,2	24,9	18,5	44,0	32,7	24,8	18,4
1973	154,7	22,5	14,6	28,5	18,4	51,0	33,0	28,8	18,6
1974	171,1	25,8	15,1	33,6	19,6	59,4	34,7	34,7	20,3
1975	184,5	31,0	16,8	39,6	21,5	70,6	38,3	41,6	22,5

¹ Ontleend aan de nationale rekeningen

15. De begrotingen 1977 van de fondsen en de staatsbedrijven

A. Algemeen burgerlijk pensioenfonds

<i>Lasten</i>	<i>12 409</i>	<i>Baten</i>	<i>12 409</i>
Toeneming actuariële voorziening	7 588	Toeneming contante waarde overrente	1 562
Pensioenen en uitkeringen	4 071	Bijdragen	7 275
Pensioenen	3 954	Pensioenbijdragen	6 500
Pensioenvervangende uitkeringen	107	Drempeltijdbijdragen	81
Uitkeringen	10	Wachtgeldtijdbijdragen	43
Apparaatskosten	129	Bijdrage van het Rijk voor de pensioenen als bedoeld in art. R1 van de Algemene Militaire Pensioenwet	120
Batig saldo	621	Overige bijdragen	1
		Meerdere ontvangsten aan bijdragen i.v.m. algemene loon- en salaris-maatregelen	530
		Doorberekende apparaatskosten	19
		Beleggingsresultaten	3 550
		Diverse baten	3

B. Rijkswegenfonds

<i>Uitgaven</i>	<i>864</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>864</i>
Aanleg en uitbreiding van door het Rijk te beheren of beheerde wegen en oeververbindingen	522	Bijdrage van hoofdstuk XII (Verkeer en Waterstaat) van de rijksbegroting	52
Onderhoud en verbetering van door het Rijk beheerde wegen en oeververbindingen	283	Bijdragen van derden	10
Uitkeringen ter zake van overneming in beheer en onderhoud van rijkswegen door anderen	5	Opcenten op de motorrijtuigenbelasting	802
Overige uitgaven	9		
Bijdrage aan hoofdstuk XII (Verkeer en Waterstaat) van de rijksbegroting t.b.v. de aanleg van fietspaden	30		
Nadelig saldo van de laatstelijk afgesloten rekening	15		

C. Landbouw-Egalisatiefonds (Afdeling A)

<i>Uitgaven</i>	<i>97</i>	<i>Inkomsten</i>	<i>97</i>
Kosten wegens de uitvoering van maatregelen door de Produktschappen en het Voedselvoorzieningsin- en verkoopbureau	24	Bijdrage van de afdeling Garantie van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw	P.M.
Bijdrage aan de afdeling Oriëntatie van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw	14	Bijdrage van de Europese Gemeenschappen van 10% van de door Nederland afgedragen landbouwheffingen	83
Onvoorziene uitgaven	1	Overige ontvangsten	4
Bijdrage aan hoofdstuk XIV (Landbouw en Visserij)	58	Voordelig saldo van niet voor rekening van de Europese Gemeenschappen komende ontvangsten en uitgaven voortvloeiende uit E.G.-maatregelen	10
		Bijdrage van hoofdstuk XIV (Landbouw en Visserij)	P.M.

D. Gemeentefonds

<i>Uitgaven</i> ¹	<i>10 905</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>10 726</i>
Uitkering lager onderwijs	1 606	13,25% van de zuivere opbrengst van de daarvoor aangewezen belastingen	9 120
Algemene uitkering	9 257	Rijksuitkering lager onderwijs	1 606
Aanvullende bijdrage	40	Rente over de reserve	P.M.
Vergoeding aan de Vereniging van Nederlandse Gemeenten	2		

E. Provinciefonds

<i>Uitgaven</i>	<i>644</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>619</i>
Uitkeringen aan provincies, als bedoeld in artikel 160 van de Provinciewet	644	0,900% van de zuivere opbrengst van de daarvoor aangewezen belastingen	619

F. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf

Lasten en baten van de exploitatie

<i>Lasten</i>	<i>181</i>	<i>Baten</i>	<i>181</i>
Bedrijfsrekeningen	81	Opbrengsten	181
Papier en andere directe materialen	38	Andere baten van de exploitatie	0
Werk door derden	48		
Afschrijvingen	4		
Vennootschapsbelasting	1		
Overige uitgaven	5		
Uitkering aan het Rijk van het voordelig saldo van de exploitatie	4		

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>	<i>15</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>15</i>
Gebouw en terrein	7	Uitkering van het Rijk voor investeringen	11
Aanschaffing van werktuigen en gereedschappen	4	Afschrijvingen	4
Uitkering aan het Rijk wegens afschrijvingen	4		

G. Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie en de Rijkspostspaarbank

Lasten en baten van de exploitatie van de PTT

<i>Lasten</i>	<i>6 485</i>	<i>Baten</i>	<i>6 485</i>
Posterijen	1 970	Posterijen	1 707
Telegrafie	178	Telegrafie	224
Telefonie	2 832	Telefonie	3 098
Omroep en televisie	69	Omroep en televisie	69
Postcheque- en Girodienst	849	Postcheque- en Girodienst	907
Lasten fonds tot dekking pensioenvervangende uitkeringen aan personeel v.m. radiodistributiecentrales	1	Nader te treffen tariefmaatregelen	161
Extra 3 ¹ /2% heffing i.v.m. nader te treffen tariefmaatregelen	6	Overige baten	319
	<u>5 905</u>		
waarvan komt ten laste van afschrijvingen, rente en overige lasten	<u>1 275</u>		
zodat wordt uitgetrokken	4 630		
Afschrijvingen	750		
Rente	524		
Overige lasten	1		
Toevoeging aan fondsen en reserves	565		
Uitkering aan het Rijk van het voordelig saldo	15		

¹ Nog aan te passen aan nadere raming loon- en prijsstijging (zie bijlage 3C)

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de PTT

<i>Uitgaven</i>	<i>2 580</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>2 580</i>
Kosten van voorbereiding, oprichting, uitbreiding en vernieuwing van duurzame bedrijfsmiddelen	1 261	Uitkering van het Rijk ter bekostiging van kapitaaluitgaven	1 261
Deelneming 'International telecommunications satellite consortium'	4	Uitkering van het Rijk wegens financiering deelneming 'International telecommunications satellite consortium'	4
Het bedrag, waarmee de waarde van de voorraden op het einde van het dienstjaar blijkt te zijn vermeerderd	P.M.	Uitkering van het Rijk van het bedrag, waarmee de waarde van de voorraden op het einde van het dienstjaar blijkt te zijn vermeerderd	P.M.
Uitkering aan het Rijk wegens afschrijvingen op duurzame bedrijfsmiddelen	750	Afschrijvingen op duurzame bedrijfsmiddelen	750
Deponering bij het Rijk wegens toevoeging aan fondsen en reserves	565	Toevoeging aan fondsen en reserves	565

Rijkspostspaarbank

Lasten en baten van de exploitatie

<i>Lasten</i>	<i>982</i>	<i>Baten</i>	<i>982</i>
Bedrijfslasten	841	Bedrijfsbaten	982
Toevoeging aan fondsen en reserves	141		

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>	<i>0</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>0</i>
Kosten van aanschaffing van bedrijfsmiddelen en voorraden	0	Beschikking over de middelen van de reserve voor de aanschaffing van bedrijfsmiddelen en voorraden	0

H. Staatsmuntbedrijf

Lasten en baten van de exploitatie

<i>Lasten</i>	<i>9</i>	<i>Baten</i>	<i>9</i>
Personeelslasten	6	Bijdrage van het Rijk tot dekking van de exploitatielasten	6
Afschrijvingen en overige uitgaven	3	Opbrengst van voor derden uitgevoerde werkzaamheden	2
		Overige baten	1

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>	<i>1</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>1</i>
Aanschaffing van werktuigen en meubelen en aanmaak van werktuigen	1	Uitkering van het Rijk voor investeringen	1
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het kapitaal	0	Afschrijving voor aflossing op het kapitaal	0

I. Staatsvissershavenbedrijf

Lasten en baten van de exploitatie

<i>Lasten</i>	<i>11</i>	<i>Baten</i>	<i>11</i>
Uitgaven voor havens, hallen, water, elektriciteit, terreinen, scheepshellingen en droogdok e.d.	9	Inkomsten van havens, hallen, waterleiding, elektriciteit, terreinen, scheepshellingen en droogdok e.d.	7
Afschrijvingen en reservering	2	Uitkering van het Rijk ten bedrage van het nadelig saldo van het bedrijf	3
Overige uitgaven	0	Overige ontvangsten	1

Kapitaaluitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>	<i>2</i>	<i>Ontvangsten</i>	<i>2</i>
Terreinen, gebouwen en inrichtingen	1	Uitkeringen van het Rijk voor investeringen	1
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het kapitaal	1	Afschrijvingen en toevoeging aan de reserve	1

J. Bezitsvormingsfonds

<i>Uitgaven</i>	<i>25</i>	<i>Inkomsten</i>	<i>24</i>
Uitgifte van renteloze leningen	24	Rente uit fondsgelden	1
Uitvoeringskosten	1	Aflossing van renteloze leningen	23

16. Lijst van gebezigde technische termen en hun betekenis

Aandeelpercentage

Percentage van de opbrengst van rijksbelastingen dat in het Provinciefonds resp. het Gemeentefonds wordt gestort. Zie ook Provinciefonds en Gemeentefonds.

Aanvullende posten

Posten die nog niet in de ontwerp-begrotingswetten konden worden opgenomen maar, die terwille van een volledig beeld wel reeds in de totaalcijfers van de miljoenennota zijn begrepen (veelal posten, waarvan de verdeling over de begrotingshoofdstukken nog niet kan worden aangegeven).

Accijnzen, specifieke

Accijnzen, waarvan het tarief is uitgedrukt in een geldbedrag per eenheid van hoeveelheid.

Algemene uitkering (uit het Gemeentefonds)

Een uitkering, welke de gemeenten in beginsel naar eigen inzicht kunnen uitgeven.

Appreciatie (van een munteenheid)

Waardestijging van een valuta met een zwevende wisselkoers.

Arbeidsinkomensquote van bedrijven

De procentuele verhouding tussen het looninkomen van bedrijven (incl. het aan zelfstandigen toegerekende loon) en de netto toegevoegde waarde van bedrijven.

Autonome wijziging van de belastingopbrengsten

Zie exogene wijziging van de belastingopbrengsten.

Begrotingsbeleid, structureel of trendmatig

Een begrotingsbeleid, waarbij in samenhang met de toetsing van relevante mutaties bij uitgaven, niet-belastingontvangsten en belastingen aan de trendmatige begrotingsruimte, het bereiken dan wel handhaven van een aanvaardbare omvang van het structurele begrotingstekort een centrale rol speelt.

Begrotingsruimte, totale

De som van
– het bedrag waarmee de belastingontvangsten t.o.v. het vorige jaar trendmatig groeien
– het bedrag waarmee de niet-belastingontvangsten t.o.v. het vorige jaar feitelijk groeien
– de eventuele bijstelling van het begrotingstekort.

Begrotingstekort, aanvaardbaar structureel

Die omvang van het begrotingstekort (meestal het begrotingstekort verminderd met de aflossingen, ofwel het financieringsstekort) die op middellange termijn gezien uit macro-economisch oogpunt aanvaardbaar wordt geacht.

Het tekort dient zodanig te zijn dat het een bijdrage levert tot en past in een structureel evenwichtige economische ontwikkeling van de volkshuishouding.

Begrotingstekort, feitelijk structureel

Het feitelijke begrotingstekort na correctie voor conjuncturele en/of incidentele mutaties bij uitgaven en ontvangsten.

Belastingdruk

De belastingopbrengst over een bepaald jaar in een percentage van het nationale inkomen van dat jaar.

Bestedingen, collectieve resp. overheids-

Die collectieve resp. overheidsuitgaven, waarbij rechtstreeks beslag op produktiemiddelen wordt gelegd. De andere collectieve uitgaven zijn de zgn. overdrachtsuitgaven.

Binnenlijnse posten

Binnen de tekstkolom van de begroting toegevoegde bedragen, die niet in de totaalstelling worden verwerkt, zulks in tegenstelling tot de buitenlijns uitgetrokken bedragen. In het algemeen omvatten deze posten:

- a. een toelichting op de samenstelling van de uitgetrokken bedragen
- b. een of meer aftrekposten wegens
– terugontvangst
– overboeking van begrotingskredieten van het voorgaande jaar
– verrekening met andere begrotingsposten dan wel met derden.

Carry back-regeling

De bij de inkomsten- en vennootschapsbelasting bestaande regeling, dat in een bepaald jaar geleden verliezen worden gecompenseerd met inkomen of winst van een voorafgaand jaar.

Centrale financiering

Het voorschrift waarbij lagere overheden in een situatie van kapitaalschaarste niet zelfstandig op de kapitaalmarkt kunnen optreden, maar uitsluitend mogen lenen bij de Bank voor Nederlandsche Gemeenten (gemeenten en provincies) of de Nederlandse Waterschapsbank (waterschappen). Bij toepassing van dit voorschrift is het beroep van de lagere overheid op de kapitaalmarkt derhalve bij de genoemde instellingen gecentraliseerd.

Collectieve lasten

De heffingen die worden opgelegd door publiekrechtelijke lichamen welke behoren tot de collectieve sector en die dienen ter financiering van de door deze sector te verlenen voorzieningen. Zij worden gevormd door belastingen, sociale premies en niet-belastingmiddelen.

Collectieve sector

In de nationale rekeningen wordt zij aangeduid als de sector overheid. Deze wordt weer gesplitst in twee subsectoren, nl.

- a. Rijk en overige publiekrechtelijke lichamen (in de miljoenennota ook aangeduid als de gehele overheid)
- b. Sociale verzekering.

Collectieve voorzieningen

Voorzieningen, die worden bekostigd door de collectieve sector. Deze voorzieningen bestaan uit het ter beschikking stellen van goederen en diensten (waaronder de zgn. collectieve goederen) en het verrichten van overdrachtsuitgaven.

Conjuncturele posten

Begrotingsuitgaven of begrotingsontvangsten die rechtstreeks samenhangen met de conjunctuur of die het gevolg zijn van maatregelen die speciaal zijn genomen ter verbetering van de conjuncturele situatie. Wat betreft de ontvangsten (met name belastingontvangsten) worden alleen de gevolgen van autonome conjuncturele maatregelen onder de conjuncturele posten opgenomen.

Consolidatie, van korte schuld

Het gelijktijdig aflossen van korte schuld en uitbreiden van lange schuldverplichtingen.

Drukstijging

Reële: De stijging van de belastingdruk die, gegeven de overwegend progressieve tariefstructuur van het Nederlandse belastingstelsel, het gevolg is van de invloed van de welvaartsverbetering (is de reële groei) op zowel de belastingopbrengst als het nationale inkomen.

Inflatoire: De stijging van de belastingdruk die, gegeven de overwegend progressieve tariefstructuur van het Nederlandse belastingstelsel, het gevolg is van de prijsstijging op zowel de belastingopbrengst als het nationale inkomen.

Economische classificatie

Indeling van begrotingsartikelen en onderdelen daarvan naar macro-economische categorieën, waardoor begrotings- en rekeningcijfers kunnen worden ingepast in het systeem van de Nationale Boekhouding (de Nationale Rekeningen). Deze indeling wordt opgesteld met behulp van een codering die is aangebracht in de uitgewerkte en toelichtende staten.

Endogene groei van de belastingopbrengsten

De groei van de belastingopbrengsten welke bij een gelijkblijvend fiscaal regime, voortvloeit uit de groei van inkomens en bestedingen.

Ex ante

Aanduiding met betrekking tot de drukstijging die doelt op het in eerste aanleg beoogde resultaat van de drukmatiging.

Exogene wijziging van de belastingopbrengsten

De wijziging van de belastingopbrengsten die voortvloeit uit een verandering van het fiscale regime.

Ex post

Aanduiding met betrekking tot de drukstijging die doelt op de uiteindelijke (i.c. lagere) drukstijging nadat de effecten in de nationale economie zijn doorgewerkt.

Extrapolaties of geëxtrapoleerde ramingen

Ramingen op basis van de veronderstelling dat geen wijzigingen in het beleid worden aangebracht. Deze veronderstelling houdt in dat, rekening houdend met een bepaalde loon- en prijsstijging, wordt uitgegaan van bestaande wettelijke regelingen, concrete afspraken op kabinet- of ministerieel niveau, aangegane verplichtingen en kwantificeerbare exogene factoren. Voorzover deze elementen niet van toepassing zijn worden de bedragen, behoudens de veronderstelde loon- en prijsstijging, gelijk gehouden aan de nieuwe begroting dan wel aan het laatste jaar van de meerjarenafspraken c.q. van de ramingen op basis van beleidsveronderstellingen.

Externe positie

Het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans of het saldo van de lopende rekening vermeerderd met de voorraadvorming.

Financieringsbehoefte van het Rijk
Het saldo van budgettaire kasontvangsten en -betalingen van het Rijk (budgettaire kstekort resp. -overschot) vermeerderd met het overeenkomstige saldo van het Gemeentefonds.

Financieringstekort van het Rijk (op kasbasis)

Het budgettaire kstekort van het Rijk, exclusief de aflossingen nationale schuld en enige uit monetair oogpunt niet belangrijke begrotingstransacties, inclusief de mutatie in de schuldverhouding met de lagere overheid en het saldo van enkele andere niet budgettaire kasmutaties (waaronder kapitaal- en kredietverstrekkingen aan staatsbedrijven).

Functionele classificatie

Indeling van begrotingsartikelen en onderdelen daarvan naar onderwerpen van staatszorg. Deze indeling wordt opgesteld met behulp van een codering die is aangebracht in de uitgewerkte en toelichtende staten.

Gehele overheid

Zie collectieve sector.

Gemeentefonds

Fonds, waarin een deel (13 à 14%, het zgn. aandeelpercentage) van de opbrengst van rijksbelastingen wordt gestort en waaruit jaarlijks aan de gemeenten uitkeringen worden gedaan tot dekking van een deel van hun uitgaven. De uitkering van het Rijk ten behoeve van de materiële uitgaven van het lager onderwijs wordt ook via het Fonds verstrekt.

Homogene groep

Groep van begrotingsposten met een zodanige samenhang, dat het doelmatig is, een voor het geheel geldende meerjarige afspraak c.q. raming te maken. Soms ook een rest van op zichzelf heterogene posten uit een begrotingshoofdstuk. Een homogene groep heeft doorgaans betrekking op een onderdeel van een begrotingshoofdstuk. De meeste begrotingshoofdstukken zijn in homogene groepen verdeeld. Daarnaast worden homogene groepen gehanteerd voor Civiele verdediging, Ontwikkelings-samenwerking en Wetenschapsbeoefening.

Incidentele loonstijging

Het deel van de procentuele toeneming van het looninkomen van de afzonderlijke werknemers dat uitgaat boven de procentuele toeneming van de regelingslonen.

Inflatie

Algemeen: stijging van het algemene prijspeil. Al naar gelang de oorzaak van het proces van algemene prijsstijging spreekt men van:

Kosten-: inflatie als gevolg van de stijging van kosten per eenheid produkt.

Vraag- of bestedings-: inflatie als gevolg van de situatie dat bij de oude prijzen de vraag naar goederen en diensten het aanbod daarvan overtrof.

Inflatiecorrectie

Een in de wet geregelde aanpassing van de tarieven van de loon- en inkomstenbelasting om de drukverzwaring als gevolg van de inflatie te niet te doen.

Initiële loonstijging

Het deel van de contractloonstijging, dat niet voortvloeit uit de toepassing van prijsindexclausules

Inkomensverdeling, categoriaal

De verdeling van het verdiende inkomen (toegevoegde waarde) over de categorieën arbeid en kapitaal.

Primaire-: de verdeling vóór verrekening van inkomensoverdrachten.

Secundaire-: de verdeling na verrekening van inkomensoverdrachten (enerzijds directe belastingen en premies sociale verzekering, anderzijds uitkeringen).

Tertiaire-: de secundaire verdeling met toerekening van het gebruik dat van collectieve voorzieningen wordt gemaakt.

Institutionele beleggers

Instellingen die uit hoofde van hun bedrijf regelmatig de beschikking krijgen over middelen op lange termijn en die daarom in de gelegenheid zijn om eveneens op lange termijn middelen op de kapitaalmarkt aan te bieden.

Inverdieneffecten

Het voorgenomen beleid zal leiden tot een hogere reële groei van het nationale inkomen, lagere werkloosheid en een daling van de arbeidsinkomensquote. De gevolgen daarvan zijn onder andere een hogere groei van de belastingopbrengsten, vermindering van de werkloosheidsuitgaven en een vermindering van de uitgaven door de matiging van de loonontwikkeling. Deze effecten maken de tijdelijke overschrijding van het aanvaardbare structurele begrotingstekort geleidelijk ongedaan en leiden voorts tot een daling van de premiedruk, waardoor de drukstijging van de collectieve lasten beneden 1% blijft.

Kasgeldnorm of kasgeldlimiet

Het bedrag dat, globaal weergegeven, ingevolge de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen de begrenzing vormt tot welke door een publiekrechtelijk lichaam monetair mag worden gefinancierd. Dit bedrag wordt bepaald door een, bij beschikking vast te stellen, percentage van de inkomsten van de gewone dienst van de begroting van dat publiekrechtelijke lichaam.

Kohierbelastingen

Belastingen, die rechtstreeks en op naam worden geheven van degenen, op wie deze belastingen geacht worden te drukken. Zij worden zo genoemd omdat de aanslagen in kohieren worden vermeld. Zij omvatten thans de inkomstenbelasting, de vennootschapsbelasting, de vermogensbelasting, de personele belasting, de grondbelasting alsmede de belasting op onroerend goed, welke de personele belasting en de grondbelasting gaat vervangen.

Landbouw-Egalisatiefonds

Afdeling A: Een begrotingsfonds waarop specifieke landbouwuitgaven en -inkomsten worden verantwoord die in hoofdzaak voortvloeien uit verrekeningen met de E.G., zoals de vergoeding voor inningskosten betreffende landbouwheffingen.

Afdeling B: Een ten behoeve van de E.G. beheerde rekening, waarop de landbouwheffingen worden verantwoord alsmede de communautaire landbouwuitgaven.

Liquiditeitenbinding door het Rijk

Vermindering van de liquiditeitenmassa als gevolg van een liquiditeitsoverschot van het Rijk.

Liquiditeitscreatie/schepping

Vergroting van de liquiditeiten-massa als gevolg van

- een liquiditeitstekort van de overheid;
- korte kredietverlening door het bankwezen aan de particuliere sector;
- toeneming van de lange uitzettingen van de banken, welke de aanwas van de aan hen toevertrouwde spaargelden overtreft;
- toevoer van liquiditeiten uit het buitenland.

Liquiditeitenmassa

Het totaal van primaire en secundaire liquiditeiten in handen van het publiek. Primaire-: chartaal en giraal geld. Secundaire-: vorderingen op het bankwezen en de overheid, welke op korte termijn en zonder belangrijk koersverlies en masse in primaire liquiditeiten kunnen worden omgezet.

Liquiditeitsoverschot, nationaal

De netto liquiditeitstoevoer uit het buitenland samenhangend met het overschot op de totale rekening van de betalingsbalans.

Liquiditeitsquote

De liquiditeitenmassa in een bepaald jaar als percentage van het nationale inkomen van dat jaar.

Liquiditeitstekort c.q. overschot van de overheid

Het financieringstekort van de overheid minus het netto beroep op de kapitaalmarkt. Is het netto-beroep groter dan het financieringstekort dan resulteert een liquiditeitsoverschot. In het omgekeerde geval resulteert een liquiditeitstekort. Het liquiditeitsoverschot of -tekort leidt tot vernietiging of binding c.q. schepping van liquiditeiten door de overheid.

Loongevoelige uitgaven

Begrotingsposten of gedeelten daarvan, die rechtstreeks worden beïnvloed door algemene salarismaatregelen van de overheid dan wel door loonstijging in het bedrijfsleven.

Meerjarenramingen

Ramingen van uitgaven en niet-belasting-ontvangsten van Rijk, Provinciefonds en Gemeentefonds voor vier op het nieuwe begrotingsjaar volgende jaren.

Modale werknemer

Werknemer met kinderaftrek voor twee kinderen en een inkomen, dat juist beneden de premiegrens van de sociale verzekering ligt (ca. f 25 000 in 1976).

Monetaire financiering

Financiering van het tekort van de overheid door het aangaan van kortlopende schuld (o.m. schatkistpapier, kas- en daggeldleningen) en/of intering op het bezit aan liquide middelen.

Monetair neutrale financiering

Financiering van een tekort van de overheid met op de kapitaalmarkt aangetrokken middelen.

Nationaal inkomen

Tenzij anders wordt vermeld, wordt in de miljoenennota uitgegaan van het netto nationale inkomen tegen marktprijzen.

Netto-netto-koppeling

Gegeven de gewenste gelijkheid tussen het netto wettelijk minimumloon en de netto sociale minimumuitkeringen (zoals de A.O.W. en Bijstandsuitkering) dient een mutatie in het netto minimumloon tot eenzelfde mutatie in de netto minimumuitkering te leiden.

Norm, 1%-

Bepeking van het stijgingstempo van de gemiddelde druk van de collectieve lasten (belastingen, niet-belastingmiddelen en sociale premies) tot rond 1 procentpunt van het nationale inkomen per jaar.

Overdrachtsuitgaven

Dat gedeelte van de overheids- resp. collectieve uitgaven dat het gevolg is van een overdracht van middelen aan andere sectoren in de volkshuishouding die ze ter besteding kunnen aanwenden. De andere overheids- resp. collectieve uitgaven zijn de zgn. overheids- resp. collectieve bestedingen.

Overige publiekrechtelijke lichamen

De belangrijkste overige publiekrechtelijke lichamen (o.p.l.) zijn:

provincies
gemeenten
waterschappen
openbare instellingen voor wetenschappelijk onderwijs
bijzonder onderwijs
P.B.O.-organen.

Overloop (ex art. 24 C.W.)

Overboeking naar een volgend begrotingsjaar van onbesteed gebleven bedragen op voor overboeking krachtens artikel 24 van de Comptabiliteitswet 1927 aangewezen begrotingsartikelen.

Overloop (kasoverloop)

Betalingen in het jaar volgend op het begrotingsjaar, die ingevolge artikel 22 van de Comptabiliteitswet 1927 nog ten laste van het begrotingsjaar worden verantwoord.

Programma-effect (programma-inhoud) van de begroting

De materiële inhoud van de voorzieningen, die via begrotingsposten worden tot stand gebracht.

Progressie van belastingen

Het verschijnsel dat in verhouding tot het inkomen meer belasting moet worden betaald naarmate het inkomen hoger is.

Progressiefactor, gemiddelde totale

De verhouding tussen de procentuele endogene groei van de totale belasting-ontvangsten en de procentuele stijging van het nationale inkomen.

Provinciefonds

Fonds waarin een deel (ca. 0.9%, het zgn. aandeelpercentage) van de opbrengst van rijksbelastingen wordt gestort en waaruit jaarlijks aan de provincies uitkeringen worden gedaan tot dekking van een deel van hun uitgaven.

Prijsgevoelige uitgaven

Begrotingsposten of gedeelten daarvan, die rechtstreeks worden beïnvloed door prijsstijgingen, niet zijnde loonstijgingen.

Reële arbeidskosten

De verhouding tussen de loonsom per werknemer en de opbrengstprijis van de produktie.

Relevante begrotingsmutaties

Wijzigingen in een begrotingspost (gemeten ten opzichte van de ontwerp-begroting van het voorgaande jaar of ten opzichte van die van het lopende begrotingsjaar) die beslag leggen op de trendmatige begrotingsruimte omdat zij voornamelijk via de bestedingen beslag leggen op productiefactoren. Hiertoe worden dus niet gerekend mutaties die het gevolg zijn van taakverschuivingen tussen het Rijk en andere sectoren van de volkshuishouding, zoals andere subsectoren van de overheid (b.v. gemeenten). Evenmin behoren hiertoe begrotingsmutaties die rechtstreeks samenhangen met het verloop van de conjunctuur dan wel die het gevolg zijn van conjuncturele maatregelen.

Relevante ontvangsten

Zie Relevante begrotingsmutaties.

Relevante uitgaven

Zie Relevante begrotingsmutaties

Ruilvoet

De verhouding tussen het prijspeil van de export en dat van de import.

Rijksopcenten

Het aantal procenten, waarmee de - aan de gemeenten toekomende - hoofdsom van de aanslagen grond- en personele belasting wordt verhoogd ten behoeve van het Rijk.

Slang-arrangement

Overeenkomst van een aantal Europese landen, waaronder Nederland, om ten opzichte van elkaar de veranderingen in de wisselkoersen binnen de afgesproken marges te houden.

Spaarquote, nationale

De totale besparingen in een bepaald jaar als percentage van het nationale inkomen van dat jaar.

Stringent begrotingsbeleid

Een zodanige uitvoering van de begroting dat eventuele in de loop van het jaar onvermijdelijke overschrijdingen door beperkende maatregelen elders dan wel door meevallers worden gecompenseerd. Voor het meerjarige begrotingsbeleid worden overeenkomstige spelregels gehanteerd. Bij toepassing van de 1%-norm kunnen verhogingen van niet-belastingontvangsten niet langer zonder meer als compensatie worden aangemerkt. Tevens zal dan rekening moeten worden gehouden met de stijging van de premiedruk.

Toetsing, aan de begrotingsruimte

Het tegenover elkaar stellen van de berekende begrotingsruimte en de begrotingsmutaties die daarop beslag leggen (de zgn. relevante begrotingsmutaties).

Trendmatige reële groeivoet

Het over meerdere jaren gemiddeld per jaar te verwachten percentage voor de groei van het reële nationale inkomen. Daarbij wordt gecorrigeerd voor de conjuncturele component in de groei. Dit percentage vormt de basis voor de berekening van de totale trendmatige groei van de belastingopbrengsten. Voor de periode 1977 t/m 1980 is de trendmatige reële groeivoet gesteld op 3,75%.

Valuta-interventie

Aankoop of verkoop van een valuta door de centrale bank met de bedoeling invloed uit te oefenen op het koersverloop.

Vermoedelijk beloop

Ten tijde van de opstelling van de miljoenennota voorziene uitkomsten van de begroting van het vorige jaar. Deze uitkomsten worden ook vermeld in de uitgewerkte en toelichtende staten die worden toegevoegd aan de ontwerp-begrotingen.

Vermoedelijke uitkomsten

Ten tijde van de opstelling van de miljoenennota voorziene uitkomsten van de begroting van het lopende jaar.

Verplichtingenpost

Toevoeging in de tekstkolom bij een begrotingspost van een voor het begrotingsjaar geldende machtiging tot het aangaan van verplichtingen, tot een aangegeven bedrag. Aangegane verplichtingen zullen leiden tot uitgaven ten laste van latere begrotingen.

Voorinschrijfrekening

Rekening bij de schatkist in verband met deelneming in toekomstige staatsschuld. De belangrijkste inschrijver is het Algemeen burgerlijk pensioenfonds, dat verplicht is, zijn voor belegging beschikbare middelen op deze rekening te storten tot maximaal het bedrag dat aan pensioenbijdragen van het Rijk wordt ontvangen.

Voorjaarsnota

Tussentijds overzicht betreffende de uitvoering van de lopende begroting waarin wordt aangegeven welke wijzigingen ten opzichte van de oorspronkelijke begroting noodzakelijk worden geacht. Dit overzicht wordt gewoonlijk omstreeks het eind van de eerste helft van het jaar bij de Staten-Generaal ingediend.

Werkloosheid

De werkloosheid kan worden onderscheiden in conjuncturele werkloosheid en structurele werkloosheid (in ruime zin).

De structurele werkloosheid in ruime zin omvat de structurele werkloosheid in enge zin en de werkloosheid van minder geschikten, de seizoenwerkloosheid en de frictiewerkloosheid.

Conjuncturele -: werkloosheid veroorzaakt door een tijdelijk achterblijven van de effectieve vraag.

Frictie -: korte-termijnwerkloosheid welke hoofdzakelijk samenhangt met het van baan (moeten) veranderen van werknemers, hetgeen in verband met het niet direct op elkaar aansluiten van vraag en aanbod, tijdelijke werkloosheid tot gevolg kan hebben.

Structurele- in enge zin: werkloosheid met een hardnekkiger karakter die voortvloeit uit een tekort aan arbeidsplaatsen en kwalitatieve verschillen tussen vraag en aanbod van arbeid (te denken valt aan verschillen in opleidingsniveau en -richting). Deze vorm van werkloosheid is in de jaren zeventig sterk toegenomen.

© Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage 1976

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 90 12 01380 1 - 600600F